

๒. โพชฌงค์สี่ขัตต

๑. ปพพตวคค

๑. หิมวัตตสุตต

[๑๘๒] สาวตถินิทานํ. เสยฺยถาปี ภิกฺขเว หิมวัตตํ ปพพตราชานํ นิสฺสาย นาคา กายํ วฑฺฒเนนฺติ พลํ คาเหฺนติ, เต ตตฺถ กายํ วฑฺฒเนตฺวา พลํ คาเหฺตฺวา กุโสฺพเภา โอตฺรณฺติ, กุโสฺพเภา โอตฺริตฺวา มหาโสฺพเภา โอตฺรณฺติ, มหาโสฺพเภา โอตฺริตฺวา กุณฺนทียो โอตฺรณฺติ, กุณฺนทียो โอตฺริตฺวา มหानทียो โอตฺรณฺติ, มหानทียो โอตฺริตฺวา มหาสมุทฺทสาครํ โอตฺรณฺติ, เต ตตฺถ มหฺนตฺตํ เวปฺปุลลตฺตํ อापชฺชนฺติ กาเยน. เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สึลํ นิสฺสาย สึเล ปติฏฺฐาย สตฺต โพชฌนฺค ภาเวฺนโต สตฺต โพชฌนฺค พหุสึกโรนฺโต มหฺนตฺตํ เวปฺปุลลตฺตํ ปาปฺณาติ ฌมฺเมสุ. กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สึลํ นิสฺสาย สึเล ปติฏฺฐาย สตฺต โพชฌนฺค ภาเวฺนโต สตฺต โพชฌนฺค พหุสึกโรนฺโต มหฺนตฺตํ เวปฺปุลลตฺตํ ปาปฺณาติ ฌมฺเมสุติ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนินฺตํ วิราคนินฺตํ นิโรธนินฺตํ ไวสฺสคฺคปริณามํ. ฌมฺมวิจยสมฺโพชฌนฺคํ ภาเวติ ๗เปฯ วิริยสมฺโพชฌนฺคํ ภาเวติ ... ปิตฺติสมฺโพชฌนฺคํ ภาเวติ ... ปสฺสทฺธิสมฺโพชฌนฺคํ ภาเวติ ... สมาริสมฺโพชฌนฺคํ ภาเวติ ... อูเปกฺขาสมฺโพชฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนินฺตํ วิราคนินฺตํ นิโรธนินฺตํ ไวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สึลํ นิสฺสาย สึเล ปติฏฺฐาย สตฺต โพชฌนฺค ภาเวฺนโต สตฺต โพชฌนฺค พหุสึกโรนฺโต มหฺนตฺตํ เวปฺปุลลตฺตํ ปาปฺณาติ ฌมฺเมสุติ. ปจฺมํ.

๒. กายสุตต

[๑๘๓] สาวตถินิทานํ. เสยฺยถาปี ภิกฺขเว อโย อาย ออาหารภูจฺติโก ออาหารํ ปฏฺวิจฺจ ติฏฺฐจฺติ, อนาหารโร โน ติฏฺฐจฺติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ปญจ นีวรณา ออาหารภูจฺติกา ออาหารํ ปฏฺวิจฺจ ติฏฺฐจฺนฺติ, อนาหารา โน ติฏฺฐจฺนฺติ.

โก จ ภิกฺขเว ออาหารโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส อฺปฺปาทาย อฺปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส ภฺยโยภาวาย เวปฺปุลลายนฺ ? อตฺถิ ภิกฺขเว สุภณฺนิมิตฺตํ, ตตฺถ อโยนินฺโตมนสิการ พหุสึกาโร, อโยมาหารโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส อฺปฺปาทาย อฺปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส ภฺยโยภาวาย เวปฺปุลลายนฺ.

โก จ ภิกฺขเว ออาหารโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส อฺปฺปาทาย อฺปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส ภฺยโยภาวาย เวปฺปุลลายนฺ ? อตฺถิ ภิกฺขเว ปฏฺวิจฺจนิมิตฺตํ, ตตฺถ อโยนินฺโตมนสิการ พหุสึกาโร, อโยมาหารโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส อฺปฺปาทาย อฺปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส ภฺยโยภาวาย เวปฺปุลลายนฺ.

โก จ ภิกฺขเว ออาหารโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส¹ อฺปฺปาทาย อฺปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส ภฺยโยภาวาย เวปฺปุลลายนฺ ? อตฺถิ ภิกฺขเว อวฺติ ตนฺทิ วิชฺมภิตา ภตฺตสมฺมโท เจตฺโส จ สีนฺตํ, ตตฺถ อโยนินฺโตมนสิการ พหุสึกาโร, อโยมาหารโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส อฺปฺปาทาย อฺปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส ภฺยโยภาวาย เวปฺปุลลายนฺ.

¹ อ.ม. ถีนมิทฺธสฺส. เอวฺมฺปริวิ

โยนิโสมนสิการพหุสีกาโร, อຍမာหาโร อนุပ္ပນนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌငံနန္တ ဝုပ္ပါတယ ဝုပ္ပနနန္တ ဝာ ပဓုတုတိမ္ပပေတုနန္တ ဂာဝနာယ ပာရိပူရိယာ.

โก ၁ ဂိက္ခဝေ အာဟာโร อนุပ္ပနနန္တ ဝာ ဓမ္မာဓိမ္ပပေတုနန္တ ဝုပ္ပါတယ ဝုပ္ပနနန္တ ဝာ ဓမ္မာဓိမ္ပပေတုနန္တ ဂာဝနာယ ပာရိပူရိယာ ? ဝတထိ ဂိက္ခဝေ ဓမ္မဏိမိတံ ဝပယကုဏိမိတံ, တထဂ ယိုနိဝိမ္ပနိကရပဟုလီကါရိ, ဝယမာဟာရိ ဝနုပ္ပနနန္တ ဝာ ဓမ္မာဓိမ္ပပေတုနန္တ ဝုပ္ပါတယ ဝုပ္ပနနန္တ ဝာ ဓမ္မာဓိမ္ပပေတုနန္တ ဂာဝနာယ ပာရိပူရိယာ.

โก ၁ ဂိက္ခဝေ အာဟာရိ ဝနုပ္ပနနန္တ ဝာ ဝုပေက္ခာဓမ္မပေတုနန္တ ဝုပ္ပါတယ ဝုပ္ပနနန္တ ဝာ ဝုပေက္ခာဓမ္မပေတုနန္တ ဂာဝနာယ ပာရိပူရိယာ ? ဝတထိ ဂိက္ခဝေ ဝုပေက္ခာဓမ္မပေတုနန္တ ဝုပ္ပါတယ ဝုပ္ပနနန္တ ဝာ ဝုပေက္ခာဓမ္မပေတုနန္တ ဂာဝနာယ ပာရိပူရိယာ ? ဝတထိ ဂိက္ခဝေ ဝုပေက္ခာဓမ္မပေတုနန္တ ဝုပ္ပါတယ ဝုပ္ပနနန္တ ဝာ ဝုပေက္ခာဓမ္မပေတုနန္တ ဂာဝနာယ ပာရိပူရိယာ.

ဧေယဇဏိပိ ဂိက္ခဝေ ဝရံ ဂါယိ အာဟာရဂ္ဂုဇိတိဂေ အာဟာရံ ပဂ္ဂိဇဇ တိဂ္ဂုဇတိ, ဝနာဟာရိ ဝိ တိဂ္ဂုဇတိ. ဝေဝေဝ ဝိ ဂိက္ခဝေ ဝိမ္မ ဓတတ ပေတုနန္တ အာဟာရဂ္ဂုဇိတိဂါ အာဟာရံ ပဂ္ဂိဇဇ တိဂ္ဂုဇနုတိ, ဝနာဟာရါ ဝိ တိဂ္ဂုဇနုတိ. ဟုတိယံ.

၃. နိလန္တုတံ

[၁၃၃] ဝေ တေ ဂိက္ခဝေ ဂိက္ခု နိလန္တုပနာ ဓမ္မာဓိမ္ပပနာ ပပုဏာဓမ္ပပနာ² ဝိမုတတိဓမ္ပပနာ ဝိမုတတိဏာတုဏန္တုဓမ္ပပနာ, တုဏန္တုပနာံ ဂိက္ခဝေ တေံ ဂိက္ခုနံ ဟုကုာံ ဝတမိ, နွဏန္တုပနာံ ဂိက္ခဝေ တေံ ဂိက္ခုနံ ဟုကုာံ ဝတမိ, ဝုပနန္တုပနာံ ဂိက္ခဝေ တေံ ဂိက္ခုနံ ဟုကုာံ ဝတမိ, ပရိပုဏာဓမ္ပပနာံ ဂိက္ခဝေ တေံ ဂိက္ခုနံ ဟုကုာံ ဝတမိ, ဝနုဓုတိပနာံ ဂိက္ခဝေ တေံ ဂိက္ခုနံ ဟုကုာံ ဝတမိ, ဝနုပုပုပုပုပနာံ ဂိက္ခဝေ တေံ ဂိက္ခုနံ ဟုကုာံ ဝတမိ. တံ ဂိဓုတု ဟေတု ? တဂ္ဂာပုဏာံ ဂိက္ခဝေ ဂိက္ခုနံ ဝမ္မံ နုတုဝာ ဟုပေဏ ဝုပဂ္ဂုဇိ ဝိဟုတိ ဂါယုပဂ္ဂုဇိ ဇိတုပဂ္ဂုဇိ ဇ, နိ တဂ္ဂာ ဝုပဂ္ဂုဇိ ဝိဟုတိ တံ ဝမ္မံ ဝနုဓုတိ ဝနုဝိတုဂေတိ.

ယဓမ္မိ ဓမ္မေ ဂိက္ခဝေ ဂိက္ခု တဂ္ဂာ ဝုပဂ္ဂုဇိ ဝိဟုတိ တံ ဝမ္မံ ဝနုဓုတိ ဝနုဝိတုဂေတိ, ဓတိ ဓမ္မပေတုနန္တု တဓမ္မိ ဓမ္မေ ဂိက္ခုနိ အာဟုတိ ဝိတိ, ဓတိဓမ္မပေတုနန္တု တဓမ္မိ ဓမ္မေ ဂိက္ခု ဂါဝေတိ, ဓတိ ဓမ္မပေတုနန္တု တဓမ္မိ ဓမ္မေ ဂိက္ခုနိ ဂာဝနာပါရိပူရိ ကုဇတိ, နိ တဂ္ဂာ နိတိ ဝိဟုတိ တံ ဝမ္မံ ပပုဏာယ ပရိဇိနတိ ပရိဇုတိ ပရိဝိမ္ပပနာပုဏာတိ.

ယဓမ္မိ ဓမ္မေ ဂိက္ခဝေ ဂိက္ခု တဂ္ဂာ နိတိ ဝိဟုတိ တံ ဝမ္မံ ပပုဏာယ ပရိဇိနတိ ပရိဇုတိ ပရိဝိမ္ပပနာပုဏာတိ, ဝမ္မဝိဇယဓမ္မပေတုနန္တု တဓမ္မိ ဓမ္မေ ဂိက္ခုနိ အာဟုတိ ဝိတိ, ဝမ္မဝိဇယဓမ္မပေတုနန္တု တဓမ္မိ ဓမ္မေ ဂိက္ခု ဂါဝေတိ, ဝမ္မဝိဇယဓမ္မပေတုနန္တု တဓမ္မိ ဓမ္မေ ဂိက္ခုနိ ဂာဝနာပါရိပူရိ ကုဇတိ. တဓုတု တံ ဝမ္မံ ပပုဏာယ ပရိဇိနတိ ပရိဇုတိ ပရိဝိမ္ပပနာပုဏာတိ အာဟုတိ ဝိတိ ဝိရိယံ ဝနုဓုတိ.

ယဓမ္မိ ဓမ္မေ ဂိက္ခဝေ ဂိက္ခုနိ တံ ဝမ္မံ ပပုဏာယ ပရိဇိနတိ ပရိဇုတိ ပရိဝိမ္ပပနာပုဏာတိ အာဟုတိ ဝိတိ ဝိရိယံ ဝနုဓုတိ, ဝိရိယဓမ္မပေတုနန္တု တဓမ္မိ ဓမ္မေ ဂိက္ခုနိ အာဟုတိ ဝိတိ. ဝိရိယဓမ္မပေတုနန္တု

² ဝ.မ. ဝာဏဓမ္ပပနာ

โอรมภาคิยานัน โสภโณชนานัน ปริกขยา สสงขารปริญพพายี โหติ, อถ ปณจณัน โอรมภาคิยานัน โสภโณชนานัน ปริกขยา อุกุโธโสโต โหติ อกนิญจคามี. เอว ภาวิตเสสุ โข ภิกขเว สตตสฺส โฟชฺฌนฺคฺสฺส เอว พหุสฺสีกเตสฺส อิมเ สตต ผลา สตตานิสนฺสา ปาฏิกงฺขาติ. ตติยํ.

๔. วตถุสฺสุตต

[๑๘๕] เอกิ สมยํ อายสฺมา สารีปฺตโต สาวตฺถิยํ วิหริติ เขตตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข อายสฺมา สารีปฺตโต ภิกขุ อามนฺเตสิ “อาวุโส ภิกขโว”ติ. “อาวุโส”ติ โข เต ภิกขุ อายสฺมโต สารีปฺตตสฺส ปจฺจสฺสโสสุ. อายสฺมา สารีปฺตโต เอตทโวจ :

สตติเม อาวุโส โฟชฺฌนฺคา. กตเม สตต ? สติสมฺโโฟชฺฌนฺโค ฌมฺมวิจยสมฺโโฟชฺฌนฺโค วิริยสมฺโโฟชฺฌนฺโค ปิตฺติสมฺโโฟชฺฌนฺโค ปสฺสทฺทิสฺมโโฟชฺฌนฺโค สมาธิสมฺโโฟชฺฌนฺโค อุกฺเขขาสฺมโโฟชฺฌนฺโค, อิมเ โข อาวุโส สตต โฟชฺฌนฺคา. อิมสฺส ขวาทิ อาวุโส สตตณฺนํ โฟชฺฌนฺคานํ เยน เยน โฟชฺฌนฺเคน อากงฺขามิ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ, เตน เตน โฟชฺฌนฺเคน ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรามิ. เยน เยน โฟชฺฌนฺเคน อากงฺขามิ มชฺฌนฺนํหิกสมยํ³ วิหริตุํ, เตน เตน โฟชฺฌนฺเคน มชฺฌนฺนํหิกสมยํ วิหรามิ. เยน เยน โฟชฺฌนฺเคน อากงฺขามิ สายณฺหสมยํ วิหริตุํ, เตน เตน โฟชฺฌนฺเคน สายณฺหสมยํ วิหรามิ. สติสมฺโโฟชฺฌนฺโค อิติ เจ เม อาวุโส โหติ, อปฺปมาโณติ เม โหติ, สฺสุมารทฺโหติ เม โหติ, ติญฺจนฺตํ จ นํ ติญฺจตีติ ปชานามิ, สเจปิ เม จวติ, อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามิ ฯเปฯ อุกฺเขขาสฺมโโฟชฺฌนฺโค อิติ เจ เม อาวุโส โหติ, อปฺปมาโณติ เม โหติ, สฺสุมารทฺโหติ เม โหติ, ติญฺจนฺตํ จ นํ ติญฺจตีติ ปชานามิ, สเจปิ เม จวติ, อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามิ.

เสยฺยถาปี อาวุโส รตโณ วา ราชมหามตฺตสฺส วา นานารตฺตานํ ทฺสฺसानํ ทฺสฺสกรณฺทโก ปฺฐโร อสฺส, โส ยํ ยเทว ทฺสฺสยฺยคํ อากงฺเขยฺย ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุปีตุํ, ตนฺตเทว ทฺสฺสยฺยคํ ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุเปยฺย ยํ ยเทว ทฺสฺสยฺยคํ อากงฺเขยฺย มชฺฌนฺนํหิกสมยํ ปารุปีตุํ, ตนฺตเทว ทฺสฺสยฺยคํ มชฺฌนฺนํหิกสมยํ ปารุเปยฺย ยํ ยเทว ทฺสฺสยฺยคํ อากงฺเขยฺย สายณฺหสมยํ ปารุปีตุํ, ตนฺตเทว ทฺสฺสยฺยคํ สายณฺหสมยํ ปารุเปยฺย. เอวเมว โข อหิ อาวุโส อิมสฺส สตตณฺนํ โฟชฺฌนฺคานํ เยน เยน โฟชฺฌนฺเคน อากงฺขามิ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ, เตน เตน โฟชฺฌนฺเคน ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรามิ. เยน เยน โฟชฺฌนฺเคน อากงฺขามิ มชฺฌนฺนํหิกสมยํ วิหริตุํ, เตน เตน โฟชฺฌนฺเคน มชฺฌนฺนํหิกสมยํ วิหรามิ, เยน เยน โฟชฺฌนฺเคน อากงฺขามิ สายณฺหสมยํ วิหริตุํ, เตน เตน โฟชฺฌนฺเคน สายณฺหสมยํ วิหรามิ. สติสมฺโโฟชฺฌนฺโค อิติ เจ เม อาวุโส โหติ, อปฺปมาโณติ เม โหติ, สฺสุมารทฺโหติ เม โหติ, ติญฺจนฺตํ จ นํ ติญฺจตีติ ปชานามิ, สเจปิ เม จวติ, อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามิ ฯเปฯ อุกฺเขขาสฺมโโฟชฺฌนฺโค อิติ เจ เม อาวุโส โหติ, อปฺปมาโณติ เม โหติ, สฺสุมารทฺโหติ เม โหติ, ติญฺจนฺตํ จ นํ ติญฺจตีติ ปชานามิ, สเจปิ เม จวติ, อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามิ. จตุตถํ.

³ ก. มชฺฌนฺนํหิกสมยํ เอวมฺปฺริปี

๕. ภิกขุสูตร

[๑๘๖] สาวตถินิทานัน. อถ โข อญฺญตโร ภิกขุ เยน ภควา เตนุปลสงฺกมิ ๗เปฯ เอกมฺนุตํ นิสินฺโน โข โส ภิกขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “โพชฌนฺคา โพชฌนฺคาติ ภนฺเต วุจฺจนฺติ, กิตฺตาวตฺตา นฺ โข ภนฺเต โพชฌนฺคาติ วุจฺจนฺตี”ติ. โพชฺยา สํวตฺตนฺตีติ โข ภิกขุ ตสฺมา โพชฌนฺคาติ วุจฺจนฺติ. ? อึช ภิกขุ สติสมฺโพชฌนฺคํ ภาวเต วิเวกนฺสฺสิตํ วิราคนฺสฺสิตํ นิโรชนฺสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ๗เปฯ อูปฺกฺชาสมฺโพชฌนฺคํ ภาวเต วิเวกนฺสฺสิตํ วิราคนฺสฺสิตํ นิโรชนฺสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ. ตสฺสิเม สตฺต โพชฌนฺเค ภาวยโต กามาสวาปี จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปี จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปี จิตฺตํ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสมฺ “วิมุตฺตมิตี” ญาณํ โหติ, “ซีณา ชาติ, วุสฺสิตํ พุรฺหมจฺริยํ, กตํ ภรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตฺตฺยา”ติ ปชานาติ. โพชฺยา สํวตฺตนฺตีติ ภิกขุ ตสฺมา โพชฌนฺคาติ วุจฺจนฺตีติ. ปญฺจมํ.

๖. กุณฺฑลียสูตรํ

[๑๘๗] เอกํ สมยํ ภควา สาเกตเต วิหฺรติ อญฺชนวเน มิคทาเย. อถ โข กุณฺฑลียอ ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปลสงฺกมิ, อฺปลสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิ สมฺเมทิ. สมฺเมทนียํ กถํ สารณียํ วีตฺสารถฺวา เอกมฺนุตํ นิสฺสีทิ, เอกมฺนุตํ นิสินฺโน โข กุณฺฑลียอ ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ “อหฺมสมฺ โภ โคตม อารามนฺิยาที^๔ ปริสววจโร, ตสฺส มยฺหํ โภ โคตม ปจฺจมาตฺตํ ภูตฺตปาทราสฺส อยมาจาโร^๕ โหติ, ‘อาราเมณ อารามํ อฺยยาเนน อฺยยานํ อนฺจุงฺกามา มิ อฺนุวิจฺจามา, โส ตตฺถ ปสฺสามา เอก สมณพฺราหมเณ อิตฺติวาทฺปโมกฺขานิสฺสํ เจว กถํ กเถนฺเต อฺปรารมฺภานิสฺสํ จ, ภวมนฺ โคตโม กิमानิสฺสโร วิหฺรตี”ติ ? วิชฺชาวิมุตฺตนิลาณิสฺสโร โข กุณฺฑลีย ตถาคโต วิหฺรตีติ.

กตเม ปน โภ โคตม ฐมา ภาวิตา พหุสฺสีกตา วิชฺชาวิมุตฺตี ปริปฺปูเรนฺตีติ ? สตฺต โข กุณฺฑลีย โพชฌนฺคา ภาวิตา พหุสฺสีกตา วิชฺชาวิมุตฺตี ปริปฺปูเรนฺตีติ. กตเม ปน โภ โคตม ฐมา ภาวิตา พหุสฺสีกตา สตฺต โพชฌนฺเค ปริปฺปูเรนฺตีติ ? จตฺตาโร โข กุณฺฑลีย สติปฺภูจฺานา ภาวิตา พหุสฺสีกตา สตฺต โพชฌนฺเค ปริปฺปูเรนฺตีติ กตเม ปน โภ โคตม ฐมา ภาวิตา พหุสฺสีกตา จตฺตาโร สติปฺภูจฺานา ปริปฺปูเรนฺตีติ ? ตีณิ โข กุณฺฑลีย สุจฺริตานิ ภาวิตานิ พหุสฺสีกตานิ จตฺตาโร สติปฺภูจฺานา ปริปฺปูเรนฺตีติ. กตเม ปน โภ โคตม ฐมา ภาวิตา พหุสฺสีกตา ตีณิ สุจฺริตานิ ปริปฺปูเรนฺตีติ ? อฺนุทฺริย

กถํ ภาวิตอ กุณฺฑลีย อฺนุทฺริยสํวโร กถํ พหุสฺสีกโต ตีณิ สุจฺริตานิ ปริปฺปูเรติ ? อึช กุณฺฑลีย ภิกขุ จกฺขุณา ฐปํ ทิสฺวา มนาปํ นาภิชฺฌมาติ^๖ นาภิสฺสตี น ราคํ ชเนติ, ตสฺส จิตฺ ๑ กาโย โหติ, จิตฺ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สฺสณฺจิตํ สฺสุมฺตฺตํ. จกฺขุณา โข ปเนว ฐปํ ทิสฺวา อมนาปํ น มงฺกุ โหติ อปฺปติฏฺจิต

^๔ อ.ม. อารามนฺิสฺสยํ สฺ.อารามนฺิสฺสาที

^๕ ก. อยมาหาโร

^๖ อ.ม. นาภิชฺฌติ

จิตโต อาทินนมานโส⁷ อพฺยาปนฺนเจตโส. ตสฺส จิตโต จ กาโย โหติ, จิตฺ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สฺสณฺณจิตฺตํ สฺวิมฺุตตํ.

ปุณ จปรํ กุณฺฑลฺลฺย ภิกฺขุ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา... ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา... กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสฺสิตฺวา... มนฺสา ฌมฺมํ วิญฺญาเยย มนาปํ นาภิชฺฌมาเยติ นาวิหีสติ น วาคํ ชเนติ ตสฺส จิตโต จ กาโย โหติ, จิตฺ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สฺสณฺณจิตฺตํ สฺวิมฺุตตํ. มนฺสา โข ปเนว ฌมฺมํ วิญฺญาเยย อมนาปํ น มงฺกุ โหติ อปฺปติฏฺฐจิตฺตจิตฺโต อาทินนมานโส อพฺยาปนฺนเจตโส. ตสฺส จิตโต จ กาโย โหติ, จิตฺ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สฺสณฺณจิตฺตํ สฺวิมฺุตตํ.

ยโต โข กุณฺฑลฺลฺย ภิกฺขุโน จกฺขุณา รุปํ ทิสฺวา มนาปามนาเปสุ รุเปสุ จิตโต จ กาโย โหติ, จิตฺ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สฺสณฺณจิตฺตํ สฺวิมฺุตตํ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ... ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ... กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสฺสิตฺวา.. มนฺสา ฌมฺมํ วิญฺญาเยย มนาปามนาเปสุ ฌมฺเมสุ จิตโต จ กาโย โหติ, จิตฺ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สฺสณฺณจิตฺตํ สฺวิมฺุตตํ เอวฺมภาวิตโต โข กุณฺฑลฺลฺย อินฺทฺริยสํวโร เอวํ พหุสฺสีกโต ตีณิ สฺจจริตานิ ปริปฺพุเรติ.

กถํ ภาวิตานิ ตานิ จ กุณฺฑลฺลฺย ตีณิ สฺจจริตานิ กถํ พหุสฺสีกตานิ จตฺตาวโร สติปฺภฺจจาเน ปริปฺพุเรนฺติ ? อธิ กุณฺฑลฺลฺย ภิกฺขุ กายทฺวจจริตํ ปหาย กายสฺจจริตํ ภาเวติ, วจฺจิทฺทฺวจจริตํ ปหาย วจฺจิสฺจจริตํ ภาเวติ, มโนทฺวจจริตํ ปหาย มโนสฺจจริตํ ภาเวติ. เอวํ ภาวิตานิ โข กุณฺฑลฺลฺย ตีณิ สฺจจริตานิ เอวํ พหุสฺสีกตานิ จตฺตาวโร สติปฺภฺจจาเน ปริปฺพุเรนฺติ.

กถํ ภาวิตา จ กุณฺฑลฺลฺย จตฺตาวโร สติปฺภฺจจानา กถํ พหุสฺสีกตา สตฺต โฟชฺฌมฺงเค ปริปฺพุเรนฺติ ? อธิ กุณฺฑลฺลฺย ภิกฺขุ กายเ กายานุสฺสสึ วิหฺรติ อาตานิ สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโท มนฺสฺสํ. เวทนาสุ ฯเปฯ จิตเต ฯเปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุสฺสสึ วิหฺรติ อาตานิ สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมฺนฺสฺสํ. เอวํ ภาวิตา โข กุณฺฑลฺลฺย จตฺตาวโร สติปฺภฺจจานา เอวํ พหุสฺสีกตา สตฺต โฟชฺฌมฺงเค ปริปฺพุเรนฺติ.

กถํ ภาวิตา จ กุณฺฑลฺลฺย สตฺต โฟชฺฌมฺงคา กถํ พหุสฺสีกตา วิชฺชาวิมฺุตตี ปริปฺพุเรนฺติ ? อธิ กุณฺฑลฺลฺย ภิกฺขุ สติสฺมโโฟชฺฌมฺงคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรชนิสฺสิตํ ไวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมโโฟชฺฌมฺงคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรชนิสฺสิตํ ไวสฺสคฺคปริณามึ. เอวํ ภาวิตา โข กุณฺฑลฺลฺย สตฺต โฟชฺฌมฺงคา เอวํ พหุสฺสีกตา วิชฺชาวิมฺุตตี ปริปฺพุเรนฺตีติ.

เอวํ วุตเต, กุณฺฑลฺลฺโย ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ “อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกฺชฺชิตํ วา อุกฺกฺชฺชเยย, ปฏฺิจจณฺนํ วา วิวเรยฺย, มุพฺพิหฺสฺส วา มคฺคํ อจฺจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺชิตํ ฐาเรยฺย ‘จกฺขุมนฺโต รุปานิ ทกฺขนฺตี’ติ, เอวฺเมว ไซ⁸ โภตา โคตเมน อนฺกปริยาเยน ฌมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภวณฺตํ โคตมํ สฺรณํ คจฺจามิ ฌมฺมณฺจ ภิกฺขุสฺสํมฺภจ, อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ฐาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณฺเปตํ สฺรณํ คตฺนุ”ติ. ฌฏฺจํ.

⁷ อ.ม. อาทินนมานโส

⁸ อ.ม. ไซติ สทโท นตฺถิ

๑๐. ทุติยอุปปนนสูตร

[๑๙๑] สัตติเม ภิกขเว โพชฌงคา ภาวิตา พหุลีกตา อรูปปนา อรูปชชนติ นาถนตฺร
 สุตตวินยา. กตเม สุตต ? สติสมโพชฌงโค ฯเปฯ อูปกษาสมโพชฌงโค. อิม ไซ ภิกขเว สุตต
 โพชฌงคา ภาวิตา พหุลีกตา อรูปปนา อรูปชชนติ นาถนตฺร สุตตวินยาติ. ทสม.

ปพพตวคโค ปจโม.

ตสสุททาน

หิมวนต์ กาย สील จ

วตถ ภิกขุ จ กุณทล

ภูม จ อูปวาถนญจ

อูปปนา อปเร ทเวติ.

๒. คิลานวคค

๑. ปาถสุตต

[๑๙๒] เสยยถาปี ภิกขเว เย เกจ ปาถา จตตารอ อิริยาปถ กปเปนติ กาเลน คมน
 กาเลน จาน กาเลน นิสชช กาเลน เสยย, สพเพ เต ปจวี นิสสาย, ปจวีรย ปติฏจาย, เอวเมเต
 จตตารอ อิริยาปถ กปเปนติ. เอวเมว ไซ ภิกขเว ภิกขุ สील นิสสาย สील ปติฏจาย สุตต โพชฌงค
 ภาเวติ สุตต โพชฌงค พหุลีกโรติ.

กถญจ ภิกขเว ภิกขุ สील นิสสาย สील ปติฏจาย สุตต โพชฌงค ภาเวติ สุตต โพชฌงค
 พหุลีกโรติ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ สติสมโพชฌงค ภาเวติ วิเวกนิสสิต วิราคนิสสิต นิโรธนิสสิต
 ไวสสคคปริณามิ ฯเปฯ อูปกษาสมโพชฌงค ภาเวติ วิเวกนิสสิต วิราคนิสสิต นิโรธนิสสิต
 ไวสสคคปริณามิ. เอว ไซ ภิกขเว ภิกขุ สील นิสสาย สील ปติฏจาย สุตต โพชฌงค ภาเวติ สุตต
 โพชฌงค พหุลีกโรตีติ. ปจม.

๒. ปจมสุริยปมสุตต

[๑๙๓] สุริยส ภิกขเว อูทยโต เอต ปุพพคม เอต ปุพพนิมิตต, ยทท อรณคค. เอวเมว
 ไซ ภิกขเว ภิกขุโน สุตตนน โพชฌงคาน อูปปาทาย เอต ปุพพคม เอต ปุพพนิมิตต, ยทท
 กลยาถมิตตตา. กลยาถมิตตสเสต ภิกขเว ภิกขุโน ปาฏิกงข สุตต โพชฌงค ภาเวสสติ, สุตต
 โพชฌงค พหุลีกริสสติ.

กถญจ ภิกขเว ภิกขุ กลยาถมิตโต สุตต โพชฌงค ภาเวติ สุตต โพชฌงค พหุลีกโรติ ?
 อธิ ภิกขเว ภิกขุ สติสมโพชฌงค ภาเวติ วิเวกนิสสิต ฯเปฯ อูปกษาสมโพชฌงค ภาเวติ วิเวก
 นิสสิต วิราคนิสสิต นิโรธนิสสิต ไวสสคคปริณามิ. เอว ไซ ภิกขเว ภิกขุ กลยาถมิตโต สุตต
 โพชฌงค ภาเวติ สุตต โพชฌงค พหุลีกโรตีติ. ทุตย.

๓. ทุตติยสุริยูปมสูตร

[๑๙๔] สุริยสุส ภิกขเว อุทยโต เอตํ ปุพฺพงฺคํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ, ยทิตฺถํ อรุณคฺคํ. เอวเมว โข ภิกขเว ภิกขุโน สุตตฺถนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อุปปาทาย เอตํ ปุพฺพงฺคํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ, ยทิตฺถํ โยนิโส มนสิกาโร. โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกขเว ภิกขุโน ปาฏิกงฺขํ สุตต โพชฺฌงฺเค ภาเวสฺสติ, สุตต โพชฺฌงฺเค พหุลีกิริสฺสติ.

กถญจ ภิกขเว ภิกขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนโน สุตต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สุตต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรติ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ สติสมฺโพนฺชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพนฺชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ ไวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ โข ภิกขเว ภิกขุ โยนิโส มนสิการสมฺปนฺนโน สุตต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สุตต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรตีติ. ตติยํ.

๔. ปฐมคิลานสูตร

[๑๙๕] เอกํ สมยํ ภควา ราชคฺเห วิหริติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหาภุสฺสโป ปิปปลิกุหายํ^๑ วิหริติ อาพาธิโก ทฺวฺกฺชิตฺวา พาทฺหคฺคิลาโน. อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิตฺวา เยนายสฺมา มหาภุสฺสโป เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสฺสีทิ, นิสฺซชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหาภุสฺสโป เอตทวโจ:

“กจฺจ เต กสฺสโป ชมนียํ, กจฺจ ยานียํ, กจฺจ ทฺวฺกฺชา เวทนา ปฏิกฺกมฺนติ โน อภิกฺกมฺนติ, ปฏิกฺกมฺสํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกมฺ”ติ ? น เม ภนฺเต ชมนียํ, น ยานียํ, พาทฺหา เม ทฺวฺกฺชา เวทนา อภิกฺกมฺนติ โน ปฏิกฺกมฺนติ, อภิกฺกมฺสํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกมฺติ.

สตติเม กสฺสโป โพชฺฌงฺคา มยา สมฺมทฺทฺชาตา ภาวิตา พหุลีกตา อภิญฺญา สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺติ. กตเม สุตต ? สติสมฺโพนฺชฺฌงฺโค โข กสฺสโป มยา สมฺมทฺทฺชาตา ภาวิตา พหุลีกตา อภิญฺญา สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพนฺชฺฌงฺโค โข กสฺสโป มยา สมฺมทฺทฺชาตา ภาวิตา พหุลีกตา อภิญฺญา สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺติ. อิมํ โข กสฺสโป สุตต โพชฺฌงฺคา มยา สมฺมทฺทฺชาตา ภาวิตา พหุลีกตา อภิญฺญา สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺตีติ. ตคฺช ภควา โพชฺฌงฺคา, ตคฺช สุตต โพชฺฌงฺคาติ.

อิทมวโจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา มหาภุสฺสโป ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา. วุฏฺฐิตฺวา จายสฺมา มหาภุสฺสโป ตมฺหา อาพาธา, ตถา ปหีนํ จายสมฺโต มหาภุสฺสโปสฺส ไส อาพาโธ อโหสีติ.

๕. ทุตติยคิลานสูตร

[๑๙๖] เอกํ สมยํ ภควา ราชคฺเห วิหริติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหาโมคคฺคฺลลาโน คิซฺฌกฺกุญฺเฐ ปพฺพเต วิหริติ อาพาธิโก ทฺวฺกฺชิตฺวา พาทฺหคฺคิลาโน. อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิตฺวา เยนายสฺมา มหาโมคคฺคฺลลาโน เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสฺสีทิ. นิสฺซชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหาโมคคฺคฺลลาโน เอตทวโจ:

^๑ อ.ม. ปิปปลิกุหายํ

“กจฺจึ เต โมคฺคฺลฺลฺลน ขมฺนียํ, กจฺจึ ยาปนียํ, กจฺจึ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกกมฺนฺติ โน อภิกกมฺนฺติ, ปฏิกกมฺสํ ปรุญฺญาติ โน อภิกกมฺ”ติ ? น เม ฆนฺเต ขมฺนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกกมฺนฺติ โน ปฏิกกมฺนฺติ, อภิกกมฺสํ ปรุญฺญาติ โน ปฏิกกมฺ”ติ.

สตฺติเม โมคฺคฺลฺลฺลน โฟชฺฌงฺคฺ มยา สฺมมทฺกฺขาตา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อภิญฺญา ยสมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺนฺติ. กตเม สฺตฺต ? สฺติสฺมฺโพชฺฌงฺคฺ โข โมคฺคฺลฺลฺลน มยา สฺมมทฺกฺขาตา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อภิญฺญา ยสมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสฺมฺโพชฺฌงฺคฺ โข โมคฺคฺลฺลฺลน มยา สฺมมทฺกฺขาตา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อภิญฺญา ยสมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺติ. อิม โข โมคฺคฺลฺลฺลน สฺตฺต โฟชฺฌงฺคฺ มยา สฺมมทฺกฺขาตา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อภิญฺญา ยสมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺนฺตฺติ. ตคฺข ภาควา โฟชฺฌงฺคฺ, ตคฺข สฺสุคต โฟชฺฌงฺคฺคาติ.

อิทฺมวโจ ภาควา. อตฺตมโน อายสฺมา มหาโมคฺคฺลฺลฺลน ภาควโต ภาสฺสิตํ อภินฺนฺติ. วุฏฺฐฺหิ จายสฺมา มหาโมคฺคฺลฺลฺลน ตมฺหา อาพาธา, ตถา ปหฺีโน จายสฺมโต มหาโมคฺคฺลฺลฺลน สฺสฺโส อพาธา อโหสฺสีติ. ปรุญฺจํ.

๖. ตติยคิลานสฺตฺต

[๑๙๗] เอกํ สมฺยํ ภาควา ราชคฺเห วิหฺรติ เวฬุวน ฆลนฺทกฺกนิวาเป. เตน โข ปน สฺมเยน ภาควา อาพาธโก โหติ ทุกฺขิตา พาฬฺหคฺลิลาน. ธถ โข อายสฺมา มหาจฺจนฺโท, เยน ภาควา เตนฺุสฺสงฺกมิ; อุสฺสงฺกมิตฺวา ภาควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทิ, เอกมฺนฺตํ นิสฺสินฺนํ โข อายสฺมฺนฺตํ มหาจฺจนฺทํ ภาควา เอตทวโจ “ปรุฏฺฐานฺตฺตํ จฺจนฺท โฟชฺฌงฺคฺคา”ติ.

สตฺติเม ฆนฺเต โฟชฺฌงฺคฺ ภาควตา สฺมมทฺกฺขาตา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อภิญฺญา ยสมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺนฺติ. กตเม สฺตฺต ? สฺติสฺมฺโพชฺฌงฺคฺ โข ฆนฺเต ภาควตา สฺมมทฺกฺขาตา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อภิญฺญา ยสมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสฺมฺโพชฺฌงฺคฺ โข ฆนฺเต ภาควตา สฺมมทฺกฺขาตา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อภิญฺญา ยสมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺติ. อิม โข ฆนฺเต สฺตฺต โฟชฺฌงฺคฺ ภาควตา สฺมมทฺกฺขาตา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อภิญฺญา ยสมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺนฺตฺติ. ตคฺข จฺจนฺท โฟชฺฌงฺคฺ, ตคฺข จฺจนฺท โฟชฺฌงฺคฺคาติ.

อิทฺมวโจจายสฺมา มหาจฺจนฺโท. สฺมฺนุญฺโย สฺตฺถา อโหสฺสิ. วุฏฺฐฺหิ จ ภาควา ตมฺหา อาพาธา, ตถา ปหฺีโน จ ภาควโต โส อพาธา อโหสฺสีติ. ญฺจํ.

๗. ปารํคมสฺตฺต

[๑๙๘] สตฺติเม ภิกฺขเว โฟชฺฌงฺคฺ ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อปารา ปารํคมนาย สํวตฺตฺนฺติ. กตเม สฺตฺต ? สฺติสฺมฺโพชฺฌงฺคฺ ฯเปฯ อุเปกฺขาสฺมฺโพชฺฌงฺคฺ. อิม โข ภิกฺขเว สฺตฺต โฟชฺฌงฺคฺ ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อปารา ปารํคมนาย สํวตฺตฺนฺตฺติ.

อปฺปกา เต มนฺุสฺเสสุ	เย ชนา ปารคามิโน
ธถายํ อิตฺธา ปชา	ตีรเมวานุฉาวติ.
เย จ โข สฺมมทฺกฺขาเต	ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน

เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ
กณฺหํ ฌมฺมํ วิปฺปหาเย
โสภา อโนกมาคฺคม
ตตฺตฺราภิริตฺติมิจฺเจเย
ปริโยทเปเยย อตฺตาทนํ
เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ
อาทานปฺปฏินิสฺสคฺเค
ชฺเฌนาสวา ชฺฐติมนฺโต

มจฺจุเจเยยํ สุทฺตฺตฺริ.
สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺทิตฺโต
วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ.
หิตฺวา กามะ อภิญฺจโน
จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺทิตฺโต.
สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ
อนฺุปาทาย เย รตา
เต โลเก ปรีนิพฺพุตฺตาติ. สฺตฺตมํ.

๘. วิรทฺตฺต

[๑๙๙] เยสํ เกสฺสญฺจิ ภิกฺขเว สฺตฺต โพชฺฌนฺคา วิรทฺตา, วิรทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมา
ทฺกฺขกฺขยคามี. เยสํ เกสฺสญฺจิ ภิกฺขเว สฺตฺต โพชฺฌนฺคา อารทฺตา, อารทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมา
ทฺกฺขกฺขยคามี. กตเม สฺตฺต ? สฺติสมฺโพชฺฌนฺโค ฯเปฯ อฺุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺโค. เยสํ เกสฺสญฺจิ ภิกฺขเว
อิเม สฺตฺต โพชฺฌนฺคา วิรทฺตา, วิรทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทฺกฺขกฺขยคามี. เยสํ เกสฺสญฺจิ ภิกฺขเว
อิเม สฺตฺต โพชฺฌนฺคา อารทฺตา, อารทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทฺกฺขกฺขยคามีติ. อญฺจมํ.

๙. อริยฺสฺต

[๒๐๐] สฺตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌนฺคา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อริยา นิยุยานิกา นียนฺติ ตกฺกรสฺส
สมฺมาทฺกฺขกฺขยาย. กตเม สฺตฺต ? สฺติสมฺโพชฺฌนฺโค ฯเปฯ อฺุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺโค. อิเม ไช ภิกฺขเว
สฺตฺต โพชฺฌนฺคา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา อริยา นิยุยานิกา นียนฺติ ตกฺกรสฺส สมฺมาทฺกฺขกฺขยายาติ.
นวมํ.

๑๐. นิพฺพิทาสุต

[๒๐๑] สฺตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌนฺคา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย
อฺุปสมาย อภินฺุภาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺนฺติ. กตเม สฺตฺต ? สฺติสมฺโพชฺฌนฺโค ฯเปฯ
อฺุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺโค. อิเม ไช ภิกฺขเว สฺตฺต โพชฺฌนฺคา ภาวิตา พหุสฺสีกฺตา เอกนฺตนิพฺพิทาย
วิราคาย นิโรธาย อฺุปสมาย อภินฺุภาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตฺนฺตีติ. ทสมํ.

คิลานวคฺโค ทฺติโย.

ตสฺสุทฺทานํ

ปาณา สุริยฺูปมา เทว
ปารํคามี วิรทฺโธ จ

คิลานา อปเร ตโย
อริโย นิพฺพิทาย จาติ.

๓. อุทายิวคค

๑. โฟธายสุตต

[๒๐๒] อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ นิสีทิ, เอกมณฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “โพชฺฌนฺคา โพชฺฌนฺคา”ติ ภาเน วุจฺจนฺติ, กิตฺตาวตฺตา นุ โข ภาเน ‘โพชฺฌนฺคา’ติ วุจฺจนฺตี”ติ ? สมฺโพธาย¹⁰ สํวตฺตนฺตํติ โข ภิกฺขุ, ตสฺมา “โพชฺฌนฺคา”ติ วุจฺจนฺติ. อึชฺ ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ. สมฺโพธาย สํวตฺตนฺตํติ โข ภิกฺขุ, ตสฺมา “โพชฺฌนฺคา”ติ วุจฺจนฺตี”ติ. ปจฺม.

๒. โพชฺฌนฺคเทสนาสฺตต

[๒๐๓] สตฺต โว ภิกฺขเว โพชฺฌนฺเค เทเสสฺสามิ, ตํ สฺสุณาถ. กตเม จ ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌนฺคา ? สติสมฺโพชฺฌนฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺโค. อึเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌนฺคาติ. ทฺติยํ.

๓. จานียสุตต

[๒๐๔] กามวาคญฺจฺจานียานํ¹¹ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ มนสิการพหุสึการา อญฺปนฺโน เจว กามจฺจนฺโท อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน จ กามจฺจนฺโท ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลหาย สํวตฺตติ. พยาปาทญฺจฺจานียานํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ มนสิการพหุสึการา อญฺปนฺโน เจว พยาปาโท อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน จ พยาปาโท ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลหาย สํวตฺตติ. ถีนมิทฺถญฺจฺจานียานํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ มนสิการพหุสึการา อญฺปนฺนณฺเวเจว ถีนมิทฺถํ อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺนณฺจ ถีนมิทฺถํ ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลหาย สํวตฺตติ. อุทฺถจฺจกุกฺกจฺจฺจานียานํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ มนสิการพหุสึการา อญฺปนฺนณฺเวเจว อุทฺถจฺจกุกฺกจฺจํ อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺนณฺจ อุทฺถจฺจกุกฺกจฺจํ ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลหาย สํวตฺตติ. วิจิกิฉญฺจฺจานียานํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ มนสิการพหุสึการา อญฺปนฺนนา เจว วิจิกิฉา อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺนา จ วิจิกิฉา ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลหาย สํวตฺตติ.

สติสมฺโพชฺฌนฺคญฺจฺจานียานํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ มนสิการพหุสึการา อญฺปนฺโน เจว สติสมฺโพชฺฌนฺโค อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน จ สติสมฺโพชฺฌนฺโค ภาวนาปาริปุรี คจฺจติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคญฺจฺจานียานํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ มนสิการพหุสึการา อญฺปนฺโน เจว อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺโค อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน จ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺโค ภาวนาปาริปุรี คจฺจติ. ตฺติยํ.

¹⁰ อ.ม.อ. โฟธาย เอมฺปริปี
¹¹ ส. กามวาคญฺจฺจานียานํ

๔. อโยนิโสมนสิการสุดต

[๒๐๕] อโยนิโส ภิกขเว มนสิการโระโต อนุปปนฺโน เจว กามจฺจนฺโท อฺปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺโน จ กามจฺจนฺโท ภฺยโยภาวาย เวปฺปฺลฺลาเย สํวตฺตติ. อนุปปนฺโน เจว พฺยาปาโท อฺปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺโน จ พฺยาปาโท ภฺยโยภาวาย เวปฺปฺลฺลาเย สํวตฺตติ. อนุปปนฺนญฺเจว ถีนมฺิหฺมํ อฺปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺนญฺจ ถีนมฺิหฺมํ ภฺยโยภาวาย เวปฺปฺลฺลาเย สํวตฺตติ. อนุปปนฺนญฺเจว อฺทฺทจฺจกุกฺกุจฺจํ อฺปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺนญฺจ อฺทฺทจฺจกุกฺกุจฺจํ ภฺยโยภาวาย เวปฺปฺลฺลาเย สํวตฺตติ. อนุปปนฺนา เจว วิจฺจิกฺกฺขา อฺปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺนา จ วิจฺจิกฺกฺขา ภฺยโยภาวาย เวปฺปฺลฺลาเย สํวตฺตติ.

อนุปปนฺโน เจว สติสมฺโพชฺฌนฺโค นฺุปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺโน จ สติสมฺโพชฺฌนฺโค นิรฺุชฺฌติ ๗เปฯ อนุปปนฺโน เจว อฺเปกฺกฺชาสมฺโพชฺฌนฺโค นฺุปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺโน จ อฺเปกฺกฺชาสมฺโพชฺฌนฺโค นิรฺุชฺฌติ.

โยนิโส จ โข ภิกขเว มนสิการโระโต อนุปปนฺโน เจว กามจฺจนฺโท นฺุปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺโน จ กามจฺจนฺโท ปฺหฺยติ. อนุปปนฺโน เจว พฺยาปาโท นฺุปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺโน จ พฺยาปาโท ปฺหฺยติ. อนุปปนฺนญฺเจว ถีนมฺิหฺมํ นฺุปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺนญฺจ ถีนมฺิหฺมํ ปฺหฺยติ. อนุปปนฺนญฺเจว อฺทฺทจฺจกุกฺกุจฺจํ นฺุปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺนญฺจ อฺทฺทจฺจกุกฺกุจฺจํ ปฺหฺยติ. อนุปปนฺนา เจว วิจฺจิกฺกฺขา นฺุปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺนา จ วิจฺจิกฺกฺขา ปฺหฺยติ.

อนุปปนฺโน เจว สติสมฺโพชฺฌนฺโค อฺปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺโน จ สติสมฺโพชฺฌนฺโค ภาวนา ปาริปุริ คจฺจติ ๗เปฯ อนุปปนฺโน เจว อฺเปกฺกฺชาสมฺโพชฺฌนฺโค อฺปฺปชฺชติ, อฺปฺปนฺโน จ อฺเปกฺกฺชาสมฺโพชฺฌนฺโค ภาวนาปาริปุริ คจฺจตีติ. จตฺตถิ.

๕. อปฺริหานิยสุดต

[๒๐๖] สตฺต โว ภิกขเว อปฺริหานิเย ฌมฺเม เทเสสฺสามิ, ตํ สฺุณาถ. กตเม จ ภิกขเว สตฺต อปฺริหานิยา ฌมฺมา ? ยทฺิํ สตฺต โพชฺฌนฺคา. กตเม สตฺต ? สติสมฺโพชฺฌนฺโค ๗เปฯ อฺเปกฺกฺชาสมฺโพชฺฌนฺโค. อิม โข ภิกขเว สตฺต อปฺริหานิยา ฌมฺมาติ. ปญฺจมํ.

๖. ตณฺหกฺขยสุดต

[๒๐๗] โย ภิกขเว มคฺโค, ยา ปฏฺิปทา ตณฺหกฺขยาย สํวตฺตติ, ตํ มคฺคํ ตํ ปฏฺิปทํ ภาเวถ. กตโม จ ภิกขเว มคฺโค ? กตมา จ ปฏฺิปทา ตณฺหกฺขยาย สํวตฺตติ ? ยทฺิํ สตฺต โพชฺฌนฺคา. กตเม สตฺต ? สติสมฺโพชฺฌนฺโค ๗เปฯ อฺเปกฺกฺชาสมฺโพชฺฌนฺโคติ. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อฺทฺายี ภาควนฺตํ เอตทโวจ “กถํ ภาวิตา นฺุ โข ภาเนต สตฺต โพชฺฌนฺคา, กถํ พหฺลึกตา ตณฺหกฺขยาย สํวตฺตนฺตี”ติ.

อิธ อฺทฺายี ภิกขุ สติสมฺโพชฺฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสีตํ วิรฺาคนิสฺสีตํ นิโรธนิสฺสีตํ ไวสฺสคคฺค ปริณามํ วิปฺลํ มหคฺคตํ อปฺปมาถํ อพฺยาปชฺฌมํ,¹² ตสฺส สติ สมฺโพชฺ ฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสีตํ วิรฺาคนิสฺสีตํ นิโรธนิสฺสีตํ ไวสฺสคคฺคปริณามํ วิปฺลํ มหคฺคตํ อปฺปมาถํ อพฺยาปชฺฌมํ ตณฺหา ปฺหฺยติ, ตณฺหาเย ปหานา กมฺมํ ปฺหฺยติ, กมฺมสฺส ปหานา ทฺุภฺมํ ปฺหฺยติ. ๗เปฯ อฺเปกฺกฺชาสมฺโพชฺฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสีตํ วิรฺาคนิสฺสีตํ นิโรธนิสฺสีตํ ไวสฺสคคฺคปริณามํ วิปฺลํ มหคฺคตํ อปฺปมาถํ อพฺยาปชฺฌมํ,

¹² อ.ม. อพฺยาปชฺชํ เอมฺมฺปริปี

ตสส อุเปกขาสมโพชฌงค์ ภาวยโต วิเวกนิสสิตี วิราคนิสสิตี นิโรธนิสสิตี ไวสสคฺคปริณามี วิปลฺล์ มหคคตํ อปฺปมาณํ อพฺยาปชฺฌมํ ตณฺหา ปหฺยติ, ตณฺหา ย ปหฺนา กมฺมํ ปหฺยติ, กมฺมสฺส ปหฺนา ทุกฺขํ ปหฺยติ. อิติ โข อุทายิ ตณฺหกฺขยา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโยติ. ฉนฺนํ.

๗. ตณฺหานิโรธสูตร

[๒๐๘] โย ภิกฺขเว มคฺโค, ยา ปฏิปทา ตณฺหานิโรธาย สํวตฺตติ, ตํ มคฺคํ ตํ ปฏิปทํ ภาเวถ. กตโม จ ภิกฺขเว มคฺโค, กตมา จ ปฏิปทา ตณฺหานิโรธาย สํวตฺตติ ? ยทิทํ สตฺต โพชฌนฺดา. กตเม สตฺต ? สติสฺมโพชฌนฺโค ๗เปฯ อุเปกขาสมโพชฌนฺโค.

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว สตฺต โพชฌนฺดา, กถํ พหุสฺสีกตา ตณฺหานิโรธาย สํวตฺตนฺติ ?

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสฺมโพชฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสสิตี วิราคนิสสิตี นิโรธนิสสิตี ไวสสคฺค ปริณามี ๗เปฯ อุเปกขาสมโพชฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสสิตี วิราคนิสสิตี นิโรธนิสสิตี ไวสสคฺค ปริณามี. เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฌนฺดา เอวํ พหุสฺสีกตา ตณฺหานิโรธาย สํวตฺตนฺตีติ. สตฺตมํ.

๘. นิพฺเพธภาคิยสูตร

[๒๐๙] นิพฺเพธภาคิยํ โว ภิกฺขเว มคฺคํ เทเสสฺสามิ, ตํ สฺฐนาถ. กตโม จ ภิกฺขเว นิพฺเพธ ภาคิโย มคฺโค ? ยทิทํ สตฺต โพชฌนฺดา. กตเม สตฺต ? สติสฺมโพชฌนฺโค ๗เปฯ อุเปกขาส มโพชฌนฺโคติ. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อุทายี ภควนฺตํ เอตทโวจ “กถํ ภาวิตา นฺุ โข ภาเนต สตฺต โพชฌนฺดา กถํ พหุสฺสีกตา นิพฺเพธาย สํวตฺตนฺตี”ติ.

อิธ อุทายิ ภิกฺขุ สติสฺมโพชฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสสิตี วิราคนิสสิตี นิโรธนิสสิตี ไวสสคฺคปริณามี วิปลฺล์ มหคคตํ อปฺปมาณํ อพฺยาปชฺฌมํ. โส สติสฺมโพชฌนฺคํ ภาเวเตน จิตฺเตน อนิพฺพิทฐปฺพพํ อปฺปทาลิตปฺพพํ โลกกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ, อนิพฺพิทฐปฺพพํ อปฺปทาลิต ปฺพพํ โทสกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ, อนิพฺพิทฐปฺพพํ อปฺปทาลิตปฺพพํ โมหกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ ๗เปฯ อุเปกขาสมโพชฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสสิตี วิราคนิสสิตี นิโรธนิสสิตี ไวสสคฺค ปริณามี วิปลฺล์ มหคคตํ อปฺปมาณํ อพฺยาปชฺฌมํ. โส อุเปกขาสมโพชฌนฺคํ ภาเวเตน จิตฺเตน อนิพฺพิทฐปฺพพํ อปฺปทาลิตปฺพพํ โลกกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ, อนิพฺพิทฐปฺพพํ อปฺปทาลิต ปฺพพํ โทสกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ, อนิพฺพิทฐปฺพพํ อปฺปทาลิตปฺพพํ โมหกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ, เอวํ ภาวิตา โข อุทายิ สตฺต โพชฌนฺดา เอวํ พหุสฺสีกตา นิพฺเพธาย สํวตฺตนฺตีติ. ฉนฺนํ.

๙. เอกธมฺมสูตร

[๒๑๐] นานํ ภิกฺขเว ธนฺณํ เอกธมฺมมฺปิ สมนฺุสฺสามิ. โย เอวํ ภาวิตอ พหุสฺสีกโต สลฺยโฆชนียานํ ธมฺมานํ ปหานาย สํวตฺตติ, ยถยิทํ ภิกฺขเว สตฺต โพชฌนฺดา. กตเม สตฺต ? สติ สมโพชฌนฺโค ๗เปฯ อุเปกขาสมโพชฌนฺโค. กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว สตฺต โพชฌนฺดา กถํ พหุสฺสีกตา สลฺยโฆชนียานํ ธมฺมานํ ปหานาย สํวตฺตนฺติ ?

อิธ ภิกขเว ภิกขุ สติสมโพชฌงค์ ภาเวติ วิเวกนิสสิตี วิราคนิสสิตี นิโรธนิสสิตี
โอสสคคปริณามิ ฯเปฯ อุเปกขาสมโพชฌงค์ ภาเวติ วิเวกนิสสิตี วิราคนิสสิตี นิโรธนิสสิตี
โอสสคคปริณามิ. เอว ภาวิตา โข ภิกขเว สตฺต โพชฌงค์า เอว พหุลีกตา สญโณชนีนยานํ ฐมฺมานํ
ปหานาย สํวตฺตนฺติ.

กตเม จ ภิกขเว สญโณชนีนียา ฐมฺมา ? จกฺขุ ภิกขเว สญโณชนีนีโย ฐมฺโม, เอตเถเต
อุปฺปชฺชนฺติ สญโณชนวินิพฺนฺธา อชฺโณสํนาฯ. โสตี ... ฆานํ ... ชิวหา สญโณชนีนียา ฐมฺมา, เอตเถ
เต อุปฺปชฺชนฺติ สญโณชนวินิพฺนฺธา อชฺโณสํนาฯ เปฯ มโน สญโณชนีนีโย ฐมฺโม, เอตเถเต
อุปฺปชฺชนฺติ สญโณชนวินิพฺนฺธา อชฺโณสํนาฯ. อิมะ วุจฺจนฺติ ภิกขเว สญโณชนีนียา ฐมฺมาติ. นวมํ.

๑๐. อุทายิสฺสตี

[๒๑๑] เอกํ สมยํ ภควา สุมฺภสฺสุ วิหฺรตี เสตํกํ นาม สุมฺภานํ นิคโม. อถ โข อายสฺมา
อุทายี, เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมฺนฺตํ นิสฺสินโน โข อายสฺมา อุทายี ภควนฺตํ เอตทโวจ:

อจฺจริยํ ฆนฺเต, อพฺภุตํ ฆนฺเต, ยาว พหุคตญฺจ เม ฆนฺเต ภควตี เปมญฺจ คารโว จ หิริ
จ โอตตปฺปญฺจ. อหญฺหิ ฆนฺเต ปุพฺเพ อาศาริกญฺโต สฺมาโน อพฺหุคโต อโหสี ฐมฺเมน, อพฺหุคโต
สํเสน. โส ขวาทํ ภควตี เปมญฺจ คารวญฺจ หิริญฺจ โอตตปฺปญฺจ สฺมปฺสฺสฺมาโน อคารสฺมา
อนคาริยํ ปพฺพชฺชิตฺ, ตสฺส เม ภควา ฐมฺมํ เทเสสิ “อิติ รุปํ, อิติ รุปสฺส สฺมฺทโย, อิติ รุปสฺส อตฺถงฺค
โม. อิติ เวทนาฯ เปฯ อิติ สญฺญา... อิติ สงฺขารฯ... อิติ วิญฺญาณํ, อิติ วิญฺญาณสฺส สฺมฺทโย, อิติ
วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโม”ติ.

โส ขวาทํ ฆนฺเต สฺญญาคารคโต อิมสํ ปญฺจปาทานกฺขนฺธานํ อุกฺกชฺชาวุกฺกชฺ
สมฺปวิเวเตนฺโต “อิทํ กฺกชฺน”ติ ยถาญฺตํ อพฺภญฺญาสี, “อญํ กฺกชฺสมฺทโย”ติ ยถาญฺตํ อพฺภญฺญาสี
“อญํ กฺกชฺนิโรธ”ติ ยถาญฺตํ อพฺภญฺญาสี, “อญํ กฺกชฺนิโรธคามินี ปฏฺิปปทา”ติ ยถาญฺตํ อพฺภญฺญาสี.
ฐมฺโม จ เม ฆนฺเต อภิสฺมิโต, มคฺโค จ เม ปฏฺิลทฺโธ, โย เม ภาวิตो พหุลีกโต, ตถา ตถา วิหฺรนฺตํ
ตถตฺตาย อุปฺเนสฺสตี, ยถาทํ “ชฺเณฯ ชาตี, วุสฺสิตํ พฺรหฺมจฺริยํ, กตํ กฺรณฺเญยํ, นาปรี อิตฺถตฺตายา”ติ
ปชานิสฺสํสามิ.

สติสมโพชฌงค์โค เม ฆนฺเต ปฏฺิลทฺโธ, โย เม ภาวิตो พหุลีกโต, ตถา ตถา วิหฺรนฺตํ
ตถตฺตาย อุปฺเนสฺสตี, ยถาทํ “ชฺเณฯ ชาตี, วุสฺสิตํ พฺรหฺมจฺริยํ, กตํ กฺรณฺเญยํ, นาปรี อิตฺถตฺตายา”ติ
ปชานิสฺสํสามิ ฯเปฯ อุเปกขาสมโพชฌงค์โค เม ฆนฺเต ปฏฺิลทฺโธ, โย เม ภาวิตो พหุลีกโต, ตถา ตถา
วิหฺรนฺตํ ตถตฺตาย อุปฺเนสฺสตี, ยถาทํ “ชฺเณฯ ชาตี, วุสฺสิตํ พฺรหฺมจฺริยํ, กตํ กฺรณฺเญยํ, นาปรี อิตฺถตฺตายา”ติ
ปชานิสฺสํสามิ. อญํ โข เม ฆนฺเต มคฺโค ปฏฺิลทฺโธ, โย เม ภาวิตो พหุลีกโต, ตถา ตถา วิหฺรนฺตํ
ตถตฺตาย อุปฺเนสฺสตี, ยถาทํ “ชฺเณฯ ชาตี, วุสฺสิตํ พฺรหฺมจฺริยํ, กตํ กฺรณฺเญยํ, นาปรี อิตฺถตฺตายา”ติ
ปชานิสฺสํสามิ.

สาธุ สาธุ อุทายี, เอโส หิ เต อุทายี มคฺโค ปฏฺิลทฺโธ. โย เต ภาวิตो พหุลีกโต, ตถา
ตถา วิหฺรนฺตํ ตถตฺตาย อุปฺเนสฺสตี, ยถา ตวํ “ชฺเณฯ ชาตี, วุสฺสิตํ พฺรหฺมจฺริยํ, กตํ กฺรณฺเญยํ, นาปรี
อิตฺถตฺตายา”ติ ปชานิสฺสํสตี. ทสมํ.

อุทากยิวคโค ตติโย.

ตสสุททานัน

โพธาย เทสนาฏจानา
ชโย นิโรโธ นิพเพโธ

อโยนิโส จาปริหานี
เอกธมฺโม อุทากยินาติ.

๔. นีวรรณาคค

๑. ปจมกุสลสุตต

[๒๑๒] เย เกจิ ภิกขเว ธมฺมา กุสลา กุสลภาคิยา กุสลปกฺขิกา, สพฺเพ เต อปฺปมาท มฺลกา อปฺปมาทสมฺภรณา, อปฺปมาโท เตสํ ธมฺมานัน อคฺคมกฺขายติ. อปฺปมตฺตสฺเสตํ ภิกขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขิ สตฺต โพชฺฌนฺเค ภาเวตฺติ, สตฺต โพชฺฌนฺเค พหุลฺลิกโรตฺติ.

กถญจ ภิกขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต สตฺต โพชฺฌนฺเค ภาเวติ, สตฺต โพชฺฌนฺเค พหุลฺลิกโรติ ? อธิ ภิกขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามิ ๗เปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามิ. เอวํ โข ภิกขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต สตฺต โพชฺฌนฺเค ภาเวติ, สตฺต โพชฺฌนฺเค พหุลฺลิกโรตฺติ. ปจมํ.

๒. ทุตฺติยกุสลสุตต

[๒๑๓] เย เกจิ ภิกขเว ธมฺมา กุสลา กุสลภาคิยา กุสลปกฺขิกา, สพฺเพ เต โยนิโส มนสิการมฺลกา โยนิโสมนสิการสมฺภรณา, โยนิโสมนสิการโร เตสํ ธมฺมานัน อคฺคมกฺขายติ. โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขิ สตฺต โพชฺฌนฺเค ภาเวตฺติ, สตฺต โพชฺฌนฺเค พหุลฺลิกโรตฺติ.

กถญจ ภิกขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน สตฺต โพชฺฌนฺเค ภาเวติ, สตฺต โพชฺฌนฺเค พหุลฺลิกโรติ ? อธิ ภิกขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามิ ๗เปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามิ. เอวํ โข ภิกขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน สตฺต โพชฺฌนฺเค ภาเวติ, สตฺต โพชฺฌนฺเค พหุลฺลิกโรตฺติ. ทุตฺติยํ.

๓. อุปกฺกิลเสสุตต

[๒๑๔] ปถฺวิเม ภิกขเว ชาตฺรฺรูปสฺส อุปกฺกิลเสสา, เยหิ อุปกฺกิลเสเหหิ อุปกฺกิลิฏฺฐจํ ชาตฺรฺรูปํ น เจว มฺหุ ्हิติ น จ กมฺมณิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺค จ, น จ สมฺมา อุเปติ กมฺมาย. กตเม ปถฺว ? อโย ภิกขเว ชาตฺรฺรูปสฺส อุปกฺกิลโส, เยน อุปกฺกิลเสเนน อุปกฺกิลิฏฺฐจํ ชาตฺรฺรูปํ น เจว มฺหุ ्हิติ น จ กมฺมณิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺค จ, น จ สมฺมา อุเปติ กมฺมาย. โลหํ ภิกขเว ชาตฺรฺรูปสฺส อุปกฺกิลโส, เยน อุปกฺกิลเสเนน อุปกฺกิลิฏฺฐจํ ชาตฺรฺรูปํ ๗เปฯ ติปฺปํ ภิกขเว ชาตฺรฺรูปสฺส อุปกฺกิลโส ๗เปฯ สีสํ ภิกขเว

ชาตรูปสฺส อูปกฺกิลเโส ฯเปฯ สชฺฉ ภิฯเว ชาตรูปสฺส อูปกฺกิลเโส, เยน อูปกฺกิลเเสน อูปกฺกิลิฏฺจํ
ชาตรูปํ น เจว มฺหุ โหติ น จ กมฺมณิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺค จ, น จ สมฺมา อูเปติ กมฺมาย. อิมे โข
ภิฯเว ปญฺจ ชาตรูปสฺส อูปกฺกิลเสฯ, เยหิ อูปกฺกิลเสเหหิ อูปกฺกิลิฏฺจํ ชาตรูปํ น เจว มฺหุ โหติ น จ
กมฺมณิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺค จ, น จ สมฺมา อูเปติ กมฺมาย.

เอวเมว โข ภิฯเว ปญฺจิมะ จิตฺตสฺส อูปกฺกิลเสฯ, เยหิ อูปกฺกิลเสเหหิ อูปกฺกิลิฏฺจํ จิตฺตํ
น เจว มฺหุ โหติ น จ กมฺมณิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺค จ, น จ สมฺมา สมาฉิยติ อาสวานํ ขยาย. กตเม
ปญฺจ ? กามจฺฉนฺโท ภิฯเว จิตฺตสฺส อูปกฺกิลเโส, เยน อูปกฺกิลเเสน อูปกฺกิลิฏฺจํ จิตฺตํ น เจว มฺหุ
โหติ น จ กมฺมณิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺค จ, น จ สมฺมา สมาฉิยติ อาสวานํ ขยาย. พยาปาโท ภิฯเว
จิตฺตสฺส อูปกฺกิลเโส, เยน อูปกฺกิลเเสน อูปกฺกิลิฏฺจํ จิตฺตํ น เจว มฺหุ โหติ น จ กมฺมณิยํ น จ
ปภสฺสรํ ปภงฺค จ, น จ สมฺมา สมาฉิยติ อาสวานํ ขยาย ฯเปฯ อิมे โข ภิฯเว ปญฺจ จิตฺตสฺส
อูปกฺกิลเสฯ, เยหิ อูปกฺกิลเสเหหิ อูปกฺกิลิฏฺจํ จิตฺตํ น เจว มฺหุ โหติ น จ กมฺมณิยํ น จ ปภสฺสรํ
ปภงฺค จ, น จ สมฺมา สมาฉิยติ อาสวานํ ขยายาติ. ตติยํ.

๔. อนุปกฺกิลเสสฺสุตฺต

[๒๑๕] สตฺติเม ภิฯเว โพชฺฌนฺคา อนาวรณฯ อนีวรณฯ เจตฺโส อนุปกฺกิลเสฯ ภาวิตา
พหุสฺสีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกริยาย สํวตฺตนฺติ. กตเม สตฺต ? สติสมฺโพชฺฌนฺโค ภิฯเว
อนาวรณฺ อนีวรณฺ เจตฺโส อนุปกฺกิลเโส ภาวิตอ พหุสฺสีกโต วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกริยาย สํวตฺตติ
ฯเปฯ อูปฺกฺกฺชาสมฺโพชฺฌนฺโค ภิฯเว อนาวรณฺ อนีวรณฺ เจตฺโส อนุปกฺกิลเโส ภาวิตอ พหุสฺสีกโต
วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกริยาย สํวตฺตติ. อิมे โข ภิฯเว สตฺต โพชฺฌนฺคา อนาวรณฯ อนีวรณฯ เจตฺโส
อนุปกฺกิลเสฯ ภาวิตา พหุสฺสีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกริยาย สํวตฺตนฺตํ. จตฺตํ.

๕. อโยนิโสมนสิการสฺสุตฺต

[๒๑๖] อโยนิโส ภิฯเว มนสิกโรโต อนุปฺปนฺโน เจว กามจฺฉนฺโท อูปฺปชฺชติ, อูปฺปนฺโน จ
กามจฺฉนฺโท ภิยโยภาวาย เวปฺลฺลํ สํวตฺตติ. อนุปฺปนฺโน เจว พยาปาโท อูปฺปชฺชติ, อูปฺปนฺโน จ
พยาปาโท ภิยโยภาวาย เวปฺลฺลํ สํวตฺตติ. อนุปฺปนฺนญฺเจว ถีนมิทฺถํ อูปฺปชฺชติ, อูปฺปนฺนญฺจ ถีน
มิทฺถํ ภิยโยภาวาย เวปฺลฺลํ สํวตฺตติ. อนุปฺปนฺนญฺเจว อุตฺตจฺจกุกฺกจฺจํ อูปฺปชฺชติ, อูปฺปนฺนญฺจ
อุตฺตจฺจกุกฺกจฺจํ ภิยโยภาวาย เวปฺลฺลํ สํวตฺตติ. อนุปฺปนฺนา เจว วิจิกิฉนฯ อูปฺปชฺชติ, อูปฺปนฺนา
จ วิจิกิฉนฯ ภิยโยภาวาย เวปฺลฺลํ สํวตฺตติ. ปญฺจมํ.

๖. โยนิโสมนสิการสฺสุตฺต

[๒๑๗] โยนิโส จ โข ภิฯเว มนสิกโรโต อนุปฺปนฺโน เจว สติสมฺโพชฺฌนฺโค อูปฺปชฺชติ,
อูปฺปนฺโน จ สติสมฺโพชฺฌนฺโค ภาวนาปาริปุรี คจฺฉติ ฯเปฯ อนุปฺปนฺโน เจว อูปฺกฺกฺชาสมฺโพชฺฌนฺโค
อูปฺปชฺชติ, อูปฺปนฺโน จ อูปฺกฺกฺชาสมฺโพชฺฌนฺโค ภาวนาปาริปุรี คจฺฉติ. ฉนฺนํ.

๗. วุฑฒิสถิต

[๒๑๘] สติเม ภิภเว โภษณงค ภาวิตา พหุสีกตา วุฑฒิสยา¹³ อปริหานาย สัถตตุนติ. กตเม สติ ? สติสมโภษณงค ๗เปฯ อูเปกษาสมโภษณงค. อิม โษ ภิภเว สติ โภษณงค ภาวิตา พหุสีกตา วุฑฒิสยา อปริหานาย สัถตตุนตีติ. สติม.

๘. อารณนัวรรณสติด

[๒๑๙] ปณจิม ภิภเว อารณา นัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ปณยาย ทุพพิกรณา. กตเม ปณจ ? กามจณนโท ภิภเว อารณ นัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ปณยาย ทุพพิกรณ, พยาปาโท ภิภเว อารณ นัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ปณยาย ทุพพิกรณ, ถันมิทฐั ภิภเว อารณ นัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ปณยาย ทุพพิกรณ, อุทจจกุกุกจจ ภิภเว อารณ นัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ปณยาย ทุพพิกรณ, วิจิจจณา ภิภเว อารณา นัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ปณยาย ทุพพิกรณา. อิม โษ ภิภเว ปณจ อารณา นัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ปณยาย ทุพพิกรณา.

สติเม ภิภเว โภษณงค อวารณา อนัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ภาวิตา พหุสีกตา วิชชาวิมุตติผลสจจิกิริยาย สัถตตุนติ. กตเม สติ ? สติสมโภษณงค ภิภเว อวารณ อนัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ภาวิตา พหุสีกตา วิชชาวิมุตติผลสจจิกิริยาย สัถตติ ๗เปฯ อูเปกษา สมโภษณงค ภิภเว อวารณ อนัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ภาวิตา พหุสีกตา วิชชาวิมุตติผล สจจิกิริยาย สัถตติ. อิม โษ ภิภเว สติ โภษณงค อวารณา อนัวรรณ เจตโส อูปกิลเส ภาวิตา พหุสีกตา วิชชาวิมุตติผลสจจิกิริยาย สัถตตุนตีติ.

ยสมั ภิภเว สมเย อริยสาวโก อฏจิกตวา¹⁴ มนสิกตวา สพพเจตโส¹⁵ สมณนาหริตวา อहितโสโต ธมม สุนาติ, อิมสส ปณจ¹⁶ นัวรรณ ตสมั สมเย น โหนติ, สติ โภษณงค ตสมั สมเย ภาวนาปาริปุรี คจจติ. กตเม ปณจ นัวรรณ ตสมั สมเย น โหนติ ? กามจณนทนัวรรณ ตสมั สมเย น โหติ, พยาปาทนัวรรณ ตสมั สมเย น โหติ, ถันมิทฐนัวรรณ ตสมั สมเย น โหติ, อุทจจกุกุกจจนัวรรณ ตสมั สมเย น โหติ, วิจิจจณนัวรรณ ตสมั สมเย น โหติ. อิมสส ปณจ นัวรรณ ตสมั สมเย น โหนติ.

กตเม สติ โภษณงค ตสมั สมเย ภาวนาปาริปุรี คจจติ ? สติสมโภษณงค ตสมั สมเย ภาวนาปาริปุรี คจจติ ๗เปฯ อูเปกษาสมโภษณงค ตสมั สมเย ภาวนาปาริปุรี คจจติ. อิม สติ โภษณงค ตสมั สมเย ภาวนาปาริปุรี คจจติ.

¹³ อ.ม. พุทธิยา

¹⁴ อ.ม. อฏจิก ตวา

¹⁵ อ.ม. สพพ เจตโส

¹⁶ ก. ปณจสส เอวมุปริปี

ยสฺมี ภิกฺขเว สมเย อริยสาวโก อญฺจิกตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพเจตโส สมณฺนาหริตฺวา โอิหิต
 โสโต ฌมฺมํ สุณาตี, อิมสฺส ปญฺจ นีวรณา ตสฺมี สมเย น โหหนฺติ. อิมํ สตฺต โพชฺฌงฺคา ตสฺมี สมเย
 ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺตํตี. อญฺจมฺ.

๙. รุกฺขสฺตฺต

[๒๒๐] สฺนฺติ ภิกฺขเว มหารุกฺขา อญฺพีชา¹⁷ มหาภายา รุกฺขานํ อชฺฌมารุพฺโห, เยหิ รุกฺขา
 อชฺฌมารุพฺโห โอบคฺคฺวิภคฺคา วิปฺติตา เสนฺติ. กตเม จ เต ภิกฺขเว มหารุกฺขา อญฺพีชา มหาภายา
 รุกฺขานํ อชฺฌมารุพฺโห, เยหิ รุกฺขา อชฺฌมารุพฺโห โอบคฺคฺวิภคฺคา วิปฺติตา เสนฺติ ? เสยฺยถึทำ: อสฺสฺสโต
 นิโคโรโห ปิลกฺโข อุกฺกมฺโพ กจฺจโก กปิตฺถโน. อิมํ โข เต ภิกฺขเว มหารุกฺขา อญฺพีชา มหาภายา
 รุกฺขานํ อชฺฌมารุพฺโห, เยหิ รุกฺขา อชฺฌมารุพฺโห โอบคฺคฺวิภคฺคา วิปฺติตา เสนฺติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว
 อึเรกจฺโจ กุลปฺตฺโต ยาทิสฺเส กามํ โอบาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺโต ใหฺติ, โส ตาทิสฺเสทฺธิ
 กามํหิ ตโต วา ปาปิฏฺสฺตเรหิ โอบคฺคฺวิภคฺโค วิปฺติโต เสนฺติ.

ปญฺจิมํ ภิกฺขเว อวารณา นีวรณา เจตโส อชฺฌมารุพฺโห ปญฺญา ย พุพฺพลีกรณา. กตเม
 ปญฺจ ? กามจฺจนฺโท ภิกฺขเว อวารโณ นีวโรณ เจตโส อชฺฌมารุพฺโห ปญฺญา ย พุพฺพลีกรณา,
 พฺยาปาโท ภิกฺขเว อวารโณ นีวโรณ เจตโส อชฺฌมารุพฺโห ปญฺญา ย พุพฺพลีกรณา, ถึนมิทฺธํ ภิกฺขเว
 อวารณํ นีวรณํ เจตโส อชฺฌมารุพฺโห ปญฺญา ย พุพฺพลีกรณํ. อุกฺกจฺจกุกฺกจฺจํ ภิกฺขเว อวารณํ นีวรณํ
 เจตโส อชฺฌมารุพฺโห ปญฺญา ย พุพฺพลีกรณํ. วิจิจฺจฉา ภิกฺขเว อวารณา นีวรณา เจตโส อชฺฌมารุพฺโห
 ปญฺญา ย พุพฺพลีกรณา. อิมํ โข ภิกฺขเว ปญฺจ อวารณา นีวรณา เจตโส อชฺฌมารุพฺโห ปญฺญา ย
 พุพฺพลีกรณา.

สฺตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา อนวารณา อนีวรณา เจตโส อนชฺฌมารุพฺโห ภาวิตา
 พหุสฺสีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺจิกิริยาย สํวตฺตนฺติ. กตเม สฺตฺต ? สฺตฺติสมฺโพชฺฌงฺโค ภิกฺขเว
 อนวารโณ อนีวโรณ เจตโส อนชฺฌมารุพฺโห ภาวิตา พหุสฺสีกโต วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺจิกิริยาย สํวตฺตติ
 ฯเปฯ อุกฺกเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ภิกฺขเว อนวารโณ อนีวโรณ เจตโส อนชฺฌมารุพฺโห ภาวิตา พหุสฺสีกโต
 วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺจิกิริยาย สํวตฺตติ. อิมํ โข ภิกฺขเว สฺตฺต โพชฺฌงฺคา อนวารณา อนีวรณา เจตโส
 อนชฺฌมารุพฺโห ภาวิตา พหุสฺสีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺจิกิริยาย สํวตฺตนฺตี”ติ. นวมฺ.

๑๐. นีวรณสฺตฺต

[๒๒๑] ปญฺจิมํ ภิกฺขเว นีวรณา อญฺจกรณา อจฺจขุกรณา อญฺญาณกรณา ปญฺญานิ
 ไรริกา วิฆาตปฺกฺขิยา อนิพฺพานสํวตฺตนิกา. กตเม ปญฺจ ? กามจฺจนฺทนีวรณํ ภิกฺขเว อญฺจกรณํ
 อจฺจขุกรณํ อญฺญาณกรณํ ปญฺญานิไรริกํ วิฆาตปฺกฺขิยํ อนิพฺพานสํวตฺตนิกํ. พฺยาปาทนีวรณํ
 ภิกฺขเวฯ อญฺจกรณํ ฯเปฯ ถึนมิทฺธํนีวรณํ ภิกฺขเว อญฺจกรณํ ฯเปฯ อุกฺกจฺจกุกฺกจฺจํนีวรณํ ภิกฺขเว
 อญฺจกรณํ ฯเปฯ วิจิจฺจฉานีวรณํ ภิกฺขเว อญฺจกรณํ อจฺจขุกรณํ อญฺญาณกรณํ ปญฺญานิไรริกํ

¹⁷ อ.ม. อญฺพีชา เอวมฺปริปี

วิฆาตปักษิย์ อนิพพานส์วตตนิโก. อิมเ ชเ ภิกขเว ปญจ นีวรรณา อนุภกรณา อจกขุกรณา
อญญาณกรณา ปญญานิโรธิกา วิฆาตปักษิยา อนิพพานส์วตตนิกา.

สตติเม ภิกขเว โพชฌงคา จกขุกรณา ฌาณกรณา ปญญาวุฑฒิยา อวิฆาตปักษิยา
นิพพานส์วตตนิกา. กตเม สตต ? สติสมโพชฌงโค ภิกขเว จกขุกรโณ ฌาณกรโณ ปญญาวุฑฒิ
โย อวิฆาตปักษิโย นิพพานส์วตตนิโก ะเปฯ อุเปกขาสมโพชฌงโค ภิกขเว จกขุกรโณ ฌาณ
กรโณ ปญญาวุฑฒิโย อวิฆาตปักษิโย นิพพานส์วตตนิโก. อิมเ ชเ ภิกขเว สตต โพชฌงคา
จกขุกรณา ฌาณกรณา ปญญาวุฑฒิยา อวิฆาตปักษิยา นิพพานส์วตตนิกาติ. ทสม.

นีวรรณวคโค จตตโต.

ตสสุททาน

เทว กุสลา กิเลสา จ เทว โยนิโส จ วุฑฒิ¹⁸ จ.
อวารณา นีวรรณา รุกข

๕. จกกวตติวคค

๑. วิชาสูตต

[๒๒๒] สวารตตินิทาน. เย หิ เกจิกภิกขเว อตีตมทธาน สมนวา วา พุราหุมนวา วา ติสฺโส
วิชา ปชหีสฺสุ, สพุเพ เต สตตฺตนฺ โพชฌงคานํ ภาวิตตฺตา พหุสฺสีกตตฺตา. เย หิ เกจิกภิกขเว อนาคต
มทธาน สมนวา วา พุราหุมนวา วา ติสฺโส วิชา ปชหีสฺสนฺติ, สพุเพ เต สตตฺตนฺ โพชฌงคานํ
ภาวิตตฺตา พหุสฺสีกตตฺตา. เย หิ เกจิกภิกขเว เอตฺรหิ สมนวา วา พุราหุมนวา วา ติสฺโส วิชา ปชหฺนติ,
สพุเพ เต สตตฺตนฺ โพชฌงคานํ ภาวิตตฺตา พหุสฺสีกตตฺตา. กตเมสฺ สตตฺตนฺ โพชฌงคานํ ? สติ
สมโพชฌงคสฺส ะเปฯ อุเปกขาสมโพชฌงคสฺส. เย หิ เกจิกภิกขเว อตีตมทธาน สมนวา วา
พุราหุมนวา วา ติสฺโส วิชา ปชหีสฺสุ ะเปฯ ปชหีสฺสนฺติ ะเปฯ ปชหฺนติ, สพุเพ เต อิมสฺ เยว สตตฺตนฺ
โพชฌงคานํ ภาวิตตฺตา พหุสฺสีกตตฺตาติ. ปจสม.

๒. จกกวตติสูตต

[๒๒๓] รณโณ ภิกขเว จกกวตติสฺส ปาตุภาวา สตตฺตนฺ รตนานํ ปาตุภาโว โหติ. กตเมสฺ
สตตฺตนฺ ? จกกรตฺนสฺส ปาตุภาโว โหติ, หตฺถิรตฺนสฺส ปาตุภาโว โหติ, อสฺสรตฺนสฺส ปาตุภาโว
โหติ, มณฺนิรตฺนสฺส ปาตุภาโว โหติ, อิตฺถิรตฺนสฺส ปาตุภาโว โหติ, คหปฺติรตฺนสฺส ปาตุภาโว โหติ,
ปริณายกรตฺนสฺส ปาตุภาโว โหติ. รณโณ ภิกขเว จกกวตติสฺส ปาตุภาวา อิมสฺ สตตฺตนฺ รตนานํ
ปาตุภาโว โหติ.

ตถาคตสฺส ภิกขเว ปาตุภาวา อรหโต สมนาสฺมพุทฺธสฺส สตตฺตนฺ โพชฌงครตฺนानํ
ปาตุภาโว โหติ. กตเมสฺ สตตฺตนฺ ? สติสมโพชฌงครตฺนสฺส¹⁹ ปาตุภาโว โหติ ะเปฯ อุเปกขา

¹⁸ อ.ม. พุทธิ

¹⁹ อ.ม. สติสมโพชฌงคสฺส รตฺนสฺส

สมโพชฌงครตณสส ปาตุภาโว โหติ. ตถาคตสฺส ภิกฺขเว ปาตุภาวา อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส
อิเมสํ สตฺตุนฺนํ โพชฌงครตณานํ ปาตุภาโว โหตีติ. ทฺติยํ.

๓. มารสูตร

[๒๒๔] มารเสนปฺมทฺทหนํ โว ภิกฺขเว มคฺคํ เทเสสฺสามิ, ตํ สุณฺวถ. กตโม จ ภิกฺขเว มาร
เสนปฺมทฺทโน มคฺโค ? ยทฺธิํ สตฺต โพชฌงฺคา. กตเม สตฺต ? สติสมฺโพชฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขา
สมโพชฌงฺโค. อัย โข ภิกฺขเว มารเสนปฺมทฺทโน มคฺโคติ. ตฺติยํ.

๔. ทุปฺปถสฺส

[๒๒๕] อถ โข อถฺยตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมฺนตํ นิสินฺโน โข โส
ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “ตุปฺปถโถ เอพฺมุโค, ตุปฺปถโถ เอพฺมุโค”ติ ภาเน วุจฺจติ, กิตฺตาวตฺตา
นุ โข ภาเน “ตุปฺปถโถ เอพฺมุโค”ติ วุจฺจตี”ติ ? สตฺตุนฺนํ โข ภิกฺขุ โพชฌงฺคานํ อภาวิตฺตฺตา
อพฺหุลฺลิกตฺตฺตา “ตุปฺปถโถ เอพฺมุโค”ติ วุจฺจติ. กตเมสํ สตฺตุนฺนํ ? สติสมฺโพชฌงฺคสฺส ฯเปฯ
อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺคสฺส. อิเมสํ โข ภิกฺขุ สตฺตุนฺนํ โพชฌงฺคานํ อภาวิตฺตฺตา อพฺหุลฺลิกตฺตฺตา
“ตุปฺปถโถ เอพฺมุโค”ติ วุจฺจตีติ. จตฺตถํ.

๕. ปถฺยวณฺตสฺส

[๒๒๖] “ปถฺยวณฺตอเนพฺมุโค ปถฺยวณฺตอเนพฺมุโค”ติ ภาเน วุจฺจติ. กิตฺตาวตฺตา นุ โข
ภาเน ‘ปถฺยวณฺตอเนพฺมุโค’ติ วุจฺจตี”ติ. “สตฺตุนฺนํ โข ภิกฺขุ โพชฌงฺคานํ ภาวิตฺตฺตา พหฺลิกตฺตฺตา
‘ปถฺยวณฺตอเนพฺมุโค’ติ วุจฺจติ. กตเมสํ สตฺตุนฺนํ. สติสมฺโพชฌงฺคสฺส ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺคสฺส
อิเมสํ โข ภิกฺขุ สตฺตุนฺนํ โพชฌงฺคานํ ภาวิตฺตฺตา พหฺลิกตฺตฺตา ‘ปถฺยวณฺตอเนพฺมุโค’ติ วุจฺจตี”ติ.
ปถฺยวณฺตํ.

๖. ทลฺลิตฺตสฺส

[๒๒๗] สวตฺถินิทานํ. “ทลฺลิตฺตโถ ทลฺลิตฺตโถ”ติ ภาเน วุจฺจติ. กิตฺตาวตฺตา นุ โข ภาเน
“ทลฺลิตฺตโถ”ติ วุจฺจตี”ติ. สตฺตุนฺนํ โข ภิกฺขุ โพชฌงฺคานํ อภาวิตฺตฺตา อพฺหุลฺลิกตฺตฺตา “ทลฺลิตฺตโถ”ติ
วุจฺจติ. กตเมสํ สตฺตุนฺนํ ? สติสมฺโพชฌงฺคสฺส ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺคสฺส อิเมสํ โข ภิกฺขุ
สตฺตุนฺนํ โพชฌงฺคานํ อภาวิตฺตฺตา อพฺหุลฺลิกตฺตฺตา “ทลฺลิตฺตโถ”ติ วุจฺจตีติ. ฉฎฺฐํ.

๗. อทลฺลิตฺตสฺส

[๒๒๘] สวตฺถินิทานํ. “อทลฺลิตฺตโถ อทลฺลิตฺตโถ”ติ ภาเน วุจฺจติ, กิตฺตาวตฺตา นุ โข ภาเน
“อทลฺลิตฺตโถ”ติ วุจฺจตีติ. “สตฺตุนฺนํ โข ภิกฺขุ โพชฌงฺคานํ ภาวิตฺตฺตา พหฺลิกตฺตฺตา “อทลฺลิตฺตโถ”ติ
วุจฺจติ. กตเมสํ สตฺตุนฺนํ ? สติสมฺโพชฌงฺคสฺส ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺคสฺส. อิเมสํ โข ภิกฺขุ
สตฺตุนฺนํ โพชฌงฺคานํ ภาวิตฺตฺตา พหฺลิกตฺตฺตา “อทลฺลิตฺตโถ”ติ วุจฺจตีติ. สตฺตมํ.

๘. อาทิจจสูตร

[๒๒๙] สาวตถินิทานัน. อาทิจจสส ภิกขเว อุทฺยโต เอตํ ปุพฺพคมฺม เอตํ ปุพฺพนิมิตตํ, ยถิทํ อรุณคฺคํ. เอวเมว โข ภิกขเว ภิกขุโน สตฺตฺตฺนํ โพชฺฌณฺคานํ อุปฺปาทาย เอตํ ปุพฺพคมฺม เอตํ ปุพฺพนิมิตตํ, ยถิทํ กลฺยาณมิตฺตตา. กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ ภิกขเว ภิกขุโน ปาฏิกงฺขํ สตฺต โพชฺฌณฺเค ภาเวสฺสติ, สตฺต โพชฺฌณฺเค พหุสฺสีกโรตี. กถญจ ภิกขเว ภิกขุ กลฺยาณมิตฺโต สตฺต โพชฺฌณฺเค ภาเวติ, สตฺต โพชฺฌณฺเค พหุสฺสีกโรตี ? อึชฺ ภิกขเว ภิกขุ สติสมฺโพนฺชฺฌณฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ๗เปฯ อุเปกฺขาสมฺโพนฺชฺฌณฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ ไวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ โข ภิกขเว ภิกขุ กลฺยาณมิตฺโต สตฺต โพชฺฌณฺเค ภาเวติ, สตฺต โพชฺฌณฺเค พหุสฺสีกโรตีติ. อญฺจมํ.

๙. อชฺฌตฺตติกฺงฺคสูตร

[๒๓๐] “อชฺฌตฺตติกํ ภิกขเว องฺคนฺ”ติ กริตฺวา นาถญญํ เอกงฺคมฺปิ สมนฺุสฺสสามิ สตฺตฺตฺนํ โพชฺฌณฺคานํ อุปฺปาทาย, ยถียิทํ ภิกขเว โยนิโสมนฺสิการโ. โยนิโสมนฺสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกขเว ภิกขุโน ปาฏิกงฺขํ สตฺต โพชฺฌณฺเค ภาเวสฺสติ สตฺต โพชฺฌณฺเค พหุสฺสีกโรตี. กถญจ ภิกขเว ภิกขุ โยนิโสมนฺสิการสมฺปนฺโน สตฺต โพชฺฌณฺเค ภาเวติ, สตฺต โพชฺฌณฺเค พหุสฺสีกโรตี ? อึชฺ ภิกขเว ภิกขุ สติสมฺโพนฺชฺฌณฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ๗เปฯ อุเปกฺขาสมฺโพนฺชฺฌณฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ ไวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ โข ภิกขเว ภิกขุ โยนิโสมนฺสิการสมฺปนฺโน สตฺต โพชฺฌณฺเค ภาเวติ, สตฺต โพชฺฌณฺเค พหุสฺสีกโรตีติ. นวมํ.

๑๐. พาหิรํคสูตร

[๒๓๑] พาหิรํ ภิกขเว องฺคนฺติ กริตฺวา นาถญญํ เอกงฺคมฺปิ สมนฺุสฺสสามิ สตฺตฺตฺนํ โพชฺฌณฺคานํ อุปฺปาทาย, ยถียิทํ ภิกขเว กลฺยาณมิตฺตตา. กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ ภิกขเว ภิกขุโน ปาฏิกงฺขํ สตฺต โพชฺฌณฺเค ภาเวสฺสติ, สตฺต โพชฺฌณฺเค พหุสฺสีกโรตี. กถญจ ภิกขเว ภิกขุ กลฺยาณมิตฺโต สตฺต โพชฺฌณฺเค ภาเวติ, สตฺต โพชฺฌณฺเค พหุสฺสีกโรตี ? อึชฺ ภิกขเว ภิกขุ สติสมฺโพนฺชฺฌณฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ๗เปฯ อุเปกฺขาสมฺโพนฺชฺฌณฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ ไวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ โข ภิกขเว ภิกขุ กลฺยาณมิตฺโต สตฺต โพชฺฌณฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌณฺเค พหุสฺสีกโรตีติ. ทสมํ.

จกฺกวตฺติวคฺโค ปญฺจโม.

ตสฺสุทฺธานํ

วิชา จกฺกวตฺตติ มาโร จ
ทลิตฺุโท อทลิตฺุโท จ

ทฺุปฺปญฺโถ ปญฺญเวณ จ
อาทิจฺจเคน เต ทสฺสาติ.

๖. โพชฌงคสภาจจวคค

๑. อาหารสุตต

[๒๓๒] สาวตถินิทานํ. ปญจนุญจ วั กิขเว นีวรรณํ สตตณฺญจ โพชฌงคานํ
อาหารญจ อนาหารญจ เทเสสสามิ, ตํ สุนาถ.

โก จ กิขเว อหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา
กามจฺจนฺทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาย? อตฺถิ กิขเว สุภณิมีตตํ. ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุสีกาโร,
อຍมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส
ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาย.

โก จ กิขเว อหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พยาปาทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา
พยาปาทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาย ? อตฺถิ กิขเว ปฏฺฐิณิมีตตํ, ตตฺถ อโยนิโสมนสิการ
พหุสีกาโร, อຍมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พยาปาทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา พยาปาทสฺส
ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาย.

โก จ กิขเว อหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา
ถีนมิทฺทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาย ? อตฺถิ กิขเว อรติ ตนฺทิ วิชฺฆมฺภิกา²⁰ ภตฺตสฺสมฺเท เจตฺโส จ
ลีนตตํ. ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุสีกาโร, อຍมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺทสฺส อุปฺปาทาย
อุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาย.

โก จ กิขเว อหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺทจฺจกุกฺกจฺจสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา
อุทฺทจฺจกุกฺกจฺจสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาย ? อตฺถิ กิขเว เจตฺโส อวฺวปฺสโม, ตตฺถ อโยนิโส
มนสิการพหุสีกาโร อຍมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺทจฺจกุกฺกจฺจสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา
อุทฺทจฺจกุกฺกจฺจสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาย.

โก จ กิขเว อหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา วิจิจฺจฉาย อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา วิจิจฺจฉาย
ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาย. อตฺถิ กิขเว วิจิจฺจฉายจฺฉานียา ธมฺมา, ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุสีกาโร,
อຍมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา วิจิจฺจฉาย อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา วิจิจฺจฉาย ภิยฺโยภาวาย
เวปฺลฺลลาย.

โก จ กิขเว อหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สติสฺมโพชฌงคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา
สติสฺมโพชฌงคสฺส ภาวนาย ปาริปุริยา ? อตฺถิ กิขเว สติสฺมโพชฌงคจฺฉานียา ธมฺมา, ตตฺถ
โยนิโสมนสิการพหุสีกาโร, อຍมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สติสฺมโพชฌงคสฺส อุปฺปาทาย
อุปฺปนฺนสฺส วา สติสฺมโพชฌงคสฺส ภาวนาย ปาริปุริยา.

โก จ กิขเว อหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสฺมโพชฌงคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส
วา ธมฺมวิจยสฺมโพชฌงคสฺส ภาวนาย ปาริปุริยา? อตฺถิ กิขเว กุสฺลากุสฺลลา ธมฺมา
สาวชฺชานวชฺชชา ธมฺมา หีนปฺปณีตา ธมฺมา กณฺหสฺสุกฺกสฺสปฺปฏิภาคา ธมฺมา, ตตฺถ โยนิโสมนสิการ
พหุสีกาโร, อຍมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสฺมโพชฌงคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา
ธมฺมวิจยสฺมโพชฌงคสฺส ภาวนาย ปาริปุริยา.

²⁰ อ.ม. วิชฺฆมฺภิตา

โก จ ภิกขเว อนาหารโ อรูปปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคสฺส อุปปาทาย อุปปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคสฺส ภาวนาถ ปาริปุริยา ? อตฺถิ ภิกขเว อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคจฺานึยา ธมฺมา, ตตฺถ อมนสิการพฺหุสีกาโร, อยมนาหารโ อรูปปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคสฺส อุปปาทาย อุปปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคสฺส ภาวนาถ ปาริปุริยาติ. ปจฺม.

๒. ปริยายสุดต

[๒๓๓] อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขุ ปุพฺพณฺหสมฺมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย สวตฺถึ ปิณฺฑทาย ปาวิสฺสึ.^{๒๓} อถ โข เตสํ ภิกฺขุณฺํ เอตทโหสิ “อติปปโค โข ตาว สวตฺถึยํ ปิณฺฑทาย จริตุํ, ยนฺนุน มยฺ เยน อญฺเจตติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม, เตนฺอุปสงฺกเมยฺยามา”ติ.

อถ โข เต ภิกฺขุ เยน อญฺเจตติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนฺอุปสงฺกมึสฺ, อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺเจตติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธิ สมฺเมทึสฺ, สมฺเมทนียํ กถํ สารณึยํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสึทึสฺ. เอกมฺนตํ นิสฺสินฺเน โข เต ภิกฺขุ อญฺเจตติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจฺ:

สมฺโณ อวฺุโส โคตโม สวากานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสติ “เอถ ตฺเมห ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรณฺ ปหาย เจตฺโส อุปฺกภิเลเส ปญฺญาย ทฺพพฺลึกรณฺ สตฺต โพชฺฌนฺคเ ยถาภูตํ ภาเวถาติ. มยฺมปี โข อวฺุโส สวากานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสม “เอถ ตฺเมห อวฺุโส ปญฺจ นีวรณฺ ปหาย เจตฺโส อุปฺกภิเลเส ปญฺญาย ทฺพพฺลึกรณฺ สตฺต โพชฺฌนฺคเ ยถาภูตํ ภาเวถา”ติ. อธิ โน อวฺุโส โก วิเสโส, โก อธิปฺปยาโส, กิ นานาภรณํ สมณฺสสฺ วา ? โคตมฺสฺส อมฺหากํ วา ยทิทํ ธมฺมเทสนาย วา ธมฺมเทสนํ อญฺุสาสนึยา วา อญฺุสาสนึนฺนติ.

อถ โข เต ภิกฺขุ เตสํ อญฺเจตติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ภาสึตํ เนว อภินนฺทึสฺ นปฺปฏิโกโสสฺ, อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิโกสึตฺวา อญฺุจายาสนา ปกฺกมึสฺ “ภควโต สนฺติเก เอตฺสสฺ ภาสึตฺสสฺ อตฺถํ อาชานิสฺสามา”ติ. อถ โข เต ภิกฺขุ สวตฺถึยํ^{๒๔} ปิณฺฑทาย จริตฺวา ปจฺจมาตฺตํ ปิณฺฑทปาทปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมึสฺ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสึทึสฺ, เอกมฺนตํ นิสฺสินฺนา โข เต ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจฺ:

อธิ มยฺ ภนฺเต ปุพฺพณฺหสมฺมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย สวตฺถึ ปิณฺฑทาย ปวิสิมฺห, เตสํ โน ภนฺเต อมฺหากํ เอตทโหสิ “อติปปโค โข ตาว สวตฺถึยํ ปิณฺฑทาย จริตุํ, ยนฺนุน มยฺ เยน อญฺเจตติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม, เตนฺอุปสงฺกเมยฺยามา”ติ. อถ โข มยฺ ภนฺเต เยน อญฺเจตติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนฺอุปสงฺกมิมฺห, อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺเจตติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธิ สมฺเมทิมฺห, สมฺเมทนียํ กถํ สารณึยํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสึทิมฺห, เอกมฺนตํ นิสฺสินฺเน โข อเมห ภนฺเต เต อญฺเจตติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจฺ:

สมฺโณ อวฺุโส โคตโม สวากานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสติ “เอถ ตฺเมห ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรณฺ ปหาย เจตฺโส อุปฺกภิเลเส ปญฺญาย ทฺพพฺลึกรณฺ สตฺต โพชฺฌนฺคเ ยถาภูตํ ภาเวถา”ติ. มยฺมปี โข

^{๒๓} อ.ม. ปวิสฺสึ. เอวมฺปริปี

^{๒๔} อ.ม. สวตฺถึ

อาวุธโส สาวกานัน เอวํ ฐมมํ เทเสม “เอถ ตุมฺเห อาวุโส ปญฺจ นีวเรณ ปหาย เจตโส อุกฺกุฏิลเส ปญฺญา ย พุทฺโถ สุตต โขชฺฌนฺค ยถาภูตํ ภาเวถา”ติ, อิติ โน อาวุโส โก วิเสโส, โก อธิปฺปายาโส, ก็ นานาภวณํ สมณสฺส วา โคตมสฺส อมฺหากํ วา ? ยทิตํ ฐมฺมเทสนาย วา ฐมฺมเทสนํ อานุสาสนียา วา อานุสาสนินฺนติ.

อถ โข มยํ ภนฺเต เตสํ อญฺญตติตฺถียานํ ปริพฺพชกานํ ภาสิตํ เนว อภินฺนุทิมฺห นปฺปฏิกโกสิมฺห, อนภินฺนุทิตฺวา อปฺปฏิกโกสิตฺวา อญฺญาสาสนา ปกฺกมิมฺห “ภควโต สฺนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามา”ติ.

เอวํวาทีโน ภิกฺขเว อญฺญตติตฺถียา ปริพฺพชกา เอวมสฺสุ วจฺนียา “อตฺถิ ปนาวุโส ปริยาโย, ยํ ปริยาโย อาคมฺม ปญฺจ นีวเรณา ทส โหณฺติ, สุตต โขชฺฌนฺคา จตฺตทฺทสา”ติ. เอวํ ปุญฺจา ภิกฺขเว อญฺญตติตฺถียา ปริพฺพชกา น เจว สฺมปายิสฺสฺนฺติ, อุตฺตรวิญฺจ วิชฺชาตํ อาปชฺชิสฺสฺนฺติ ตํ กิสฺส เหตุ ? ยถา ตํ ภิกฺขเว อวิสยสฺมึ. นาหนฺตํ ภิกฺขเว ปสฺสสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพรหมเก สสฺสมณพฺราหมณียา ปชาย สเทวมนุสฺสาย, โย อิมสฺสํ ปญฺหานํ เวยยากรเณน จิตฺตํ อาราธเยย อญฺญตฺร ตถาคเตน วา ตถาคตสาวเกน วา อิตฺวา ปน สุตฺวา.

กตโม จ ภิกฺขเว ปริยาโย, ยํ ปริยาโย อาคมฺม ปญฺจ นีวเรณา ทส โหณฺติ ? ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ กามจฺจนฺโท, ตทปิ นีวเรณํ ยทปิ พหิทฺธา กามจฺจนฺโท, ตทปิ นีวเรณํ, กามจฺจนฺทนีวเรณฺนฺติ อิติ นิตํ อุกฺกุฏิลํ อคฺจฺจติ,²⁵ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทวยํ โหติ. ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ พฺยาปาโท, ตทปิ นีวเรณํ, ยทปิ พหิทฺธา พฺยาปาโท, ตทปิ นีวเรณํ, พฺยาปาทนีวเรณฺนฺติ อิติ นิตํ อุกฺกุฏิลํ คจฺจติ, ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทวยํ โหติ. ยทปิ ภิกฺขเว ถีนํ, ตทปิ นีวเรณํ, ยทปิ มิทฺธํ, ตทปิ นีวเรณํ, ถีนมิทฺธนีวเรณฺนฺติ อิติ นิตํ อุกฺกุฏิลํ คจฺจติ, ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทวยํ โหติ. ยทปิ ภิกฺขเว อุกฺกจฺจํ, ตทปิ นีวเรณํ, ยทปิ กุกฺกจฺจํ, ตทปิ นีวเรณํ, อุกฺกจฺจกุกฺกจฺจนีวเรณฺนฺติ อิติ นิตํ อุกฺกุฏิลํ คจฺจติ, ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทวยํ โหติ. ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ ฐมฺเมสฺสุ วิจิกิจฺจนา, ตทปิ นีวเรณํ, ยทปิ พหิทฺธา ฐมฺเมสฺสุ วิจิกิจฺจนา, ตทปิ นีวเรณํ, วิจิกิจฺจนา นีวเรณฺนฺติ อิติ นิตํ อุกฺกุฏิลํ คจฺจติ, ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทวยํ โหติ. อยํ โข ภิกฺขเว ปริยาโย, ยํ ปริยาโย อาคมฺม ปญฺจ นีวเรณา ทส โหณฺติ.

กตโม จ ภิกฺขเว ปริยาโย, ยํ ปริยาโย อาคมฺม สุตต โขชฺฌนฺคา จตฺตทฺทส โหณฺติ ? ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ ฐมฺเมสฺสุ สติ, ตทปิ สติสฺมโฆชฺฌนฺโค, ยทปิ พหิทฺธา ฐมฺเมสฺสุ สติ, ตทปิ สติสฺมโฆชฺฌนฺโค, สติสฺมโฆชฺฌนฺโคติ อิติ นิตํ อุกฺกุฏิลํ คจฺจติ, ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทวยํ โหติ.

ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ ฐมฺเมสฺสุ ปญฺญา ย ปวิจินฺติ ปริจฺจติ²⁶ ปริวี มํสฺมาปชฺชติ, ตทปิ ฐมฺมวิจยสฺมโฆชฺฌนฺโค. ยทปิ พหิทฺธา ฐมฺเมสฺสุ ปญฺญา ย ปวิจินฺติ ปริจฺจติ ปริวี มํสฺมาปชฺชติ, ตทปิ ฐมฺมวิจยสฺมโฆชฺฌนฺโค, ฐมฺมวิจยสฺมโฆชฺฌนฺโคติ อิติ นิตํ อุกฺกุฏิลํ คจฺจติ, ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทวยํ โหติ.

²⁵ อ.ม. คจฺจติ

²⁶ อ.ม. ปริจฺจติ

ยทปี ภิกขเว กายิกัม วีริยัม, ตทปี วีริยสมโพชฌงโค, ยทปี เจตสิกัม วีริยัม, ตทปี วีริยสมโพชฌงโค, วีริยสมโพชฌงโคติ อิติ นีหัง อุกุเทสํ คจฺจติ, ตทมินาเปตัม ปริยาเยน ทวຍំ โหติ.

ยทปี ภิกขเว สวิตกกสวิจจารา ปีติ, ตทปี ปีติสมโพชฌงโค, ยทปี อวิตกกอวิจจารา ปีติ, ตทปี ปีติสมโพชฌงโค, ปีติสมโพชฌงโคติ อิติ นีหัง อุกุเทสํ คจฺจติ, ตทมินาเปตัม ปริยาเยน ทวຍំ โหติ.

ยทปี ภิกขเว กายปฺปสฺสทฺธิ, ตทปี ปสฺสทฺธิสมโพชฌงโค, ยทปี จิตตปฺปสฺสทฺธิ, ตทปี ปสฺสทฺธิสมโพชฌงโค, ปสฺสทฺธิสมโพชฌงโคติ อิติ นีหัง อุกุเทสํ คจฺจติ, ตทมินาเปตัม ปริยาเยน ทวຍំ โหติ.

ยทปี ภิกขเว สวิตกโก สวิจจโร สมาธิ, ตทปี สมาธิสมโพชฌงโค, ยทปี อวิตกโก อวิจจโร สมาธิ, ตทปี สมาธิสมโพชฌงโค, สมาธิสมโพชฌงโคติ อิติ นีหัง อุกุเทสํ คจฺจติ, ตทมินาเปตัม ปริยาเยน ทวຍំ โหติ.

ยทปี ภิกขเว อชฺชมตฺตัม ฌมฺเมสฺสุ อุกฺเขชา, ตทปี อุกฺเขชาสมโพชฌงโค, ยทปี พหิทฺธา ฌมฺเมสฺสุ อุกฺเขชา, ตทปี อุกฺเขชาสมโพชฌงโค, อุกฺเขชาสมโพชฌงโคติ อิติ นีหัง อุกุเทสํ คจฺจติ, ตทมินาเปตัม ปริยาเยน ทวຍំ โหติ. อຍံ โข ภิกขเว ปริยาโย, ยัม ปริยาโย อาคมฺม สตฺต โพชฌงฺคา จตฺตทฺทสาติ. ทฺติยัม.

๓. อคฺคิสฺสฺสฺตํ

[๒๓๓๔] อถ โข สมพฺหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมຍํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจីวรมาทาย สวตฺถึ ปิณฺฑทาย ปาวีสีสฺสุ. (ปริยาเยสฺสฺสฺตฺสทิสํ)

เอวํวาทิโน ภิกขเว อญฺญตติตฺติยา ปริพฺพชกา เอวมสฺสุ วจนียา “ยสฺมี อวฺุโส สมเย ลีนํ จิตฺตํ โหติ, กตเมสํ ตสฺมี สมเย โพชฌงฺคานํ อกาโล ภาวนาย, กตเมสํ ตสฺมี สมเย โพชฌงฺคานํ กาโล ภาวนาย ? ยสฺมี ปนาวฺุโส สมเย อุกฺขตฺตํ จิตฺตํ โหติ, กตเมสํ ตสฺมี สมเย โพชฌงฺคานํ อกาโล ภาวนาย, กตเมสํ ตสฺมี สมเย โพชฌงฺคานํ กาโล ภาวนายา”ติ. เอวํ ปุญฺจา ภิกขเว อญฺญตติตฺติยา ปริพฺพชกา น เจว สมฺปายิสฺสนฺติ, อุตฺตรวิญจ วิฆาตํ อาปชฺชิสฺสนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ ? ยถา ตํ ภิกขเว อวิสยสฺมี.

นาหนตฺตํ ภิกขเว ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณฺนิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย, โย อิมสํ ปญฺหานํ เวยฺยากรณฺน จิตฺตํ อาราเชยฺย อญฺญตฺร ตถาคเตน วา ตถาคตสาวเกน วา อิตฺโต วา ปน สุตฺวา.

ยสฺมี ภิกขเว สมเย ลีนํ จิตฺตํ โหติ, อกาโล ตสฺมี สมเย ปสฺสทฺธิสมโพชฌงฺคสฺส ภาวนาย, อกาโล สมาธิสมโพชฌงฺคสฺส ภาวนาย, อกาโล อุกฺเขชาสมโพชฌงฺคสฺส ภาวนาย. ตํ กิสฺส เหตุ ? ลีนํ ภิกขเว จิตฺตํ, ตํ เอเตหิ ฌมฺเมหิ ทฺสฺสมฺมฺจฺจาปยํ โหติ.

เสยฺยถาปี ภิกขเว ปุริโส ปริตฺตํ อคฺคิ อุกฺขชาเลตฺตกาโม อสฺส, โส ตตฺถ อลฺลานิ เจว ตินานิ ปกฺขิเปยฺย, อลฺลานิ จ โคมยานิ ปกฺขิเปยฺย, อลฺลานิ จ กญฺจานิ ปกฺขิเปยฺย, อุกฺทกวาตญฺจ ทเทยฺย, ปัสฺสฺสเกน จ โยเกเรยฺย, ภพฺโพ นุ โข โส ปุริโส ปริตฺตํ อคฺคิ อุกฺขชาลิตฺนฺติ. โน เหนํ ภนฺเต.

ภาวนาย. ตํ กิสุส เหตุ ? อุทฺธตํ ภิกฺขเว จิตฺตํ, ตํ เอเตหิ ฐมฺเมหิ สฺสูปฺสมมํ โหติ. สติญฺจ ขวาทํ
ภิกฺขเว สพฺพตฺตติกํ วทามิ”ติ. ตติยํ.

๔. เมตตาสหคตสูตต

[๒๓๕] เอกํ สมมํ ภคฺวา โกลิเยสุ วิหฺรติ หลฺิททวสนํ นาม โกลิยานํ นิคโม. อถ โข
สมพฺพหุลา ภิกฺขุ ปุพฺพณฺหสมมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย หลฺิททวสนํ ปิณฺฑทาย ปาวิสีสุ. อถ โข
เตสํ ภิกฺขุณํ เอตทโหสิ “อติปฺปโค โข ตาว หลฺิททวสนเน ปิณฺฑทาย จริตุํ, ยนฺนุน มยฺ ยเน
อญฺญตติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อารามิ เตนุปลงฺกเมยฺยามา”ติ.

อถ โข เต ภิกฺขุ ยเน อญฺญตติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อารามิ เตนุปลงฺกมီสุ, อุปลงฺกมิตฺวา
เตหิ อญฺญตติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธิ สมฺโมทิสฺสุ, สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ
นินฺสีทิสฺสุ, เอกมนฺตํ นินฺสิเน โข เต ภิกฺขุ อญฺญตติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจํ:

สมฺโณ อารุโส โคตโม สาวกานํ เอวํ ฐมฺมํ เทเสติ “เอถ ตฺเมห ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรणे
ปหาย เจตฺโส อุปกฺกิลเส ปญฺญาย ทฺพพฺล็กฺรเณ เมตตาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ฝริตฺวา วิหฺรต.
ตถา ทฺติยํ... ตถา ตติยํ... ตถา จตฺตถํ... อิติ อุทฺธมฺโห ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ
เมตตาสหคเตน เจตฺสา วิปฺุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปฺชฺเณ ฝริตฺวา วิหฺรต.
กรุณาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ฝริตฺวา วิหฺรต. ตถา ทฺติยํ... ตถา ตติยํ... ตถา จตฺตถํ... อิติ
อุทฺธมฺโห ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ กรุณาสหคเตน เจตฺสา วิปฺุเลน มหคฺคเตน
อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปฺชฺเณ ฝริตฺวา วิหฺรต. มุทิตาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ฝริตฺวา วิหฺรต.
ตถา ทฺติยํ... ตถา ตติยํ... ตถา จตฺตถํ... อิติ อุทฺธมฺโห ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ
มุทิตาสหคเตน เจตฺสา วิปฺุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปฺชฺเณ ฝริตฺวา วิหฺรต.
อุเปกฺขาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ฝริตฺวา วิหฺรต. ตถา ทฺติยํ... ตถา ตติยํ... ตถา จตฺตถํ... อิติ
อุทฺธมฺโห ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตฺสา วิปฺุเลน มหคฺคเตน
อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปฺชฺเณ ฝริตฺวา วิหฺรต”ติ.

มยฺมปิ โข อารุโส สาวกานํ เอวํ ฐมฺมํ เทเสม “เอถ ตฺเมห อารุโส ปญฺจ นีวรणे ปหาย
เจตฺโส อุปกฺกิลเส ปญฺญาย ทฺพพฺล็กฺรเณ เมตตาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ฝริตฺวา วิหฺรต ๗เปย
กรุณาสหคเตน เจตฺสา ๗เปย มุทิตาสหคเตน เจตฺสา ๗เปย อุเปกฺขาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ
ฝริตฺวา วิหฺรต. ตถา ทฺติยํ... ตถา ตติยํ. ตถา จตฺตถํ อิติ อุทฺธมฺโห ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพา
วนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตฺสา วิปฺุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปฺชฺเณ
ฝริตฺวา วิหฺรต”ติ. อึช โน อารุโส โก วิเสโส, โก อธิปฺปยาโส, กีนฺนนานากรณํ สมณฺสสุ วา โคตมฺสสุ
อมฺหากํ วา ? ยทิทํ ฐมฺมเทสฺนายน วา ฐมฺมเทสฺนํ อญฺุสาสนิยา วา อญฺุสาสนินฺนติ.

อถ โข เต ภิกฺขุ เตสํ อญฺญตติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ภาสิตํ เนว อภินนฺทิสฺสุ นปฺปฏิโกโกสีสุ,
อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิโกโกสิตฺวา อญฺุจายาสนา ปกฺกมီสุ “ภคฺวโต สนฺติเก เอตฺสสุ ภาสิตฺสสุ อตฺถํ
อาชานิสฺสามา”ติ. อถ โข เต ภิกฺขุ หลฺิททวสนเน ปิณฺฑทาย จริตฺวา ปจฺจมาตฺตํ ปิณฺฑทปาท

ปฏิภกนฺตา เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมீสุ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิสฺสุ,
เอกมฺนตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทวโจ:

อิธ มยฺ ภนฺเต ปุพฺพณฺหสมยฺ นินฺวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย หลิทฺทวสเน ปิณฺฑทาย
ปวิสิมฺห เตสฺส โน ภนฺเต อมฺหากํ เอตทวโหสิ “อติปฺปโค โข ตาว หลิทฺทวสเน ปิณฺฑทาย จริตุํ, ยนฺนฺน
มยฺ เยน อญฺญตติตฺถิยานํ ปรีพฺพาชกานํ อาราโม เตนฺอุปสงฺกเมยฺยามา”ติ.

อถ โข มยฺ ภนฺเต เยน อญฺญตติตฺถิยานํ ปรีพฺพาชกานํ อาราโม เตนฺอุปสงฺกมิมฺห,
อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญตติตฺถิเยหิ ปรีพฺพาชเกหิ สทฺธิ สมฺโมทิมฺห, สมฺโมทนียํ กถํ สารณฺนียํ
วีตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิมฺห. เอกมฺนตํ นิสินฺเน โข อเมห ภนฺเต เต อญฺญตติตฺถิยา ปรีพฺพาชกา
เอตทวโจ:

สมฺโณ อวฺสุโส โคตโม สวากานํ เอวํ ฐมฺมํ เทเสติ “เอถ ตฺวเมห ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรณฺ
ปหาย เจตฺโส อุปฺกภิเลเส ปญฺญาย ทฺพพฺล็กฺรณฺ เมตฺตาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสฺสํ ฝริตฺวา วิหฺรต
ฯเปฯ กฺรฺุณาสหคเตน เจตฺสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตฺสา ฯเปฯ อุปฺกฺษาสหคเตน เจตฺสา เอกํ
ทิสฺสํ ฝริตฺวา วิหฺรต ตถา ทฺุติยํ... ตถา ตฺุติยํ... ตถา จตฺตุถํ... อิติ อฺุทฺธมฺโห ติริยํ สพฺพทฺิ
สพฺพตฺตตาย
สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุปฺกฺษาสหคเตน เจตฺสา วิปฺุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาณฺน อเวเรน อพฺยาปชฺุณฺน
ฝริตฺวา วิหฺรตา”ติ.

มยฺมปิ โข อวฺสุโส สวากานํ เอวํ ฐมฺมํ เทเสมฺ เอถ ตฺวเมห อวฺสุโส ปญฺจ นีวรณฺ ปหาย
เจตฺโส อุปฺกภิเลเส ปญฺญาย ทฺพพฺล็กฺรณฺ เมตฺตาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสฺสํ ฝริตฺวา วิหฺรต ฯเปฯ
กฺรฺุณาสหคเตน เจตฺสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตฺสา ฯเปฯ อุปฺกฺษาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสฺสํ
ฝริตฺวา วิหฺรต. ตถา ทฺุติยํ... ตถา ตฺุติยํ. ตถา จตฺตุถํ... อิติ อฺุทฺธมฺโห ติริยํ สพฺพทฺิ
สพฺพตฺตตาย
สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุปฺกฺษาสหคเตน เจตฺสา วิปฺุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาณฺน อเวเรน อพฺยาปชฺุณฺน
ฝริตฺวา วิหฺรตา”ติ อิธ โน อวฺสุโส โโก วิเสโส, โโก อธิปฺปยาโส, กิ นานาภรณํ สมณฺสฺส วา โคตมฺสฺส
อมฺหากํ วา, ยทิทํ ฐมฺมเทสนาย วา ฐมฺมเทสนํ อนุสาสนิยา วา อนุสาสนินฺนติ.

อถ โข มยฺ ภนฺเต เตสฺส อญฺญตติตฺถิยานํ ปรีพฺพาชกานํ ภาสิตํ เนว อภินฺนทิมฺห
นปฺปฏิโกสิมฺห, อนภินฺนทิตฺวา อปฺปฏิโกสิตฺวา อญฺุจายาสนา ปกฺกมิมฺห “ภควโต สนฺติเก
เอตฺสฺส ภาสิตฺสฺส อตฺถํ อชานิสฺสามา”ติ.

เอวํวาทินฺ ภิกฺขเว อญฺญตติตฺถิยา ปรีพฺพาชกา เอวมฺสฺส วจฺนียา กถํ ภาวิตา ปนาวฺโส
เมตฺตตา เจโตวิมฺุตติ กิคฺติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปรีโยสานา, กถํ ภาวิตา ปนาวฺโส กฺรฺุณา
เจโตวิมฺุตติ กิคฺติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปรีโยสานา,. กถํ ภาวิตา ปนาวฺโส มุทิตา เจโต
วิมฺุตติ กิคฺติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปรีโยสานา, กถํ ภาวิตา ปนาวฺโส อุปฺกฺษา เจโตวิมฺุตติ
กิคฺติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปรีโยสานา”ติ ? เอวํ ปุณฺุจ ภิกฺขเว อญฺญตติตฺถิยา ปรีพฺพาชกา
น เจว สมฺปายิสฺสนฺติ, อุตฺตรวิบฺจ วิชฺาตํ อปฺชชิสฺสนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ ? ยถา ตํ ภิกฺขเว อวิสยสฺมี.
นาหนฺตํ ภิกฺขเว ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณฺพฺรหฺมณฺนิยา ปชฺาย
สเทวมฺนุสฺสาย, โย อิมฺสํ ปญฺหานํ เวยฺยาภรณฺน จิตฺตํ อาราเจยฺย อญฺญตฺร ตถาคเตน วา
ตถาคตฺสวเกน วา อิติ วา ปนฺ สุตฺวา.

ตตถ วิหริติ. สเจ อากงขติ “อปปฏิกูลญจ ปฏิกูลญจ ตพุภยํ อภินิวชเชตวา อูเปกขโก วิหเรยํ สโต สมปชานโน”ติ, อูเปกขโก ตตถ วิหริติ สโต สมปชานโน. สพพโส วา ปน วิญญาณญายตนํ สมตักกมม “นตฺถิ กิณจึ”ติ อากิญจญายตนํ อูปสมปชช วิหริติ, อากิญจญายตนปรมาหํ ภิกขเว อูเปกขาเจโตวิมุตตี วทามิ อึช ปณฺณสฺส ภิกขุโน อุตฺตริวิมุตตี อปปฏิวิชฺฌโต”ติ. จตฺตถํ.

๕. สํคารวสฺตต

[๒๓๖] สวตฺถินิทานํ. อถ โข สํคารโว^{๒๗} พุราหุ มโณ เยน ภควา, เตนุ ปสงฺกมิ, อูปสงฺกมิตวา ภควตา สทฺธิ สมฺเมทิ สมฺเมทนียํ กถํ สารณียํ วิตฺติสวเรตวา เอกมนฺตํ นิสฺสีทิ, เอกมนฺตํ นิสฺสินุโน โข สํคารโว พุราหุ มโณ ภควนฺตํ เอตทโว:

“โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โภ ปจฺจโย, เยนเนกทา ทึชฺชรตฺตํ สชฺชฌายกตาปี มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ, ปเคว อสชฺชฌายกตา. โภ ปน โภ โคตม เหตุ โภ ปจฺจโย, เยนเนกทา ทึชฺชรตฺตํ อสชฺชฌายกตาปี มนฺตา ปฏฺฏิภนฺติ, ปเคว สชฺชฌายกตา”ติ ?

ยสฺมี โข พุราหุ มณฺ สมเย กามวาคปริยฺยญฺจิตฺเตน เจตสา วิหริติ กามวาคปเรเตน, อูปปฺนฺนสฺส จ กามวาคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ. อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมี สมเย ยถาภูตํ น ชานาติ น ปสฺสติ, ปฺรตฺถมฺปิ ตสฺมี สมเย ยถาภูตํ น ชานาติ น ปสฺสติ, อุกฺกยตฺถมฺปิ ตสฺมี สมเย ยถาภูตํ น ชานาติ น ปสฺสติ, ทึชฺชรตฺตํ สชฺชฌายกตาปี มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ, ปเคว อสชฺชฌายกตา. เสยฺยถาปี พุราหุ มณฺ อุกฺกปตฺโต สํสฺสญฺโจ ลาชาย วา หลิพฺพิยา วา นิลียา วา มถฺชฺชฺชฌาย วา, ตตฺถ จกฺขมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ น ชานเยย น ปสฺเสยฺย, เอวเมว โข พุราหุ มณฺ ยสฺมี สมเย กามวาคปริยฺยญฺจิตฺเตน เจตสา วิหริติ กามวาคปเรเตน, อูปปฺนฺนสฺส จ กามวาคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ, อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมี สมเย ยถาภูตํ น ชานาติ น ปสฺสติ, ปฺรตฺถมฺปิ ๕เปฯ อุกฺกยตฺถมฺปิ ตสฺมี สมเย ยถาภูตํ น ชานาติ น ปสฺสติ, ทึชฺชรตฺตํ สชฺชฌายกตาปี มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ, ปเคว อสชฺชฌายกตา.

ปฺน จปฺริ พุราหุ มณฺ ยสฺมี สมเย พฺยาปาทปริยฺยญฺจิตฺเตน เจตสา วิหริติ พฺยาปาท ปเรเตน, อูปปฺนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ. อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมี สมเย ยถาภูตํ น ชานาติ น ปสฺสติ, ปฺรตฺถมฺปิ ๕เปฯ อุกฺกยตฺถมฺปิ ตสฺมี สมเย ยถาภูตํ น ชานาติ น ปสฺสติ, ทึชฺชรตฺตํ สชฺชฌายกตาปี มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ, ปเคว อสชฺชฌายกตา. เสยฺยถาปี พุราหุ มณฺ อุกฺกปตฺโต อคฺคินา สนฺตตฺโต อุกฺกญฺจิตฺโต^{๒๘} อฺสุมาทกฺขาโต, ตตฺถ จกฺขมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ น ชานเยย น ปสฺเสยฺย, เอวเมว โข พุราหุ มณฺ ยสฺมี สมเย พฺยาปาท ปริยฺยญฺจิตฺเตน เจตสา วิหริติ พฺยาปาทปเรเตน, อูปปฺนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ. อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมี สมเย ยถาภูตํ น ชานาติ น ปสฺสติ, ปฺรตฺถมฺปิ ตสฺมี

^{๒๗} ก. สคารโว เอวมฺปริปิ

^{๒๘} อ.ม. ปกฺกฺติโต, ส.อิ. อุกฺกญฺจิตฺโต

อตตตถมปิ ตสมี สมเย ยถาภูตัง ชานาติ ปสฺสติ, ปฺรตถมปิ ๔เปฯ อุมยตถมปิ ๔เปฯ ที่ฆรตตํ อสฺสฎายกตาปี มนฺตา ปฏฺิภนฺติ, ปเคว สฺสฎายกตา.

ปฺน จปรี พฺราหฺมณ ยสฺมี สมเย น วิจิจฺจนาปริยฎฺจิตฺน เจตสา วิหฺรติ น วิจิจฺจนา ปเรเตน, อฺปฺปนฺนาย จ วิจิจฺจนาย นิสฺสรณํ ยถาภูตัง ปชานาติ ปสฺสติ. อตตตถมปิ ตสมี สมเย ยถาภูตัง ชานาติ ปสฺสติ, ปฺรตถมปิ ตสมี สมเย ยถาภูตัง ชานาติ ปสฺสติ, อุมยตถมปิ ตสมี สมเย ยถาภูตัง ชานาติ ปสฺสติ, ที่ฆรตตํ อสฺสฎายกตาปี มนฺตา ปฏฺิภนฺติ, ปเคว สฺสฎายกตา. เสยฺยถาปี พฺราหฺมณ อฺทปฺตฺโต อจฺโฆ วิปฺสฺนโน อนาวิโล อาโลเก นิกฺขิตฺโต, ตตถ จกฺขมา ปฺริโส สกํ มฺขนิมิตตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตัง ชานเยย ปสฺเสยฺย, เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมี สมเย น วิจิจฺจนาปริยฎฺจิตฺน เจตสา วิหฺรติ น วิจิจฺจนาปเรเตน, อฺปฺปนฺนาย จ วิจิจฺจนาย นิสฺสรณํ ยถาภูตัง ปชานาติ ปสฺสติ. อตตตถมปิ ตสมี สมเย ยถาภูตัง ชานาติ ปสฺสติ, ปฺรตถมปิ ตสมี สมเย ยถาภูตัง ชานาติ ปสฺสติ, อุมยตถมปิ ตสมี สมเย ยถาภูตัง ชานาติ ปสฺสติ, ที่ฆรตตํ อสฺสฎายกตาปี มนฺตา ปฏฺิภนฺติ, ปเคว สฺสฎายกตา.

อຍံ โข พฺราหฺมณ เหตุ อຍံ ปจฺจโย, เยเนกทา ที่ฆรตตํ อสฺสฎายกตาปี มนฺตา ปฏฺิภนฺติ, ปเคว สฺสฎายกตา.

สฺตติเม พฺราหฺมณ โฟชฺฌนฺคา อนาวรณา อนีวรณา เจตโส อฺนุปกฺกิลฺเสสา ภาวิตา พหฺลิกฺตา วิชฺชาวิมฺตฺติผลสจฺจิกิริยา ย สํวตฺตฺนติ. กตเม สฺตต ? สฺตติสมฺโพนฺชฺฌนฺโค โข พฺราหฺมณ อนาวรณฺ อนีวรณฺ เจตโส อฺนุปกฺกิลฺโส ภาวิตฺโต พหฺลิกฺโต วิชฺชาวิมฺตฺติผลสจฺจิกิริยา ย สํวตฺตฺติ ๔เปฯ อฺเปกฺกฺชาสมฺโพนฺชฺฌนฺโค โข พฺราหฺมณ อนาวรณฺ อนีวรณฺ เจตโส อฺนุปกฺกิลฺโส ภาวิตฺโต พหฺลิกฺโต วิชฺชาวิมฺตฺติผลสจฺจิกิริยา ย สํวตฺตฺติ. อิม โข พฺราหฺมณ สฺตต โพนฺชฺฌนฺคา อนาวรณา อนีวรณา เจตโส อฺนุปกฺกิลฺเสสา ภาวิตา พหฺลิกฺตา วิชฺชาวิมฺตฺติผลสจฺจิกิริยา ย สํวตฺตฺตีติ.

เอวํ วุตฺเต, สํคารโว พฺราหฺมณฺ ภควนฺตํ เอตทโวจ “อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม ๔เปฯ อฺปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณฺเปตํ สฺรณํ คตฺน”ติ. ปญฺจมํ.

๖. อภยสฺตต

[๒๓๗] เอวเม สฺตฺ: เอกํ สมยํ ภควา ราชคฺเห วิหฺรติ คิชฺฌนฺฎฺเฐ ปพฺพเต. อถ โข อภโย ราชกฺุมารโ ยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อฺปฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีติ. เอกมฺนฺตํ นิสฺสินโน โข อภโย ราชกฺุมารโ ภควนฺตํ เอตทโวจ “ปฺรูณ ภาณฺเต กสฺสโป เอวมาห นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย อญฺญาณาย อทฺสฺสนาย, อเหตุ อปฺปจฺจโย อญฺญาณํ อทฺสฺสนํ โหติ. นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย ญาณาย ทสฺสนาย, อเหตุ อปฺปจฺจโย ญาณํ ทสฺสนํ โหตี”ติ. อีธ ภควา กิมาหาติ. อตฺถิ ราชกฺุมาร เหตุ อตฺถิ ปจฺจโย อญฺญาณาย อทฺสฺสนาย, สเหตุ สปฺปจฺจโย อญฺญาณํ อทฺสฺสนํ โหติ. อตฺถิ ราชกฺุมาร เหตุ อตฺถิ ปจฺจโย ญาณาย ทสฺสนาย, สเหตุ สปฺปจฺจโย ญาณํ ทสฺสนํ โหตีติ.

กตโม ปน ภาณฺเต เหตุ กตโม ปจฺจโย อญฺญาณาย อทฺสฺสนาย, กถํ สเหตุ สปฺปจฺจโย อญฺญาณํ อทฺสฺสนํ โหตีติ ? ยสฺมี โข ราชกฺุมาร สมเย กามราคปริยฎฺจิตฺน เจตสา วิหฺรติ กามราคปเรเตน, อฺปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตัง น ชานาติ น ปสฺสติ. อยมฺปิ โข

ราชกุมาร เหตุ อัย ปรจโยย อญญาณาย อทสสนาย. เอวมปี สเหตุ สปรจโยย อญญาณํ อทสสนํ
โหติ.

ปุณ จปรํ ราชกุมาร ยสมํ สมเย พยาปาทปริยฎฺฐิเตน เจตสา วิหริติ พยาปาทปรเตน,
อุปปนฺนสฺส จ พยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ น ชานาติ น ปสฺสตี. อยมปี โข ราชกุมาร เหตุ อัย
ปรจโยย อญญาณาย อทสสนาย. เอวมปี สเหตุ สปรจโยย อญญาณํ อทสสนํ โหติ.

ปุณ จปรํ ราชกุมาร ยสมํ สมเย ถีนมิทฺธปริยฎฺฐิเตน เจตสา ฯเปฯ อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจ
ปริยฎฺฐิเตน เจตสา ฯเปฯ วิจิทฺธิจฺฉาปริยฎฺฐิเตน เจตสา วิหริติ วิจิทฺธิจฺฉาปรเตน, อุปปนฺนนาย จ
วิจิทฺธิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ น ชานาติ น ปสฺสตี. อยมปี โข ราชกุมาร เหตุ อัย ปรจโยย
อญญาณาย อทสสนาย. เอวมปี สเหตุ สปรจโยย อญญาณํ อทสสนํ โหตีติ.

โก นามายํ ภนฺเต ฌมฺมปริยาโยติ ? นีวรณา นามเต ราชกุมารธาติ. ตคฺขม ภคฺวา
นีวรณา. ตคฺขม สฺสคต นีวรณา, เอกเมเกนปี โข ภนฺเต นีวรเณน อภิภูโต ยถาภูตํ น ชานเญย น
ปสฺสเสยฺย, โก ปน วาโท ปญฺจหิ นีวรเณหิ.

กตโม ปน ภนฺเต เหตุ กตโม ปรจโยย ญาณาย ทสฺสนาย. กถํ สเหตุ สปรจโยย ญาณํ
ทสฺสนํ โหตีติ ? อธิ ราชกุมาร ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสีตํ วิราคนิสฺสีตํ นิโรธนิสฺสีตํ
ไวสฺสคฺคปริณามํ. โส สติสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาเวเตน จิตฺเตน ยถาภูตํ ชานาติ ปสฺสตี. อยมปี โข
ราชกุมาร เหตุ อัย ปรจโยย ญาณาย ทสฺสนาย. เอวมปี สเหตุ สปรจโยย ญาณํ ทสฺสนํ โหติ.

ปุณ จปรํ ราชกุมาร ภิกฺขุ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสีตํ วิราคนิสฺสีตํ
นิโรธนิสฺสีตํ ไวสฺสคฺคปริณามํ. โส อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาเวเตน จิตฺเตน ยถาภูตํ ชานาติ ปสฺสตี
อยมปี โข ราชกุมาร เหตุ อัย ปรจโยย ญาณาย ทสฺสนาย. เอวมปี สเหตุ สปรจโยย ญาณํ ทสฺสนํ
โหตีติ.

โก นามายํ ภนฺเต ฌมฺมปริยาโยติ ? โพชฺฌมฺกคา นามเต ราชกุมารธาติ. ตคฺขม ภคฺวา
โพชฺฌมฺกคา, ตคฺขม สฺสคต โพชฺฌมฺกคา, เอกเมเกนปี โข ภนฺเต โพชฺฌมฺเคน สมฺนฺนาคโต ยถาภูตํ
ชานเญย ปสฺสเสยฺย. โก ปน วาโท สตฺตหิ โพชฺฌมฺเคหิ. โยปี เม ภนฺเต คิขฺฌมฺภูมฺหิ ปพฺพตํ อาโรหนตสฺส
กายกิลมโถ จิตฺตกิลมโถ, โสปี เม ปฏฺฐิปสฺสทฺโธ, ฌมฺโม จ เม อภิสฺสมิโตติ. ฌมฺมจฺ.

โพชฺฌมฺกคสากจฺจวคฺโค ฌมฺมจฺ.

ตสฺสทฺทานํ

อาหาราปริยายมคฺคิ
อกโย ปุจฺฉิตโต ปญฺหํ

เมตฺตํ สํคารเวณ จ
คิขฺฌมฺภูมฺหิ ปพฺพเตติ.

๗. อานาปานวคค

๑. อฏฺฐิภิกขุผลสูตร

[๒๓๘] สวาทถุณินิทานํ. อฏฺฐิภิกขุสญฺญา ภิกขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสา. กถํ ภาวิตา จ ภิกขเว อฏฺฐิภิกขุสญฺญา กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสา ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ อฏฺฐิภิกขุสญฺญาสทฺทํ สติสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาวเต วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ ฯเปฯ อฏฺฐิภิกขุสญฺญาสทฺทํ อฏฺฐิภิกขุสญฺญาสทฺทํ สติสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาวเต วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ ภาวิตา โข ภิกขเว อฏฺฐิภิกขุสญฺญา เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสาติ.

อภฺยตฺตรผลสูตร

อฏฺฐิภิกขุสญฺญา ภิกขเว ภาวิตาย พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อภฺยตฺตรํ ผลํ ปาฏฺฐิภิกขุสญฺญา, ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม อภฺยตฺตรํ, สติ วา อฏฺฐิภิกขุสญฺญา อนาคามิตา. กถํ ภาวิตาย จ โข ภิกขเว อฏฺฐิภิกขุสญฺญา กถํ พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อภฺยตฺตรํ ผลํ ปาฏฺฐิภิกขุสญฺญา, ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม อภฺยตฺตรํ, สติ วา อฏฺฐิภิกขุสญฺญา อนาคามิตา ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ อฏฺฐิภิกขุสญฺญาสทฺทํ สติสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาวเต ฯเปฯ อฏฺฐิภิกขุสญฺญา สทฺทํ อฏฺฐิภิกขุสญฺญาสทฺทํ สติสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาวเต วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ ภาวิตาย โข ภิกขเว อฏฺฐิภิกขุสญฺญา เอวํ พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อภฺยตฺตรํ ผลํ ปาฏฺฐิภิกขุสญฺญา, ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม อภฺยตฺตรํ, สติ วา อฏฺฐิภิกขุสญฺญา อนาคามิตาติ.

มทฺตถสูตร

อฏฺฐิภิกขุสญฺญา ภิกขเว ภาวิตา พหุลีกตา มทฺโต อตฺถาย สํวตฺตติ. กถํ ภาวิตา จ ภิกขเว อฏฺฐิภิกขุสญฺญา กถํ พหุลีกตา มทฺโต อตฺถาย สํวตฺตติ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ อฏฺฐิภิกขุสญฺญาสทฺทํ สติสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาวเต ฯเปฯ อฏฺฐิภิกขุสญฺญาสทฺทํ อฏฺฐิภิกขุสญฺญาสทฺทํ สติสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาวเต วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ ภาวิตา โข ภิกขเว อฏฺฐิภิกขุสญฺญา เอวํ พหุลีกตา มทฺโต อตฺถาย สํวตฺตติ.

โยคกฺขเมมสูตร

อฏฺฐิภิกขุสญฺญา ภิกขเว ภาวิตา พหุลีกตา มทฺโต โยคกฺขเมมาย สํวตฺตติ. กถํ ภาวิตา จ ภิกขเว อฏฺฐิภิกขุสญฺญา กถํ พหุลีกตา มทฺโต โยคกฺขเมมาย สํวตฺตติ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ อฏฺฐิภิกขุสญฺญา สทฺทํ สติสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาวเต ฯเปฯ อฏฺฐิภิกขุสญฺญาสทฺทํ อฏฺฐิภิกขุสญฺญา สทฺทํ สติสมฺโพชฺฌมฺกํ ภาวเต วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ ภาวิตา โข ภิกขเว อฏฺฐิภิกขุสญฺญา เอวํ พหุลีกตา มทฺโต โยคกฺขเมมาย สํวตฺตติ.

๙. อุเปกขาสุตต

[๒๔๖] อุเปกขา ภิกขเว ภาวิตา ๕เปฯ นวมํ.

๑๐. อานาปานสูตตี

[๒๔๗] อานาปานสูตตี ภิกขเว ภาวิตา ๕เปฯ ทสมํ.

อานาปานวคโค สุตตโม.

ตสสุททานํ

อฏฺฐิกปฺพวํ วิเนลํ
เมตฺตา กรุณา มุทิตา

วิจฺฉิตฺทํ อุตฺตมาเตน ปญฺจมํ
อุเปกขา อานาปาเนน เต ทสชาติ.

๘. นิโรธวคค

๑. อสุภสูตต

[๒๔๘] อสุภสญฺญา ภิกขเว ภาวิตา ๕เปฯ ปจฺมํ.

๒. มรณสูตต

[๒๔๙] มรณสญฺญา ภิกขเว ภาวิตา ๕เปฯ ทฺตียํ

๓. อาหาเรปฏิกูลสูตต

[๒๕๐] อาหาเร ปฏิกูลสญฺญา ภิกขเว ๕เปฯ ตฺตียํ.

๔. อนภิริตสูตต

[๒๕๑] สพฺพโลเก อนภิริตสญฺญา ภิกขเว ๕เปฯ จตฺตถํ.

๕. อนิจฺจสูตต

[๒๕๒] อนิจฺจสญฺญา ภิกขเว ๕เปฯ ปญฺจมํ.

๖. ทุกฺขสูตต

[๒๕๓] อนิจฺเจ ทุกฺขสญฺญา ภิกขเว ๕เปฯ ฉฏฺฐํ.

๗. อนตฺตสูตต

[๒๕๔] ทุกฺখে อนตฺตสญฺญา ภิกขเว ๕เปฯ สตฺตมํ.

๘. ปหานสูตร

[๒๕๕] ปหานสญญา ภิกขเว ๗เปฯ อฏฺฐมํ.

๙. วิราคสูตร

[๒๕๖] วิราคสญญา ภิกขเว ๗เปฯ นวมํ.

๑๐. นิโรธสูตร

[๒๕๗] นิโรธสญญา ภิกขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหปผลา โหติ มหานิสฺสา. กถํ ภาวิตา จ ภิกขเว นิโรธสญญา กถํ พหุลีกตา มหปผลา โหติ มหานิสฺสา ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ นิโรธสญญา สหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาวติ ๗เปฯ นิโรธสญญาสหคตํ อูเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ ภาวิตา โข ภิกขเว นิโรธสญญา เอวํ พหุลีกตา มหปผลา โหติ มหานิสฺสาติ.

นิโรธสญญา ภิกขเว ภาวิตาย พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺยตฺรํ ผลํ ปาฏิทฺงฺขํ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม อญฺญา, สติ วา อูปาทิสฺเส อนาคามิตา. กถํ ภาวิตาย ภิกขเว นิโรธสญญา กถํ พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺยตฺรํ ผลํ ปาฏิทฺงฺขํ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม อญฺญา, สติ วา อูปาทิสฺเส อนาคามิตา ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ นิโรธสญญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาวติ ๗เปฯ นิโรธสญญา สหคตํ อูเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ ภาวิตาย โข ภิกขเว นิโรธสญญา เอวํ พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺยตฺรํ ผลํ ปาฏิทฺงฺขํ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม อญฺญา, สติ วา อูปาทิสฺเส อนาคามิตาติ.

นิโรธสญญา ภิกขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหโต อตฺถาย สํวตฺตติ, มหโต โยคฺกเขมา ย สํวตฺตติ, มหโต สํเวคาย สํวตฺตติ, มหโต ฆาสุวิหาราย สํวตฺตติ. กถํ ภาวิตา จ ภิกขเว นิโรธสญญา กถํ พหุลีกตา มหโต อตฺถาย สํวตฺตติ, มหโต โยคฺกเขมา ย สํวตฺตติ, มหโต สํเวคาย สํวตฺตติ, มหโต ฆาสุวิหาราย สํวตฺตติ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ นิโรธสญญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาวติ ๗เปฯ นิโรธสญญาสหคตํ อูเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ. เอวํ ภาวิตา โข ภิกขเว นิโรธสญญา เอวํ พหุลีกตา มหโต อตฺถาย สํวตฺตติ, มหโต โยคฺกเขมา ย สํวตฺตติ, มหโต สํเวคาย สํวตฺตติ, มหโต ฆาสุวิหาราย สํวตฺตติ. ทสมํ.

นิโรธวคฺโค อฏฺฐมํ.

ตสฺสุทฺธานํ

อสุภมรณอาหारे

ปฏิกูลอนภิรเตน.

อนิจฺจทุกฺษอนตฺตปหานํ

วิราคนิโรเธน เต ทสาติ.

๙. คงคาเปยยาลวคค

๑-๑๒. คงคานที่อาทิสุตต

[๒๕๘-๒๖๙] เสยฺยถาปี ภิกขเว คงคา นที่ ปาจันนินฺนา ปาจันโณณา ปาจัน
ปพฺภารา, เอมฺเมว โข ภิกขเว ภิกฺขุ สุตต โขชฺฌมฺเฏ ภาเวนฺโต สุตต โขชฺฌมฺเฏ พหุลีกรฺโรนฺโต
นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโณณิ นิพฺพานปพฺภารโ. กถญจ ภิกขเว ภิกฺขุ สุตต โขชฺฌมฺเฏ
ภาเวนฺโต สุตต โขชฺฌมฺเฏ พหุลีกรฺโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโณณิ นิพฺพานปพฺภารโ ? อธิ
ภิกขเว ภิกฺขุ สติสมฺโขชฺฌมฺเฏ ภาเวติ ฯเปฯ อูเปกฺขาสมฺโขชฺฌมฺเฏ ภาเวติ วิเวกนฺิสฺสิตํ วิราคนฺิสฺสิตํ
นโรธนฺิสฺสิตํ โวสุสคฺคปริณามิ. เอวํ โข ภิกขเว ภิกฺขุ สุตต โขชฺฌมฺเฏ ภาเวนฺโต สุตต โขชฺฌมฺเฏ
พหุลีกรฺโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโณณิ นิพฺพานปพฺภารโติ. (ยาว เอสนา ปาลี
วิทฺถาเรตพฺพ).

คงคาเปยยาลวคโค นวโม.

ตสฺสุทฺธานํ

๑ ปาจันโต นินฺนา	๑ นินฺนา จ สมุทฺทโต
เทวเต ๑ ทฺวาทส โหนฺติ	วคฺโค เตน ปวฺจจฺตีติ.

๑๐. อปฺปมาทวคค

๑- ๑๐. ตถาคตาทิสุตต

[๒๗๐] ยาวตา ภิกขเว สุตตา อปฺทา วา ทฺวิปฺทา วา จตฺตปฺทา วา พหุปฺทา วาติ
วิทฺถาเรตพฺพ.

อปฺปมาทวคโค ทสโม.

ตสฺสุทฺธานํ

ตถาคตํ ปทํ กุญฺํ	มุลฺลํ สาเรน วสุทฺธิกํ
ราชา จนฺทิมสุริยา จ	วตฺเถน ทสมํ ปทนฺติ.

๑๑. พลกรณียวคค

๑-๑๒. พลาทิสุตต

[๒๘๐๒-๒๙๑] เสยฺยถาปี ภิกขเว เย เกจิ พลกรณียา กมฺมนฺตา กรียนฺติ วิทฺถาเรตพฺพ.

พลกรณียวคโค เอกาทสโม.

ตสฺสุทฺธานํ

พลํ พีชญจ นาโค จ	รุกฺโข กุมฺภาน สุกฺิยา
อากาเสน จ เทว เมฆา	นาวา อาคนฺตุกา นทีติ.

(พลกรณียวคฺโค โفشฌงคฺสํยุตตสฺส โفشฌงควเสน วิตุถาเรตพฺพ).

๑๒. เอสนาวคฺค

๑-๑๐. เอสนาทิสฺุตต

[๒๙๒-๓๐๑] ติสฺุโส อิมมา ภิกฺขเว เอสนา. กตมา ติสฺุโส ? กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺมจฺริเยสนาติ วิตุถาเรตพฺพ.

เอสนาวคฺโค ทฺวาทสโม.

ตสฺสุทฺทานํ

เอสนา วิธา อาสโว

ภโว จ ทฺกฺขตา ติสฺุโส

ซีลํ มลํ จ นีโฆ จ

เวทนาตณฺหา ตสฺินาย จาติ.

(โفشฌงคฺสํยุตตสฺส เอสนาเปยฺยาลํ วิเวกนินฺสฺสิตโต วิทฺฐิ วิตุถาเรตพฺพ).

๑๓. โอฆวคฺค

๑-๘. โอฆาทิสฺุตต

[๓๐๒-๓๑๐] จตฺตาโรเม ภิกฺขเว โอฆา. กตเม จตฺตาโร ? กาโมโฆ, ภโวโฆ ทิฏฺฐิจโฆ อวิชฺไซโฆติ วิตุถาเรตพฺพ.

๑๐. อุตฺถมภาคิยสฺุตต

[๓๑๑] สวาทฺถินิทานํ. ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุตฺถมภาคิยานิ สลฺยโฆชนานิ. กตมานิ ปญฺจ ? ฐปฺราโค อฐปฺราโค มาโน อุตฺถจจํ อวิชฺชา. อิมานิ โฆ ภิกฺขเว ปญฺจอุตฺถมภาคิยานิ สลฺยโฆชนานิ. อิเมสํ โฆ ภิกฺขเว ปญฺจนนํ อุตฺถมภาคิยานํ สลฺยโฆชนานํ อภิญฺญา ย ปริญฺญา ย ปริกฺขยา ย ปหานาย สตฺต โفشฌงคฺคา ภเวตพฺพ. กตเม สตฺต ? อึชฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโفشฌงคํ ภเวติ วิเวกนินฺสฺสิตํ วิราคนินฺสฺสิตํ นิโรธนินฺสฺสิตํ ไวสฺสคฺคปริณามํ ฯเปฯ อฺุเปกฺขาสมฺโفشฌงคํ ภเวติ รากวินยปฺริโยสานํ ไทสวินยปฺริโยสานํ โมหวินยปฺริโยสานํ อมโตคฺคํ อมตปฺราชนํ อมตปฺริโยสานํ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานปฺปณฺณํ นิพฺพานปฺพการํ. อิเมสํ โฆ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจนนํ อุตฺถมภาคิยานํ สลฺยโฆชนานํ อภิญฺญา ย ปริญฺญา ย ปริกฺขยา ย ปหานาย อิเม สตฺต โفشฌงคฺคา ภเวตพฺพ. ทสมํ.

โอฆวคฺโค เตรสโม.

ตสฺสุทฺทานํ

โอโฆ โยโค อฺุปาทานํ

คณฺธา อณฺุสเยน จ

กามคฺคณา นีวรณา

ชนฺธา โออุตฺถมภาคิยานีติ.

๑๔. ปูนคกงคาเปยยาลวคโค
๓๑๒-๓๒๓. ปูนคกงคานทีอาทิสุดตัม
 วคโค จุททสโม.

อุทฺทหานัม

ฉ ปาจันโต นิมนนา ฉ นิมนนา จ สมุทฺทโต
 เทว เต ฉ ทวาทส โหนติ วคโค เตน ปวฺจจตีติ.
 (โพชฌงคสัมมุตตสส คกงคาเปยยาลัม รากวเสน วิตุถาเรตพฺโพ).

๑๕. ปูนอปปมาทวคค
๓๒๔-๓๓๓. ตถาคตาทิสุดต
 ปณฺณรสมโม.

อุทฺทหานัม

ตถาคตัม ปทํ ภูฏัม มฺหัลลํ สาราเนน วสฺสีกัม
 ราชา จนนฺทิมสุริยา จ วตเถเนน ทสมัม ปทหนฺติ.
 (อปปมาทวคโค รากวเสน วิตุถาเรตพฺโพ).

๑๖. ปูนพลกรณียวคค
๓๓๔-๓๔๕. ปูนพลาทิสุดต
 โสฬสโม.

อุทฺทหานัม

พลล์ พี้ชฌจ นาโค จ รุกโข ภูมฺเภเนน สุภิกยา
 อากาเสเนน จ เทว เมฆา นาวา อาคนฺตุกา นทีติ.
 (โพชฌงคสัมมุตตสส พลกรณียวคโค รากวเสน วิตุถาเรตพฺโพ).

๑๗. ปูนเอสนาวคค
๓๔๖-๓๕๖. ปูนเอสนาทิสุดต
 โพชฌงคสัมมุตตสส เอสนาวคโค สตฺตฺตรสมโม.

อุทฺทหานัม

เอสนา วิธา อาสโว ภโว จ ทุกฺขตา ติสฺโส
 ซีลล์ มลล์ จ นีโฆ จ เวทนาตณฺหา ตสินาย จาติ.

๑๘. ปุณโฆฆวคค

๓๕๗-๓๖๖. ปุณโฆฆาทิสุตต

โพชฌงคสังยุตตส ปุณโฆฆวคคโค อฏฐจารสโม.

อุทฺททาน

โอิโฆ โยโค อุปาทาน

คณฺธา อนฺสเยน จ

กามคฺฌนา นีวรณา

ชนฺธา โอิคฺคหุฏฐมฺภาคิยานีติ.

(ราควินยปริโยสานโทสวินยปริโยสานโมหวินยปริโยสานวเสน
 วิตถาเรตพฺโพ.) (ยทปี มคฺคสังยุตฺตํ วิตถาริตํ, ตทปี โพชฌงคสังยุตฺตํ วิตถาเรตพฺพ).
 โพชฌงคสังยุตฺตํ ทฺติยํ.

โอิฆวคคโค

๒. โพชฌังคสังยุต

๑. ปัพพตวรรค

หมวดว่าด้วยขุนเขา

๑. หิมวันตสูตร

ว่าด้วยขุนเขาหิมพานต์

[๑๘๒] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกนาคอาศัยขุนเขาหิมพานต์ย่อม เติบโตมีกำลัง เติบโต มีกำลังแล้วลงสู่หนอง ลงสู่หนองแล้วลงสู่บึง ลงสู่บึงแล้วลง สู่แม่น้ำน้อย ลงสู่แม่น้ำน้อยแล้วลงสู่แม่น้ำใหญ่ ลงสู่แม่น้ำใหญ่แล้วลงสู่มหาสมุทรสาคร นาคเหล่านั้นย่อมถึงความเจริญเติบโตทางกายในมหาสมุทรสาครนั้น แม่น้ำใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่ออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีล เจริญโพชฌังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้) ๗ ประการ ทำโพชฌังค ๗ ประการให้มาก ย่อมถึงความยิ่งใหญ่ไพศาลในธรรมทั้งหลาย

ภิกษุเมื่ออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีล เจริญโพชฌังค ๗ ประการ ทำโพชฌังค ๗ ประการให้มาก ย่อมถึงความยิ่งใหญ่ไพศาลในธรรมทั้งหลาย อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความระลึกได้) อันอาศัยวิเวก (ความสงบ) อาศัยวิราคะ (ความคลายกำหนัด) อาศัยนิโรธ (ความดับ) น้อมไปในโอสถัคคะ (ความสละ)

๒. เจริญธัมมวิจยสัมโพชฌังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ การเพียรธรรม) ฯลฯ

๓. เจริญวิริยสัมโพชฌังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความเพียร) ...

๔. เจริญปิติสัมโพชฌังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความอหิงสา) ...

๕. เจริญปัสสัทธิสัมโพชฌังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความสงบกายสงบใจ) ...

๖. เจริญสมาธิสัมโพชฌังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความตั้งจิตมั่น) ...

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌังค (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความมีใจเป็นกลาง) อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่ออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีล เจริญโพชฌังค ๗ ประการ ทำโพชฌังค ๗ ประการให้มาก ย่อมถึงความยิ่งใหญ่ไพศาลในธรรมทั้งหลาย อย่างนี้แล

หิมวันตสูตรที่ ๑ จบ

๒. กายสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยกาย

[๑๘๓] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ภิกษุทั้งหลาย กายนี้ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร อาศัยอาหารจึงดำรงอยู่ได้ ขาดอาหารก็ดำรงอยู่ไม่ได้ แม่น้ำใด นิเวศน์ ๕ ประการก็ฉันนั้นเหมือนกัน ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร อาศัยอาหารจึงดำรงอยู่ได้ ขาดอาหารก็ดำรงอยู่ไม่ได้

อาหารของนิเวศน์

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำกามฉันทะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำกามฉันทะ ที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญไพศาลยิ่งขึ้น

คือ สุกฺกนิมิต³⁰มีอยู่' การทำมนสิการโดยไม่แยกคายในสุกฺกนิมิตนั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ 'ทำกามฉันทะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำกามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำพยาบาทที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

คือ ปฏิฆนิมิต³¹มีอยู่' การทำมนสิการโดยไม่แยกคายในปฏิฆนิมิตนั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำพยาบาทที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำถีนมิทตะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำถีนมิทตะที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

คือ ความไม่ยินดี ความเกียจคร้าน ความเมื่อยขบของร่างกาย ความเมาอาหาร และความที่จิตหดหู่มีอยู่ การทำมนสิการโดยไม่แยกคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำถีนมิทตะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำถีนมิทตะที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำอุทัจจกุกุกจะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำอุทัจจกุกุกจะที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

คือ ความไม่สงบจิตมีอยู่ การทำมนสิการโดยไม่แยกคายในความไม่สงบจิตนั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำอุทัจจกุกุกจะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำอุทัจจกุกุกจะที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำวิจิจจาทียังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำวิจิจจาทที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

คือ ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิจิจจามีอยู่ การทำมนสิการโดยไม่แยกคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำวิจิจจาทียังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือ ทำวิจิจจาทที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

ภิกษุทั้งหลาย ภายนี้ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร อาศัยอาหารจึงดำรงอยู่ได้ ขาดอาหารก็ดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด นิวรณ์ ๕ ประการนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร อาศัยอาหารจึงดำรงอยู่ได้ ขาดอาหารก็ดำรงอยู่ไม่ได้

ภิกษุทั้งหลาย ภายนี้ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร อาศัยอาหารจึงดำรงอยู่ได้ ขาดอาหารก็ดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร อาศัยอาหารจึงดำรงอยู่ได้ ขาดอาหารก็ดำรงอยู่ไม่ได้

อาหารของโพชฌงค์

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำสติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำสติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

คือ ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งสติสัมโพชฌงค์มีอยู่ การทำมนสิการโดยแยกคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำสติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำสติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

³⁰ สุกฺกนิมิต หมายถึงสิ่งซึ่งดงามหรืออารมณ์ที่เกิดจากสิ่งซึ่งดงาม (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๓/๒๐๕)

³¹ ปฏิฆนิ มิต หมายถึงปฏิฆะ (ความกระทบกระทั่งในใจ) หรืออารมณ์ที่เกิดจากความกระทบกระทั่งในใจ (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๓/๒๐๖)

คือ ธรรมชาติทั้งหลายที่เป็นกุศลและอกุศล มีโทษและไม่มีโทษ เลวและประณีต เป็นฝ่ายดำและฝ่ายขาวมีอยู่ การทำนสการโดยแยบคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำอัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำอัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำอัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำอัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

คือ ความริเริ่ม ความพากเพียร ความบากบั่นมีอยู่ การทำนสการโดยแยบคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำอัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำอัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำปิตติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำปิตติ-สัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

คือ ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งปิตติสัมโพชฌงค์มีอยู่ การทำนสการโดยแยบคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำปิตติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำปิตติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

คือ ความสงบกาย ความสงบจิตมีอยู่ การทำนสการโดยแยบคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำสมาธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำสมาธิสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

คือ สมถนิมิต³² อัปยัคคนิมิต³³มีอยู่ การทำนสการโดยแยบคายในนิมิตเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำสมาธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำสมาธิสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

คือ ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์มีอยู่ การทำนสการโดยแยบคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

ภิกษุทั้งหลาย กายนี้ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร อาศัยอาหารจึงดำรงอยู่ได้ ขาดอาหารก็ดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร อาศัยอาหารจึงดำรงอยู่ได้ ขาดอาหารก็ดำรงอยู่ไม่ได้

กยสูตรที่ ๒ จบ

๓. สิลสูตร

ว่าด้วยศีล

³² สมถนิมิต หมายถึงความสงบหรืออารมณ์ที่เกิดจากความสงบ (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๓/๒๐๘)

³³ อัปยัคคนิมิต (นิมิตแห่งจิตที่มีอารมณ์ไม่ฟุ้งซ่าน) เป็นไวพจน์ของสมถนิมิต (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๓/๒๐๘)

[๑๘๔] ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดสมบุรณด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ³⁴ และวิมุตติญาณทัสสนะ³⁵ การเห็น³⁶ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การได้ยิน³⁷ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปหา³⁸ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปนั่งใกล้³⁹ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การระลึกถึง⁴⁰ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การบวชตาม⁴¹ภิกษุเหล่านั้นก็ดี เรากล่าวว่า มีอุปการะมาก ซ้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลได้ฟังธรรมของภิกษุเห็นปานนั้นแล้วย่อมหลีกเลี่ยงออกด้วยการหลีกเลี่ยง ๒ อย่าง คือ (๑) หลีกออกทางกาย (๒) หลีกออกทางจิต เขาหลีกออกไปอยู่อย่างนั้นย่อมระลึกตริกถึงธรรมนั้น

สมัยใด ภิกษุหลีกออกไปอยู่อย่างนั้นย่อมระลึก ตริกถึงธรรมนั้น สมัยนั้น สติสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุชื่อว่าเจริญสติสัมโพชฌงค์ สติสัมโพชฌงค์ ย่อมถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ ภิกษุมีสติอยู่อย่างนั้นย่อมเลือกเฟ้น ตรวจตรา พินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา

สมัยใด ภิกษุมีสติอยู่อย่างนั้นย่อมเลือกเฟ้น ตรวจตรา พินิจพิจารณาธรรม นั้นด้วยปัญญา สมัยนั้น รัम्मวิจยสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุชื่อว่า เจริญรัम्मวิจยสัมโพชฌงค์ รัम्मวิจยสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ ความเพียรไม่ย่อหย่อนเป็นอันเธอผู้เลือกเฟ้น ตรวจตรา พินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญาปรารภแล้ว

สมัยใด ความเพียรไม่ย่อหย่อนเป็นอันเธอผู้เลือกเฟ้น ตรวจตรา พินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญาปรารภแล้ว สมัยนั้น วิริยสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุชื่อว่าเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ ปิติไม่มีอามิสย่อมเกิดแก่เธอผู้ได้ปรารภความเพียร

สมัยใด ปิติไม่มีอามิสย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ได้ปรารภความเพียร สมัยนั้น ปิตีสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุชื่อว่าเจริญปิตีสัมโพชฌงค์ ปิตีสัมโพชฌงค์ ย่อมถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ ทั้งกาย ทั้งจิตของเธอผู้มีใจมีปิตีย่อมสงบ

สมัยใด ทั้งกายทั้งจิตของภิกษุผู้มีใจมีปิตีย่อมสงบ สมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุชื่อว่าเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ จิตของเธอผู้มีกายสงบ มีสุขย่อมตั้งมั่น

³⁴ วิมุตติ ในที่นี้หมายถึงผลวิมุตติซึ่งเป็นโลกุตระอย่างเดียว (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๐๘)

³⁵ วิมุตติญาณทัสสนะ ในที่นี้หมายถึงปัจเจกขณญาณซึ่งเป็นโลกียะเท่านั้น (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๐๘)

³⁶ การเห็น หมายถึงการเห็น ๒ อย่าง คือ การเห็นด้วยตาและการเห็นด้วยญาณ (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๐๘)

³⁷ การได้ยิน หมายถึงการได้ยินได้ฟังด้วยหูว่า พระชีนาสพข้อโน้นอาศัยอยู่ในแวนแคว้น ชนบท คาม นิคม วิหาร หรือในถ้ำชื่อโน้น (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๐๘)

³⁸ การเข้าไปหา หมายถึงการเข้าไปหาพระอริยะด้วยความตั้งใจอย่างนี้ว่า เราจักถวายทาน จักถามปัญหา จักฟังธรรม หรือจักทำสักการะ (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๐๘)

³⁹ การเข้าไปนั่งใกล้ หมายถึงการเข้าไปนั่งใกล้เพื่อสอบถามปัญหา (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๐๘)

⁴⁰ การระลึกถึง หมายถึงการระลึกถึงพระอริยะที่อยู่ในที่พักกลางคืนและกลางวัน หรือการระลึกถึงโอวาทของท่าน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๐๘)

⁴¹ การบวชตาม หมายถึงการทำจิตให้เลื่อมใสในพระอริยะแล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในสำนักของท่าน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๐๘)

สมัยใด จิตของภิกษุผู้มีกายสงบ มีสุขข้อมตั้งมั่น สมัยนั้น สมาธิสัมโพชฌงค์ เป็นอันภิกษุปรารถนาแล้ว ภิกษุชื่อว่าเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ เธอย่อมเพ่งดูจิตที่ตั้งมั่นอย่างนั้นด้วยดี

สมัยใด ภิกษุยอมเพ่งดูจิตที่ตั้งมั่นอย่างนั้นด้วยดี สมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์ เป็นอันภิกษุปรารถนาแล้ว ภิกษุชื่อว่าเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญเต็มที่แก่ภิกษุ

อานิสงส์การเจริญโพชฌงค์

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อโพชฌงค์ ๗ ประการที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ พึงหวังผลานิสงส์⁴² ๗ ประการ

ผลานิสงส์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. จะได้บรรลุอรหัตตผลทันทีในปัจจุบัน
๒. หากในปัจจุบันยังไม่ได้บรรลุ ก็จะได้บรรลุในเวลาใกล้ตาย
๓. หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลุ ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี⁴³ เพราะอิรัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์ เบื้องต่ำ) ๕ ประการสิ้นไป
๔. หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลุ และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี⁴⁴ เพราะอิรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป
๕. หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังฆารปรินิพพายี⁴⁵ เพราะ อิรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป
๖. หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้สังฆารปรินิพพายี ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังฆารปรินิพพายี⁴⁶ เพราะอิรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป

⁴² **ผลานิสงส์** แปลมาจากคำว่า ผล และ อานิสงส์ ทั้ง ๒ คำนี้ โดยใจความเป็นอันเดียวกัน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐)

⁴³ **อันตราปรินิพพายี** หมายถึงพระอนาคามีผู้ปรินิพพานในระหว่าง คือ เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้ว เมื่ออายุยังไม่ถึงกึ่งของอายุผู้เกิดในชั้นสุทธาวาสก็ปรินิพพานเสียในระหว่าง เช่น ในชั้นอวิหภาพมีอายุ ๑,๐๐๐ กัป มี ๓ จำพวก ดังนี้

พวกที่ ๑ บรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิด ถ้าไม่บรรลุในวันที่เกิดก็บรรลุไม่เกินภายใน ๑๐๐ กัป

พวกที่ ๒ เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิดหรือบรรลุภายใน ๑๐๐ กัปได้ก็บรรลุภายใน ๒๐๐ กัป

พวกที่ ๓ เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหัตตผลภายใน ๒๐๐ กัป ก็บรรลุไม่เกินภายใน ๔๐๐ กัป ส่วนในสุทธาวาสชั้นอื่น ๆ คือ อตปปากภพที่มีอายุ ๒,๐๐๐ กัป ชั้นสุทฺถสภพที่มีอายุ ๔,๐๐๐ กัป ชั้นสุทฺถสภพที่มีอายุ ๘,๐๐๐ กัป ชั้นออกนิรฎฐภพที่มีอายุ ๑๖,๐๐๐ กัป ก็มีนัยเช่นเดียวกัน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓)

⁴⁴ **อุปหัจจปรินิพพายี** หมายถึงพระอนาคามีผู้เกิดอยู่ในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้ว มีอายุพ้นกึ่งจึงปรินิพพาน เช่น ในชั้นอวิหภาพซึ่งมีอายุ ๑,๐๐๐ กัป พระอนาคามีจำพวกนี้มีอายุพ้นกึ่ง คือ พ้น ๕๐๐ กัป แล้วจึงปรินิพพาน ส่วนในสุทธาวาสชั้นอื่นที่เหลือซึ่งมีอายุแตกต่างกันไป ก็มีนัยเช่นเดียวกันนี้ (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓)

⁴⁵ **สังฆารปรินิพพายี** หมายถึงพระอนาคามีผู้บรรลุพระอรหัตตผล ปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรมาก (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓)

⁴⁶ **สังฆารปรินิพพายี** หมายถึงพระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งบรรลุพระอรหัตตผล ปรินิพพานโดยต้องใช้ความเพียรมาก (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓)

๗. หากในปัจจุบันและในเวลาใกล้ตายยังไม่ได้บรรลु ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตรายปรีณิพพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปปหัจจปรีณิพพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรีณิพพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรีณิพพายี ก็จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุทังโสโตกนิฏฐคามิ⁴⁷ เพราะอิรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อโพชฌงค์ ๗ ประการที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ฟังห้วงผลานิสงส์ ๗ ประการนี้

สิลสูตรที่ ๓ จบ

๔. วัตถสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยผ้า

[๑๘๕] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั่นแล ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์	๒. รัम्मวิจยสัมโพชฌงค์
๓. วิริยสัมโพชฌงค์	๔. ปิติสัมโพชฌงค์
๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์	๖. สมาริสัมโพชฌงค์
๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์	

โพชฌงค์ ๗ ประการนี้

บรรดาโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ ผมประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใด ๆ ในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้น ๆ ประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใด ๆ ในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้น ๆ ประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใด ๆ ในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้น ๆ

ถ้าสติสัมโพชฌงค์ของผมมีอยู่ ผมก็รู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์ของผมไม่มีประมาณ ผมปรารถนาดีแล้ว ผมรู้ชัดสติสัมโพชฌงค์ที่ดำรงอยู่ว่าดำรงอยู่ ถ้าแม้สติสัมโพชฌงค์ ของผมเคลื่อนไป ผมก็รู้ชัดว่าเคลื่อนไป เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย ฯลฯ ถ้าอุเบกขาสัมโพชฌงค์ของผมมีอยู่ ผมก็รู้ชัดว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของผมไม่มีประมาณ ผมปรารถนาดีแล้ว ผมรู้ชัดอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ดำรงอยู่ว่าดำรงอยู่ ถ้าแม้อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของผมเคลื่อนไป ผมก็รู้ชัดว่าเคลื่อนไป เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย

ตู้เก็บผ้าของพระราชาหรือของมหาอำมาตย์ของพระราชาบรรจผ้าสีต่าง ๆ พระราชาหรือมหาอำมาตย์ของพระราชาประสงค์จะนุ่งห่มผ้าคู่ใด ๆ ในเวลาเช้า ก็นุ่งห่มผ้าคู่นั้น ๆ ประสงค์จะนุ่งห่มผ้าคู่ใด ๆ ในเวลาเที่ยง ก็นุ่งห่มผ้าคู่นั้น ๆ ประสงค์จะนุ่งห่มผ้าคู่ใด ๆ ในเวลาเย็น ก็นุ่งห่มผ้าคู่นั้น ๆ แม้ฉันใด บรรดาโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ผมประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใด ๆ ในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้น ๆ ประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใด ๆ ในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้น ๆ ประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใด ๆ ในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้น ๆ

⁴⁷ **อุทังโสโตกนิฏฐคามิ** หมายถึงพระอนาคามีผู้มีกระแสสูงขึ้นไปจนถึงชั้นนอกนิฏฐภพ คือ เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้วก็จะเกิดเลื่อนขึ้นไปจนถึงชั้นนอกนิฏฐภพ แล้วจึงปรีณิพพานในภพนั้น (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒)

ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าสติสัมโพชฌงค์ของเรามีอยู่ ผมก็รู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์ของผมไม่มีประมาณ ผมปรารถนาแล้ว ผมรู้ชัดสติสัมโพชฌงค์ที่ดำรงอยู่ว่าดำรงอยู่ ถ้าแม้สติสัมโพชฌงค์ของผมเคลื่อนไป ผมก็รู้ชัดว่าเคลื่อนไป เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย ฯลฯ ถ้าอุเบกขาสัมโพชฌงค์ของเรามีอยู่ ผมก็รู้ชัดว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของ ผมไม่มีประมาณ ผมปรารถนาแล้ว ผมรู้ชัดอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ดำรงอยู่ว่าดำรงอยู่ ถ้าแม้ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของ ผมเคลื่อนไป ผมก็รู้ชัดว่าเคลื่อนไป เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย⁴⁸

วัตถุกสูตรที่ ๔ จบ

๕. ภิกขุสูตร

ว่าด้วยภิกษุทูลถามเรื่องโพชฌงค์

[๑๘๖] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ นั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า โพชฌงค์ โพชฌงค์ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ พระองค์จึงตรัสว่า โพชฌงค์ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุ ที่เรียกว่า โพชฌงค์ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

เมื่อเธอเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการนี้อยู่ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว⁴⁹ ทำกิจที่ควรทำ⁵⁰ เสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป⁵¹

ภิกษุ ที่เรียกว่า โพชฌงค์ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้ อย่างนี้แล

ภิกขุสูตรที่ ๕ จบ

๖. กุณฑลียสูตร

ว่าด้วยกุณฑลียปริพาชก

[๑๘๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอัญจนวัน สถานที่พระราชทานอภัยแก่หมู่นี้อเขตเมืองสาเกต ครั้งนั้น กุณฑลียปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าเที่ยวไปในอาราม เข้าไปหาบริษัท เมื่อข้าพเจ้าบริโภคน้ำอาหารเข้าเสร็จแล้ว ในเวลาหลังอาหารเดินเที่ยวไปทางอารามสู่อาราม ทางอุทยานสู่อุทยาน ณ ที่นั้น ข้าพเจ้าเห็นสมณพราหมณ์ พวกหนึ่งกำลังกล่าว

⁴⁸ ดูเทียบ ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๐/๔๕๖-๔๕๗

⁴⁹ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว หมายถึงกิจแห่งการปฏิบัติเพื่อทำลายอัสวกิเลสจบสิ้นสมบูรณ์ ไม่มีกิจที่จะต้องทำเพื่อตนเอง แต่ยังมีหน้าที่เพื่อผู้อื่นอยู่ ผู้ที่อยู่จบพรหมจรรย์นี้ได้ชื่อว่าอเสขบุคคล (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๘/๒๐๓)

⁵⁰ กิจที่ควรทำ ในที่นี้หมายถึงกิจในอริยสัง ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์ การละเหตุแห่งทุกข์ การทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ และการอบรมมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๘/๒๐๓)

⁵¹ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป หมายถึงไม่มีหน้าที่ในการบำเพ็ญมรรคญาณเพื่อความหมดสิ้นแห่งกิเลสอีกต่อไป เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าการบรรลุพระอรหัตตผลเป็นจุดหมายสูงสุด (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๘/๒๐๓)

กถาซึ่งมีวิธีเปลื้องวาทะเป็นอานิสงส์และมีวิธีได้วาทะเป็นอานิสงส์ ส่วนท่านพระโคดมมีอะไรเป็นอานิสงส์อยู่

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า กุณฑลียะ ตถาคตมีวิชาและวิมุตติเป็นผลานิสงส์ ท่านพระโคดม ธรรมเหล่าไหนที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ กุณฑลียะ โภชณงค์ ๗ ประการที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ ท่านพระโคดม อนึ่ง ธรรมเหล่าไหนที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำโภชณงค์ ๗ ประการให้

บริบูรณ์

กุณฑลียะ สติปัฏฐาน ๔ ประการที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำโภชณงค์ ๗ ประการให้บริบูรณ์ ท่านพระโคดม อนึ่ง ธรรมเหล่าไหนที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำ สติปัฏฐาน ๔ ประการให้

บริบูรณ์

กุณฑลียะ สุขจิต ๓ ประการที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้บริบูรณ์ ท่านพระโคดม อนึ่ง ธรรมเหล่าไหนที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำสุขจิต ๓ ประการให้บริบูรณ์ กุณฑลียะ อินทรีย์สังวรที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำสุขจิต ๓ ประการให้บริบูรณ์

อินทรีย์สังวรที่บุคคลเจริญอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงทำสุขจิต ๓ ประการให้

บริบูรณ์

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปที่น่าชบใจทางตาแล้ว ไม่หลงใหล ไม่เพลิดเพลिनรูปที่น่าชบใจ ไม่ให้เกิดความกำหนัด กายของเธอก็คงที่ และจิตที่คงที่ในภายในก็มั่นคงดี หลุดพ้นดีแล้ว อนึ่ง เธอเห็นรูปที่ไม่น่าชบใจทางตาแล้ว ก็ไม่เก้อเขิน มีจิตไม่ติดอยู่ ไม่เสียใจ มีใจไม่พยายาบท ทั้งกายของเธอก็คงที่ และจิตที่คงที่ในภายในก็มั่นคงดี หลุดพ้นดีแล้ว

อีกประการหนึ่ง ภิกษุฟังเสียงทางหู ฯลฯ ตมกลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรสทางลิ้น ... ถูกต้องโณภูฐัพพะทางกาย ... รู้แจ้งธรรมารมณที่น่าชบใจทางใจแล้ว ไม่หลงใหล ไม่เพลิดเพลिन ไม่ให้เกิดความกำหนัด กายของเธอก็คงที่ และจิตที่คงที่ในภายในก็ มั่นคงดี หลุดพ้นดีแล้ว อนึ่ง เธอรู้แจ้งธรรมารมณที่ไม่น่าชบใจทางใจแล้ว ก็ไม่เก้อเขิน มีจิตไม่ติดอยู่ ไม่เสียใจ มีใจไม่พยายาบท ทั้งกายของเธอก็คงที่ และจิตที่คงที่ในภายในก็ มั่นคงดี หลุดพ้นดีแล้ว

เพราะเหตุที่ภิกษุเห็นรูปทางตาแล้ว มีกายคงที่ และมีจิตที่คงที่ในภายในมั่นคงดี หลุดพ้นดีแล้วในรูปทั้งที่น่าชบใจและไม่น่าชบใจ ฟังเสียงทางหู ฯลฯ ตม กลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรสทางลิ้น ... ถูกต้องโณภูฐัพพะทางกาย ... รู้แจ้งธรรมารมณ ทางใจแล้ว มีกายคงที่ และมีจิตที่คงที่ในภายในมั่นคงดี หลุดพ้นดีแล้วในธรรมที่น่าชบใจและไม่น่าชบใจ

อินทรีย์สังวรที่บุคคลเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงทำสุขจิต ๓ ประการให้บริบูรณ์

สุขจิต ๓ ประการนั้นที่บุคคลเจริญอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงทำสติปัฏฐาน ๔

ประการให้บริบูรณ์

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ละกายทุกจริต เจริญกายสุขจิต ละวจีทุกจริต เจริญ วจีสุขจิต ละมโนทุกจริต เจริญมโนสุขจิต

สุขจิต ๓ ประการที่บุคคลเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้บริบูรณ์

สติปัฏฐาน ๔ ประการที่บุคคลเจริญอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงทำโภชณงค์ ๗
ประการให้บริบูรณ์

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

สติปัฏฐาน ๔ ประการที่บุคคลเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงทำโพชฌงค์ ๗ ประการ ให้บริบูรณ์

โพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลเจริญอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงทำวิชชาและวิมุตติให้บริบูรณ์

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

โพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงทำวิชชาและวิมุตติให้บริบูรณ์

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว กุณฑลียปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะ ยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่ปิด เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูปได้ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมพร้อมทั้งพระธรรมและ พระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต

กุณฑลียสูตรที่ ๖ จบ

๗. ฎฎาการสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยกลอนของเรือนยอด

[๑๘๘] ภิกษุทั้งหลาย กลอนของเรือนยอดทั้งหมดล้วนน้อมไปสู่ยอด โนม้ไป สู่ยอด โอนไปสู่ยอด แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน

ภิกษุเมื่อเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างนี้แล

ฎฎาการสูตรที่ ๗ จบ

๘. อุปวาณสูตร

ว่าด้วยพระอุปาณะ

[๑๘๙] สมัยหนึ่ง ท่านพระอุปาณะและท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ครั้นในเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตร ออกจากที่หลีกเร้น⁵² เข้าไปหาท่านพระอุปาณะถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัย พอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้ถามท่านพระอุปาณะดังนี้ว่า ท่านอุปาณะ เพราะมนสิการโดยแยบคายเฉพาะตน ภิกษุพึงรู้ใหม่่ว่า โฆษณงค์ ๗ ประการที่เราปรารภดีแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่ผาสุก

ท่านพระอุปาณะตอบว่า ท่านสารีบุตร เพราะมนสิการโดยแยบคายเฉพาะตน ภิกษุพึงรู้ได้ว่า โฆษณงค์ ๗ ประการที่เราปรารภดีแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่ผาสุก

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า อากุโส ภิกษุปรารภสติสัมโพชฌงค์อยู่ย่อมรู้ชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นดีแล้ว ถีนมิทธะเราถอนได้แล้ว อุทธัจจกุกกุจจะเรากำจัดได้แล้ว ความเพียรเราก็ปรารภแล้ว เรามนสิการอย่างจริงจังไม่ย่อหย่อน ฯลฯ ภิกษุปรารภ อุเบกขาสัมโพชฌงค์อยู่ย่อมรู้ชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นดีแล้ว ถีนมิทธะเราถอนได้แล้ว อุทธัจจกุกกุจจะเรากำจัดได้แล้ว ความเพียรเราปรารภแล้ว เรามนสิการอย่างจริงจังไม่ย่อหย่อน

ท่านพระอุปาณะกล่าวว่า ท่านสารีบุตร เพราะมนสิการโดยแยบคายเฉพาะตน ภิกษุพึงรู้ได้ว่า โฆษณงค์ ๗ ประการที่เราปรารภดีแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่ผาสุกด้วยประการฉะนี้

อุปาณสูตรที่ ๘ จบ

๙. ปฐมอุปัณนสูตร

ว่าด้วยเหตุเกิดโทษณงค์ สูตรที่ ๑

[๑๙๐] ภิกษุทั้งหลาย โฆษณงค์ ๗ ประการนี้ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น เว้นความอุปบัติขึ้นของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมไม่เกิดขึ้น

โทษณงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

โทษณงค์ ๗ ประการนี้ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น เว้นความอุปบัติขึ้นของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมไม่เกิดขึ้น

ปฐมอุปัณนสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ทุตติยอุปัณนสูตร

ว่าด้วยเหตุเกิดโทษณงค์ สูตรที่ ๒

[๑๙๑] ภิกษุทั้งหลาย โฆษณงค์ ๗ ประการนี้ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น เว้นวินัยของพระสุคต ย่อมไม่เกิดขึ้น

โทษณงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

โทษณงค์ ๗ ประการนี้ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น เว้นวินัยของพระสุคต ย่อมไม่เกิดขึ้น

ทุตติยอุปัณนสูตรที่ ๑๐ จบ

ปัจฉิมสูตรที่ ๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

⁵² ที่หลีกเร้น ในที่นี้หมายถึงผลสมาบัติ (ส.สพ.อ. (บาลี) ๓/๘๗/๒๐)

๑. หิมวันตสูตร	๒. กายสูตร
๓. สीलสูตร	๔. วัตถสูตร
๕. ภิกขุสูตร	๖. กุณฑลียสูตร
๗. ฎาการสูตร	๘. อุปาณสูตร
๙. ปฐมอุปปันนสูตร	๑๐. ทุตียอุปปันนสูตร

๒. คิลานวรรค

หมวดว่าด้วยผู้อาพาธ

๑. ปาณสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยสัตว์

[๑๙๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งสำเร็จจริยาบท ๔ คือ บางคราวก็เดิน บางคราวก็ยืน บางคราวก็นั่ง บางคราวก็นอน สัตว์เหล่านั้นทั้งหมด ล้วนอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงสำเร็จจริยาบท ๔ นี้ แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน อาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้) ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก

ภิกษุอาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างนี้แล

ปาณสูตรที่ ๑ จบ

๒. ปฐมสุริยุปมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยดวงอาทิตย์ สูตรที่ ๑

[๑๙๓] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมา ก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด กัลยาณมิตรตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งโพชฌงค์ ๗ ประการ ฉะนั้น ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก

ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการ ให้มาก อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างนี้แล

ปฐมสุริยุปมสูตรที่ ๒ จบ

๓. ทุตียสุริยุปมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยดวงอาทิตย์ สูตรที่ ๒

[๑๙๔] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทโยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแบบคาย) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งโพชฌงค์ ๗ ประการ ฉันทนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วย โยนิโสมนสิการพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก

ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสสัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างนี้แล

ทุติยสุริยปมสูตรที่ ๓ จบ

๔. ปฐมคิลานสูตร

ว่าด้วยผู้อาพาธ สูตรที่ ๑

[๑๙๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปะอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก อยู่ที่ปิปผลิคูหา

ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปะถึงที่อยู่ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว ได้ตรัสถามท่านพระมหากัสสปะดังนี้ว่า

กัสสปะ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนาทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อากาทรุเลาปรากฏ อากาทรุเลาไม่ปรากฏหรือ

ท่านพระมหากัสสปะทูลตอบว่า ข้าพระองค์ไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนามีแต่กำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อากาทรุเลาปรากฏ อากาทรุเลาไม่ปรากฏ พระพุทธเจ้าข้า

กัสสปะ โพชฌงค์ ๗ ประการนี้เรากล่าวไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์เรากล่าวไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ฯลฯ

๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์เรากล่าวไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

กัสสปะ โพชฌงค์ ๗ ประการนี้แลเรากล่าวไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โพชฌงค์ดีนัก ข้าแต่พระสุคต โพชฌงค์ดีนัก

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหากัสสปะก็มีใจยินดี ชื่นชม พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค หายขาดจากอาพาธนั้น และอาพาธนั้นอันท่านพระมหากัสสปะละได้อย่างนั้น

ปฐมคิลานสูตรที่ ๔ จบ

๕. ทุติยคิลานสูตร

ว่าด้วยผู้อาพาธ สูตรที่ ๒

[๑๙๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะอาพาธ ได้รับ ทุกข์ เป็นไข้หนัก อยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ

ครั้งในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่ลี้กเรือน เข้าไปหาท่านพระมหาโมคคัลลานะถึงที่อยู่ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว ได้ตรัสถามท่านพระมหาโมคคัลลานะดังนี้ว่า

โมคคัลลานะ เรายังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกข์เวทนาทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อากาทุเลาปรากฏ อากาทุเลาไม่ปรากฏหรือ

ท่านพระมหาโมคคัลลานะทูลตอบว่า ข้าพระองค์ไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกข์เวทนามีแต่กำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อากาทุเลาปรากฏ อากาทุเลาไม่ปรากฏ พระพุทธเจ้าข้า

โมคคัลลานะ โขชฌงค์ ๗ ประการนี้เรากล่าวไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

โขชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโขชฌงค์เรากล่าวไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ฯลฯ

๗. อุเบกขาสัมโขชฌงค์เรากล่าวไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้ มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

โมคคัลลานะ โขชฌงค์ ๗ ประการนี้เรากล่าวไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โขชฌงค์ตินัก ข้าแต่พระสุคต โขชฌงค์ตินัก

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็มีใจยินดีชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค หายขาดจากอาพาธนั้น และอาพาธนั้นอันท่านพระมหาโมคคัลลานะจะได้เช่นนั้น

ทุตยคิลานสูตรที่ ๕ จบ

๖. ตุตยคิลานสูตร

ว่าด้วยผู้อาพาธ สูตรที่ ๓

[๑๙๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระประชวร ได้รับทุกข์ พระอาการหนัก

ครั้งนั้น ท่านพระมหาจุนทะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย อภิวัตแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระมหาจุนทะดังนี้ว่า จุนทะ เฉพาะเธอที่จะอธิบายโขชฌงค์ให้แจ่มแจ้ง

ท่านพระมหาจุนทะทูลตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โขชฌงค์ ๗ ประการนี้พระองค์ตรัสไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

โขชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโขชฌงค์พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ฯลฯ

๗. อุเบกขาสัมโขชฌงค์พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โภชณงค์ ๗ ประการนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญ ทำให้
มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่างยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

จุนทะ โภชณงค์ดีนัก จุนทะ โภชณงค์ดีนัก

ท่านพระมหาจุนทะได้กล่าวคำนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงชื่นชม พอพระทัย ทรงหายขาดจากพระ
ประชวรนั้น และพระประชวรนั้นอันพระผู้มีพระภาคทรงละได้ อย่างนั้น

ตติยคิลานสูตรที่ ๖ จบ

๗. ปารังคมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ถึงฝั่ง

[๑๙๘] ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่ง
โน้นจากฝั่งนี้

โภชณงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชณงค์

ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้นจาก
ฝั่งนี้

ในหมู่มนุษย์ เหล่าชนผู้ไปถึงฝั่งโน้นมีจำนวนน้อย

ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้เลาะไปตามฝั่งนี้ทั้งนั้น

ส่วนชนเหล่าใดประพฤติตามธรรม

ในธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยชอบ

ชนเหล่านั้นจักข้ามพ้นวิภวภู

อันเป็นบ่วงมารที่ข้ามได้แสนยาก จักถึงฝั่งโน้น

บัณฑิตละกรรมดำแล้วพึงเจริญกรรมขาว

ออกจากที่มีน้ำ มาสู่ที่ไม่มีน้ำ

ละกามทั้งหลายแล้วเป็นผู้หมดความกังวล

พึงปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวกที่ยินดีได้ยากยิ่ง

บัณฑิตพึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว

จากเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตทั้งหลาย

บัณฑิตเหล่าใดอบรมจิตโดยชอบ

ในองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย

ไม่ถือมั่น ยินดีในนิพพานเป็นที่สละความถือมั่น

บัณฑิตเหล่านั้นสิ้นอาสวะแล้ว

มีความรุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก⁵³

ปารังคมสูตรที่ ๗ จบ

๘. วิรัทธสูตร

ว่าด้วยธรรมที่บุคคลพลาด

⁵³ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๖ ข้อ ๓๔ หน้า ๓๓-๓๔ ในเล่มนี้

[๑๙๙] ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการอันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งพลาดแล้ว อริยมรรคที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ก็ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นพลาดแล้ว โภชณงค์ ๗ ประการอันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว อริยมรรค ที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ก็ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภแล้ว

โภชณงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชณงค์

ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการอันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งพลาดแล้ว อริยมรรคที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ก็ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นพลาดแล้ว ส่วนโภชณงค์ ๗ ประการนี้อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว อริยมรรคที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ก็ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภแล้ว

วิริยสูตรที่ ๘ จบ

๙. อริยสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยะ

[๒๐๐] ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว เป็นอริยะ เป็นนียยานิกกรรม⁵⁴ นำออกไปเพื่อให้สิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้บำเพ็ญโภชณงค์ ๗ ประการนั้น

โภชณงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชณงค์

ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว เป็นอริยะ เป็นนียยานิกกรรม นำออกไปเพื่อให้สิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้บำเพ็ญโภชณงค์ ๗ ประการนั้น

อริยสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. นิพพิทาสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย

[๒๐๑] ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

โภชณงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชณงค์

ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

นิพพิทาสูตรที่ ๑๐ จบ

คิลานวรรคที่ ๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปาณสูตร	๒. ปฐมสุริยุปมสูตร
๓. ทุติยสุริยุปมสูตร	๔. ปฐมคิลานสูตร
๕. ทุติยคิลานสูตร	๖. ตติยคิลานสูตร
๗. ปารังคมสูตร	๘. วิริยสูตร
๙. อริยสูตร	๑๐. นิพพิทาสูตร

๓. อุทายีวรรค

⁵⁴ นียยานิกกรรม หมายถึงกรรมที่ตัด มมูลรากแห่งวิภูฏะ ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์แล้วนำสัตว์ออกจากวิภูฏะ (อภิ.สง.อ. (บาลี)

หมวดว่าด้วยพระอุทายี

๑. โภธายสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อตรัสรู้

[๒๐๒] ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า โภชณังค์ โภชณังค์ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงตรัสว่า โภชณังค์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุ เราเรียกว่า โภชณังค์ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชณังค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธน้อมไปในโอสลัคคะ ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชณังค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสลัคคะ ภิกษุ เราเรียกว่า โภชณังค์ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้

โภธายสูตรที่ ๑ จบ

๒. โภชณังคเทศนาสูตร

ว่าด้วยการแสดงโพชณังค์

[๒๐๓] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงโพชณังค์ ๗ ประการแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง **โพชณังค์ ๗ ประการ** อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณังค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชณังค์
ภิกษุทั้งหลาย โพชณังค์ ๗ ประการนี้แล

โภชณังคเทศนาสูตรที่ ๒ จบ

๓. ฐานียสูตร

ว่าด้วยธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งนิรณ

[๒๐๔] ภิกษุทั้งหลาย กามฉันทะ (ความพอใจในกาม) ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น เพราะทำนุสการ ถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งกามราคะให้มาก พยาบาท (ความคิดปองร้าย) ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น เพราะทำนุสการถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งพยาบาทให้มาก ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น เพราะทำนุสการถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งถีนมิทธะให้มาก อุทธัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น เพราะทำนุสการถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอุทธัจจกุกกุจจะให้มาก วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น เพราะทำนุสการถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งวิจิกิจฉาให้มาก

ภิกษุทั้งหลาย สติสัมโพชณังค์ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมถึง ความเจริญเต็มที่ เพราะทำนุสการถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติสัมโพชณังค์ให้มาก

ฯลฯ

อุเบกขาสัมโพชณังค์ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะทำนุสการถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาสัมโพชณังค์ให้มาก

ฐานียสูตรที่ ๓ จบ

๔. อโยนิโสมนสิการสูตร

ว่าด้วยการมนสิการโดยไม่แยกคาย

[๒๐๕] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลมนสิการโดยไม่แยกคาย กามฉันทะที่ยังไม่ เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น พยาบาทที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น ถีนมิทระที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อ ความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น อุทัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความ เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง ขึ้น

สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป

ฯลฯ

อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป

ภิกษุทั้งหลาย แต่เมื่อบุคคลมนสิการโดยแยกคาย กามฉันทะที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น และที่ เกิดขึ้นแล้ว เขาก็ละได้ พยาบาทที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว เขาก็ละได้ ถีนมิทระที่ยังไม่ เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว เขาก็ละได้ อุทัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้น แล้ว เขาก็ละได้ วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว เขาก็ละได้ สติสัมโพชฌงค์ ที่ยังไม่ เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมถึงความเจริญเต็มที่

ฯลฯ

อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมถึงความเจริญเต็มที่

อโยนิโสมนสิการสูตรที่ ๔ จบ

๕. อปริหานิยสูตร

ว่าด้วยอปริหานิยธรรม

[๒๐๖] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม (ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม) ๗ ประการแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง

อปริหานิยธรรม ๗ ประการ เป็นอย่างไร

คือ โพชฌงค์ ๗ ประการ

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

ภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้แล

อปริหานิยสูตรที่ ๕ จบ

๖. ตัณห์กขยสูตร

ว่าด้วยมรรคและปฏิบัติเพื่อความสิ้นตัณหา

[๒๐๗] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญมรรค(และ)ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อ ความสิ้นตัณหา

มรรค เป็นอย่างไร **ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความสิ้นตัณหา** เป็นอย่างไร

คือ โพชฌงค์ ๗ ประการ

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุทายีได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ โพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลเจริญอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงเป็นไปเพื่อความสิ้น ตัณหา

อุทายเป็น ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ อันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีความเบียดเบียน เมื่อเธอเจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ อันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีความเบียดเบียน ย่อมละตัณหาได้ เพราะละตัณหาได้จึงละกรรม⁵⁵ได้ เพราะละกรรมได้ จึงละทุกข์⁵⁶ได้

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ อันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีความเบียดเบียน เมื่อเธอเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัย วิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ อันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีความเบียดเบียน ย่อมละตัณหาได้ เพราะละตัณหาได้จึงละกรรมได้ เพราะละกรรมได้ จึงละทุกข์ได้

อุทายเป็น เพราะสิ้นตัณหาจึงสิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรมจึงสิ้นทุกข์ ด้วยประการฉะนี้

ต้นหักขยสูตรที่ ๖ จบ

๗. ตัณหานิโรธสูตร

ว่าด้วยมรรคและปฏิบัติเพื่อความดับตัณหา

[๒๐๘] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญมรรค(และ)ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความดับตัณหา

มรรค เป็นอย่างไร **ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความดับตัณหา** เป็นอย่างไร

คือ โพชฌงค์ ๗ ประการ

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

โพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลเจริญอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงเป็นไปเพื่อความดับ

ตัณหา

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงเป็นไปเพื่อความดับตัณหา

ตัณหานิโรธสูตรที่ ๗ จบ

๘. นิพเพธภาคยสูตร

ว่าด้วยทางอันเป็นส่วนแห่งการชำแรกกิเลส

[๒๐๙] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงทางอันเป็นส่วนแห่งการชำแรกกิเลสแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง

ทางอันเป็นส่วนแห่งการชำแรกกิเลส เป็นอย่างไร

คือ โพชฌงค์ ๗ ประการ

⁵⁵ **ละกรรม** ในที่นี้หมายถึงละกรรมที่มีตัณหาเป็นมูล (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๐๗-๒๐๘/๒๑๗)

⁵⁶ **ละทุกข์** ในที่นี้หมายถึงละทุกข์ในวัฏฏะที่มีกรรมเป็นมูล (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๐๗-๒๐๘/๒๑๗)

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ๗. ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสสอนอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุททายีได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลเจริญอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ อุททายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัศคคะ อันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีความเบียดเบียน เธอมีจิตอันสติสัมโพชฌงค์ให้เจริญแล้ว ชำแรก ทำลายกองโลภะที่ไม่เคยชำแรก ทำลายได้ ชำแรก ทำลายกองโทสะที่ไม่เคยชำแรก ทำลายได้ ชำแรก ทำลายกองโมหะที่ไม่เคยชำแรก ทำลายได้

๗. ๗.

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัศคคะ อันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีความเบียดเบียน เธอมีจิตอันอุเบกขาสัมโพชฌงค์ให้เจริญแล้ว ชำแรก ทำลายกองโลภะที่ไม่เคยชำแรก ทำลายได้ ชำแรก ทำลายกองโทสะที่ไม่เคยชำแรก ทำลายได้ ชำแรก ทำลายกองโมหะที่ไม่เคยชำแรก ทำลายได้

อุททายี โพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงเป็นไปเพื่อความชำแรกกิเลส

นิพเพธภาคียสูตรที่ ๘ จบ

๙. เอกธัมมสูตร

ว่าด้วยธรรมอันเป็นเอก

[๒๑๐] ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว จึงเป็นไปเพื่อละธรรมที่เกื้อกูลแก่สังโยชน์เหมือนโพชฌงค์ ๗ ประการนี้เลย

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ๗. ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

โพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลเจริญอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงเป็นไปเพื่อละธรรมที่เกื้อกูลแก่สังโยชน์

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัศคคะ

๗. ๗.

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัศคคะ

โพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงเป็นไปเพื่อละธรรมที่เกื้อกูลแก่สังโยชน์

ธรรมที่เกื้อกูลแก่สังโยชน์ เป็นอย่างไร

คือ จักขุ (ตา) เป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่สังโยชน์ เครื่องผูกคือสังโยชน์ ความถือมั่น ย่อมเกิดขึ้นที่จักขุนี้ โสตะ (หู) ... ฆานะ (จมูก) ... ชิวหา (ลิ้น) เป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่สังโยชน์ เครื่องผูกคือสังโยชน์ ความถือมั่น ย่อมเกิดขึ้นที่โสตะ ... ฆานะ ... ชิวหานี้ ๗.๗. มโน (ใจ) เป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่สังโยชน์ เครื่องผูกคือสังโยชน์ ความถือมั่น ย่อมเกิดขึ้นที่มโนนี้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เกื้อกูลแก่สังโยชน์

เอกธัมมสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. อุทายิสฺสูตร ว่าด้วยพระอุทายี

[๒๑๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวสุมภะชื่อ เสตกะ แคว้นสุมภะ ครั้งนั้นแล ท่านพระอุทายีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ นิ่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ที่ข้าพระองค์มีความรัก ความเคารพ ความละเอียด และความเกรงกลัวในพระผู้มีพระภาคมากเหลือเกิน เพราะเมื่อก่อน ข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์อยู่ครองเรือน ไม่คุ่นเคยกับพระธรรม ไม่คุ่นเคยกับพระสงฆ์ ข้าพระองค์นั้นเมื่อมีความรัก ความเคารพ ความละเอียด และความเกรงกลัวในพระผู้มีพระภาค จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ว่า รูปเป็นดังนี้ ความเกิดแห่งรูปเป็นดังนี้ ความดับแห่งรูปเป็นดังนี้ เวทนาเป็นดังนี้ ฯลฯ สัญญาเป็นดังนี้ ... สังขารเป็นดังนี้ ... วิญญาณเป็นดังนี้ ความเกิดแห่งวิญญาณเป็นดังนี้ ความดับแห่งวิญญาณเป็นดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อยู่ในเรือนว่าง พิจารณาความเกิดและความเสื่อมแห่งอุปาทานชั้น ๕ ประการนี้ ได้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) นี้ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม⁵⁷ที่ข้าพระองค์บรรลุแล้วและมรรค⁵⁸ที่ข้าพระองค์ได้แล้ว ที่ข้าพระองค์เจริญทำให้มากแล้วนั้น จักนำข้าพระองค์ผู้อยู่เพื่อความเป็นอย่างนั้นไปโดยประการที่จักรู้ชัดว่า ซาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สติสัมโพชฌงค์ที่ข้าพระองค์ได้แล้ว ที่ข้าพระองค์เจริญ ทำให้มากแล้วนั้น จักนำข้าพระองค์ผู้อยู่เพื่อความเป็นอย่างนั้นไปโดยประการที่จักรู้ชัดว่า ซาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ข้าพระองค์ได้แล้ว ที่ข้าพระองค์เจริญ ทำให้มากแล้วนั้น จักนำข้าพระองค์ผู้อยู่เพื่อความเป็นอย่างนั้นไปโดยประการที่จักรู้ชัดว่า ซาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มรรคที่ข้าพระองค์ได้แล้ว ที่ข้าพระองค์เจริญ ทำให้มากแล้วนั้น จักนำข้าพระองค์ผู้ อยู่เพื่อความเป็นอย่างนั้นไปโดยประการที่จักรู้ชัดว่า ซาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละ ดีละ อุทายี มรรคที่เธอได้แล้ว ที่เธอเจริญ ทำให้มากแล้วนั้น จักนำเธอผู้อยู่เพื่อความเป็นอย่างนั้นไปโดยประการที่จักรู้ชัดว่า ซาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

อุทายิสฺสูตรที่ ๑๐ จบ

อุทายีวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โภชยิสฺสูตร	๒. โปชฌังคเทศนาสูตร
๓. สุทธานิสฺสูตร	๔. อโยนิโสมนสิการสูตร

⁵⁷ ธรรม ในที่นี้หมายถึงวิปัสสนาธรรม (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๑๑/๒๑๗)

⁵⁸ มรรค ในที่นี้หมายถึงวิปัสสนามรรค (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๑๑/๒๑๘)

๕. อปริหานิยสูตร ๖. ตัณห์กขยสูตร
 ๗. ตัณหานิโรธสูตร ๘. นิพเพธภาคิยสูตร
 ๙. เอกธัมมสูตร ๑๐. อุทายิสูตร

๔. นีรณวรรค

หมวดว่าด้วยนิรณ

๑. ปฐมกุศลสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นกุศล สูตรที่ ๑

[๒๑๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล เป็นส่วนกุศล เป็นฝ่ายกุศล ทั้งหมดมีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาทบัณฑิตกล่าวว่าเป็นเลิศกว่าธรรมเหล่านั้น ภิกษุผู้ไม่ประมาทพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการ ให้มาก

ภิกษุผู้ไม่ประมาทเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัจจะ

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัจจะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาทเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่าง

นี้แล

ปฐมกุศลสูตรที่ ๑ จบ

๒. ทุตติยกุศลสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นกุศล สูตรที่ ๒

[๒๑๓] ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล เป็นส่วนกุศล เป็นฝ่ายกุศล ทั้งหมดมีโยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย) เป็นมูล รวมลงใน โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการบัณฑิตกล่าวว่าเป็นเลิศกว่าธรรมเหล่านั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการ ให้มาก

ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัจจะ

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัจจะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ เจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างนี้แล

ทุตติยกุศลสูตรที่ ๒ จบ

๓. อุบัติกิลเลสสูตร

ว่าด้วยความเศร้าหมองแห่งจิต

[๒๑๔] ภิกษุทั้งหลาย สิ่งเศร้าหมองแห่งทอง ๕ ประการนี้เป็นเหตุให้ทอง เศร้าหมอง ไม่อ่อน ใช้การไม่ได้ ไม่ผุดผ่อง แตกง่าย ใช้งานไม่ได้ดี

สิ่งเศร้าหมองแห่งทอง ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เหล็กเป็นสิ่งเศร้าหมองแห่งทอง เป็นเหตุให้ทองเศร้าหมอง ไม่อ่อนน ใช้การไม่ได้ ไม่ผุดผ่อง แดงง่าย ใช้งานไม่ได้ดี

๒. โลหะเป็นสิ่งเศร้าหมองแห่งทอง ฯลฯ

๓. ดีบุกเป็นสิ่งเศร้าหมองแห่งทอง ฯลฯ

๔. ตะกั่วเป็นสิ่งเศร้าหมองแห่งทอง ฯลฯ

๕. เงินเป็นสิ่งเศร้าหมองแห่งทอง เป็นเหตุให้ทองเศร้าหมอง ไม่อ่อนน ใช้การไม่ได้ ไม่ผุดผ่อง แดงง่าย ใช้งานไม่ได้ดี

สิ่งเศร้าหมองแห่งทอง ๕ ประการนี้เป็นเหตุให้ทองเศร้าหมอง ไม่อ่อนน ใช้การไม่ได้ ไม่ผุดผ่อง แดงง่าย ใช้งานไม่ได้ดี

ความเศร้าหมองแห่งจิต ๕ ประการนี้ก็เหมือนกัน เป็นเหตุให้จิตเศร้าหมอง ไม่อ่อนน ไม่เหมาะแก่การใช้งาน ไม่ผุดผ่อง ฟุ้งซ่าน ไม่ตั้งมั่นดีเพื่อความสิ้นอาสวะ

ความเศร้าหมองแห่งจิต ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามฉันทะเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต เป็นเหตุให้จิตเศร้าหมอง ไม่อ่อนน ไม่เหมาะแก่การใช้งาน ไม่ผุดผ่อง ฟุ้งซ่าน ไม่ตั้งมั่นดีเพื่อความสิ้นอาสวะ

๒. พยาบาทเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต เป็นเหตุให้จิตเศร้าหมอง ไม่อ่อนน ไม่เหมาะแก่การใช้งาน ไม่ผุดผ่อง ฟุ้งซ่าน ไม่ตั้งมั่นดีเพื่อความสิ้นอาสวะ

ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย ความเศร้าหมองแห่งจิต ๕ ประการนี้ เป็นเหตุให้จิตเศร้าหมอง ไม่อ่อนน ไม่เหมาะแก่การใช้งาน ไม่ผุดผ่อง ฟุ้งซ่าน ไม่ตั้งมั่นดีเพื่อความสิ้นอาสวะ⁵⁹

อุปัฏฐกเสสสูตรที่ ๓ จบ

๔. อนุปัฏฐกเสสสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต

[๒๑๕] ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ไม่เป็นนิรวรณเครื่องกางกั้น ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ไม่เป็นนิรวรณเครื่องกางกั้น ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

ฯลฯ

๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ไม่เป็นนิรวรณเครื่องกางกั้น ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ ไม่เป็นนิรวรณเครื่องกางกั้น ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

อนุปัฏฐกเสสสูตรที่ ๔ จบ

๕. อโยนิโสมนสิการสูตร

ว่าด้วยการมนสิการโดยไม่แยบคาย

⁵⁹ ดูเทียบ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓/๒๗

[๒๑๖] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมนสิการโดยไม่แยกคาย กามฉันทะที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น พยาบาทที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น ถีนมิทระที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น อุทัจจกุกุกุจะที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น วิจิจฉาที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อโยนิโสมนสิการสูตรที่ ๕ จบ

๖. โยนิโสมนสิการสูตร

ว่าด้วยการมนสิการโดยแยกคาย

[๒๑๗] ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่อภิกษุมนสิการโดยแยกคาย สติสัมโพชฌงค์ ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมถึงความเจริญเต็มที่

ฯลฯ

อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมถึงความเจริญเต็มที่

โยนิโสมนสิการสูตรที่ ๖ จบ

๗. วุฑฒิสสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญ

[๒๑๘] ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญ ไม่เสื่อม

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้แลที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญ ไม่เสื่อม

วุฑฒิสสูตรที่ ๗ จบ

๘. อวารณนิวรรณสูตร

ว่าด้วยนิวรรณเครื่องกางกั้น

[๒๑๙] ภิกษุทั้งหลาย นิวรรณเครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา⁶⁰

นิวรรณเครื่องกางกั้น ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามฉันทะเป็นนิวรรณเครื่องกางกั้น เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา
 ๒. พยาบาทเป็นนิวรรณเครื่องกางกั้น เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา
 ๓. ถีนมิทระเป็นนิวรรณเครื่องกางกั้น เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา
 ๔. อุทัจจกุกุกุจะเป็นนิวรรณเครื่องกางกั้น เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา
 ๕. วิจิจฉาเป็นนิวรรณเครื่องกางกั้น เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา
- นิวรรณเครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา

⁶⁰ ทอนกำลังปัญญา ในที่นี้หมายถึงปัญญาที่เกิดขึ้นในระหว่างที่จิตมีนิวรรณเกิดขึ้น ปัญญาย่อมถูกทอนกำลัง ทำให้มีปัญญาน้อย และมีปัญญาไม่แก้ตัวกล้า (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๑๙/๒๑๙)

ภิกษุทั้งหลาย โภชณฺคํ ๗ ประการนี้ไม่เป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ไม่เป็น ความเศร้าหมองแห่งจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

โภชณฺคํ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณฺคํไม่เป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ไม่เป็นความเศร้าหมอง แห่งจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

ฯลฯ

๗. อุเบกขาสัมโพชณฺคํไม่เป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

โภชณฺคํ ๗ ประการนี้ไม่เป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่ง จิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด อริยสาวกตั้งใจ ใฝ่ใจ สำรวมใจ เจียใส่ตสฺสัคคัฏฐมม สมัยนั้น นิวรรณ์ ๕ ประการย่อมไม่มีแก่เธอ โภชณฺคํ ๗ ประการย่อมถึงความเจริญเต็มที่

นิวรรณ์ ๕ ประการย่อมไม่มีแก่เธอในสมัยนั้น อะไรบ้าง คือ

๑. กามฉันทนิวรรณ์ย่อมไม่มีในสมัยนั้น
๒. พยาบาทนิวรรณ์ย่อมไม่มีในสมัยนั้น
๓. ถีนมิตถนิวรรณ์ย่อมไม่มีในสมัยนั้น
๔. อุทธัจจกุกกุจจนิวรรณ์ย่อมไม่มีในสมัยนั้น
๕. วิจิกิจฉานนิวรรณ์ย่อมไม่มีในสมัยนั้น

นิวรรณ์ ๕ ประการย่อมไม่มีแก่เธอในสมัยนั้น

โภชณฺคํ ๗ ประการย่อมถึงความเจริญเต็มที่ในสมัยนั้น อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณฺคํย่อมถึงความเจริญเต็มที่ในสมัยนั้น

ฯลฯ

๗. อุเบกขาสัมโพชณฺคํย่อมถึงความเจริญเต็มที่ในสมัยนั้น

โภชณฺคํ ๗ ประการนี้ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ในสมัยนั้น

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด อริยสาวกตั้งใจ ใฝ่ใจ สำรวมใจ เจียใส่ตสฺสัคคัฏฐมม สมัยนั้น นิวรรณ์ ๕ ประการย่อมไม่มีแก่เธอ โภชณฺคํ ๗ ประการนี้ย่อมถึงความเจริญเต็มที่

อวธณนิวรรณ์สูตรที่ ๘ จบ

๘. รุกขสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยต้นไม้

[๒๒๐] ภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ที่มีกาฝากกอใหญ่ขึ้นเกาะปกคลุมเป็นเหตุให้ล้มระเนระนาด ต้นไม้ใหญ่เหล่านั้นที่มีกาฝากกอใหญ่ขึ้นเกาะปกคลุมเป็นเหตุให้ล้มระเนระนาด ได้แก่ต้นอะไรบ้าง คือ

ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นเสียบ ต้นมะเดื่อ ต้นกัจฉกะ ต้นมะขวิด ต้นไม้ใหญ่เหล่านี้ ที่มีกาฝากกอใหญ่ขึ้นเกาะปกคลุมเป็นเหตุให้ล้มหักลง ฉันทิ อุกุบุตรบางคนในโลกนี้ ก็ฉันทิเหมือนกัน ละกามเช่นใด ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เขาย่อมถูกละกามเช่นนั้น หรือสิ่งที่เลวกว่านั้น ทำให้หักล้มลง

ภิกษุทั้งหลาย นิวรรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ครอบงำจิตแล้ว ทอนกำลังปัญญา

นิวรรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามฉันทะเป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ครอบงำจิตแล้ว ทอนกำลังปัญญา
๒. พยาบาทเป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ครอบงำจิตแล้ว ทอนกำลังปัญญา

๓. ถิ่นมีทณะเป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ครอบงำจิตแล้ว ทอนกำลังปัญญา
 ๔. อุทัจจกุกุกุจะเป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ครอบงำจิตแล้ว ทอนกำลังปัญญา
 ๕. วิจิกิจฉาเป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ครอบงำจิตแล้ว ทอนกำลังปัญญา
 นิวรรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ครอบงำจิตแล้ว ทอนกำลังปัญญา⁶¹

ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการนี้ไม่เป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ไม่ครอบงำจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

โภชณงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณงค์ไม่เป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ไม่ครอบงำจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

ฯลฯ

๗. อุเบกขาสัมโพชณงค์ไม่เป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ไม่ครอบงำจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการนี้ไม่เป็นนิวรรณ์เครื่องกางกั้น ไม่ครอบงำจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

รูกขสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. นิวรรณ์สูตร

ว่าด้วยนิวรรณ์

[๒๒๑] ภิกษุทั้งหลาย นิวรรณ์ ๕ ประการนี้ทำให้เป็นเหมือนคนตาบอด เป็นเหมือนคนไม่มีดวงตา ทำให้ไม่รู้อะไร มีปัญญามีตบอด เป็นไปในฝ่ายความคับแค้มัน ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

นิวรรณ์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามฉันทนิวรรณ์ทำให้เป็นเหมือนคนตาบอด เป็นเหมือนคนไม่มี ดวงตา ทำให้ไม่รู้อะไร มีปัญญามีตบอด เป็นไปในฝ่ายความคับแค้มัน ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

๒. พยาบาทนิวรรณ์ทำให้เป็นเหมือนคนตาบอด ฯลฯ

๓. ถิ่นมีทณนิวรรณ์ทำให้เป็นเหมือนคนตาบอด ฯลฯ

๔. อุทัจจกุกุกุจนิวรรณ์ทำให้เป็นเหมือนคนตาบอด ฯลฯ

๕. วิจิกิจฉานิวรรณ์ทำให้เป็นเหมือนคนตาบอด เป็นเหมือนคนไม่มี ดวงตา ทำให้ไม่รู้อะไร มีปัญญามีตบอด เป็นไปในฝ่ายความคับแค้มัน ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

นิวรรณ์ ๕ ประการนี้

ภิกษุทั้งหลาย โภชณงค์ ๗ ประการนี้ ทำให้เป็นเหมือนคนมีดวงตา ทำให้รู้ เจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝ่ายความคับแค้มัน เป็นไปเพื่อนิพพาน

โภชณงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณงค์ทำให้เป็นเหมือนคนมีดวงตา ทำให้รู้ เจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝ่ายความคับแค้มัน เป็นไปเพื่อนิพพาน

ฯลฯ

๗. อุเบกขาสัมโพชณงค์ทำให้เป็นเหมือนคนมีดวงตา ทำให้รู้ เจริญ ปัญญา ไม่เป็นไปในฝ่ายความคับแค้มัน เป็นไปเพื่อนิพพาน

⁶¹ ดูเทียบ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๑/๘๙

ภิกษุทั้งหลาย โภชณัง ๗ ประการนี้ทำให้เป็นเหมือนคนมีดวงตา ทำให้รู้ เจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝ่ายความคับแคบ เป็นไปเพื่อนิพพาน

นិเวรณสูตรที่ ๑๐ จบ

นิเวรณวรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฐมกุสลสูตร	๒. ทุตติกุสลสูตร
๓. อุปัฏฐกกุสลสูตร	๔. อนุปัฏฐกกุสลสูตร
๕. อโยนิโสมนสิการสูตร	๖. โยนิโสมนสิการสูตร
๗. วุฑฒิสสูตร	๘. อวารณนิเวรณสูตร
๙. รุกขสูตร	๑๐. นีเวรณสูตร

๕. จักกวัตติวรรค

หมวดว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ

๑. วิชาสูตร

ว่าด้วยมานะ

[๒๒๒] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงที่ละมานะ (ความถือตัว) ๓ ประการในอดีตได้ก็เพราะโภชณัง ๗ ประการที่สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงเจริญ ทำให้มากแล้ว สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงที่จักละมานะ ๓ ประการในอนาคตได้ก็เพราะโภชณัง ๗ ประการที่สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงเจริญ ทำให้มากแล้ว สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงที่ละมานะ ๓ ประการได้ในปัจจุบันก็เพราะโภชณัง ๗ ประการที่สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงเจริญ ทำให้มากแล้ว

โภชณัง ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณัง ๗. อุเบกขาสัมโพชณัง

ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงที่ละมานะ ๓ ประการในอดีตได้ ๗ จักละ ๗ ละมานะ ๓ ประการในปัจจุบันได้ก็เพราะโภชณัง ๗ ประการนี้ ที่สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงเจริญ ทำให้มากแล้ว

วิชาสูตรที่ ๑ จบ

๒. จักกวัตติสูตร

ว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ

[๒๒๓] ภิกษุทั้งหลาย เพราะพระเจ้าจักรพรรดิปรากฏ แก้ว ๗ ประการจึงปรากฏ

แก้ว ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. จักรแก้ว	๒. ช้างแก้ว
๓. ม้าแก้ว	๔. มณีแก้ว
๕. นางแก้ว	๖. คหบดีแก้ว
๗. ปริณายกแก้ว	

เพราะพระเจ้าจักรพรรดิปรากฏ แก้ว ๗ ประการนี้จึงปรากฏ

เพราะตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าปรากฏ แก้วคือโภชณัง ๗ ประการ จึงปรากฏ

แก้วคือโภชณัง ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. แก้วคือสติสัมโพชณัง ๗. แก้วคืออุเบกขาสัมโพชณัง

ภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าปรากฏ แก้วคือโพชฌงค์ ๗ ประการนี้จึงปรากฏ

จักกวัตติสูตรที่ ๒ จบ

๓. มารสูตร

ว่าด้วยมาร

[๒๒๔] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงทางสำหรับย่ำยีมารและกองทัพมารแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง

ทางสำหรับย่ำยีมารและกองทัพมาร เป็นอย่างไร

คือ โพชฌงค์ ๗ ประการ

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

ภิกษุทั้งหลาย นี้แล คือทางสำหรับย่ำยีมารและกองทัพมาร

มารสูตรที่ ๓ จบ

๔. ทุปปัญญสูตร

ว่าด้วยเหตุให้คนมีปัญญาทราวม

[๒๒๕] ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ นั่ง ณ ที่สมควรแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ ตรัสว่า มีปัญญาทราวม เป็นคนเซอะ⁶² มีปัญญาทราวม เป็นคนเซอะ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ พระองค์จึงตรัสว่า มีปัญญาทราวม เป็นคนเซอะ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุ เรากล่าวว่า มีปัญญาทราวม เป็นคนเซอะ ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลนั้นไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

ภิกษุ เรากล่าวว่า มีปัญญาทราวม เป็นคนเซอะ ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ อันบุคคลนั้นไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว

ทูปปัญญสูตรที่ ๔ จบ

๕. ปัญญาวันตสูตร

ว่าด้วยเหตุให้คนมีปัญญา

[๒๒๖] ภิกษุทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า มีปัญญา ไม่เป็นคนเซอะ มีปัญญา ไม่เป็นคนเซอะ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ พระองค์จึงตรัสว่า มีปัญญา ไม่เป็นคนเซอะ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภิกษุ เรากล่าวว่า มีปัญญา ไม่เป็นคนเซอะ ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลนั้นเจริญ ทำให้มากแล้ว

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

ภิกษุ เรากล่าวว่า มีปัญญา ไม่เป็นคนเซอะ ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ ที่บุคคลนั้นเจริญ ทำให้มากแล้ว

⁶² คนเซอะ ในที่นี้หมายถึงคนที่ใช้ปากพูดได้ แต่พูดไม่ชัด (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๒๕-๒๓๑/๒๒๓)

ปัญญาวันตสูตรที่ ๕ จบ

๖. ทลิตทสูตร

ว่าด้วยเหตุให้เป็นคนจน

[๒๒๗] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า คนจน คนจน ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ พระองค์จึงตรัสว่า คนจน พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุ เภากล่าววว่า คนจน ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลนั้นไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

ภิกษุ เภากล่าววว่า คนจน ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ที่บุคคลนั้นไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว

ทลิตทสูตรที่ ๖ จบ

๗. อทลิตทสูตร

ว่าด้วยเหตุให้เป็นคนไม่จน

[๒๒๘] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า คนไม่จน คนไม่จน ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ พระองค์จึงตรัสว่า คนไม่จน พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุ เภากล่าววว่า คนไม่จน ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการที่บุคคลนั้นเจริญ ทำให้มากแล้ว

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

ภิกษุ เภากล่าววว่า คนไม่จน ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ที่บุคคลนั้นเจริญ ทำให้มากแล้ว

อทลิตทสูตรที่ ๗ จบ

๘. อาทิจจสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยดวงอาทิตย์

[๒๒๙] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทกัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งโพชฌงค์ ๗ ประการ ฉันทนั้น

ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร (มิตรดี) พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก

ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างไรก็ตาม

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัศคะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างนี้แล

อาทิจจสูตรที่ ๘ จบ

๙. อัชฌัตติกังคสูตร

ว่าด้วยเหตุภายในให้โพชฌงค์เกิด

[๒๓๐] ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุภายในให้โพชฌงค์ ๗ ประการเกิดขึ้นเหมือนโยนิโสมนสิการ

ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก

ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัย

นิโรธ น้อมไปในวิสัจจะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ เจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างนี้แล

อัมตติกัณฐสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. พาหิรังคสูตร

ว่าด้วยเหตุภายนอกให้โพชฌงค์เกิด

[๒๓๑] ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุภายนอกให้โพชฌงค์ ๗ ประการเกิดขึ้นเหมือนกัลยาณมิตตตา

ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก

ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการ ให้มาก อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในวิสัจจะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก อย่างนี้แล

พาหิรังคสูตรที่ ๑๐ จบ

จักกวัตติวรรคที่ ๕ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิสาสูตร	๒. จักกวัตติสูตร
๓. มารสูตร	๔. ทุปปัญญสูตร
๕. ปัญญวันตสูตร	๖. ทลิตทสูตร
๗. อทลิตทสูตร	๘. อาทิจจสูตร
๙. อัมตติกัณฐสูตร	๑๐. พาหิรังคสูตร

๖. โพชฌังคสัจจวรรค

หมวดว่าด้วยการสนทนาเรื่องโพชฌงค์

๑. อาหารสูตร

ว่าด้วยอาหารของนิรวันและโพชฌงค์

[๒๓๒] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอาหารและสิ่งไม่ใช่อาหาร ของนิวรรณ์ ๕ ประการและโพชฌงค์ ๗ ประการแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง

อาหารของนิวรรณ์

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำกามฉันทะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำกามฉันทะ ที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

คือ สุกุมินิตมียอยู่ การทำมนสิการโดยไม่แยบคายในสุกุมินิตนั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำกามฉันทะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำกามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำพยาบาทที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

คือ ปฏิฆนิมิตมียอยู่ การทำมนสิการโดยไม่แยบคายในปฏิฆนิมิตนั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำพยาบาทที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำถีนมิทระที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำถีนมิทระที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

คือ ความไม่ยินดี ความเกียจคร้าน ความเมื่อยขบของร่างกาย ความเมา อาหาร และความที่จิตหดหู่มีอยู่ การทำมนสิการโดยไม่แยบคายในธรรมเหล่านั้น ให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำถีนมิทระที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำถีนมิทระที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำอุทธัจจกุกกัจจะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำอุทธัจจกุกกัจจะที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

คือ ความไม่สงบจิตมีอยู่ การทำมนสิการโดยไม่แยบคายในความไม่สงบ จิตนั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำอุทธัจจกุกกัจจะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำอุทธัจจกุกกัจจะที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำวิจิจจฉาที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำวิจิจจฉาที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

คือ ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิจิจจฉามีอยู่ การทำมนสิการโดยไม่แยบคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำวิจิจจฉาที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำวิจิจจฉาที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อาหารของโพชฌงค์

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำสติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำ สติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

คือ ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งสติสัมโพชฌงค์มีอยู่ การทำมนสิการโดยแยบคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่เป็นอาหารที่ทำสติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำสติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

คือ ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลและอกุศล มีโทษและไม่มีโทษ เลวและประณีต เป็นฝ่ายดำและฝ่ายขาวมีอยู่ การทำมนสิการโดยแยบคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก นี่ เป็นอาหารที่ทำธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

อะไรเล่าเป็นอาหารที่ทำวิริยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำวิริยสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่

คือ ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์มีอยู่ การไม่ทำมนสิการ ในธรรมเหล่านั้น ให้มาก นี้ไม่เป็นอาหารที่ทำอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือทำอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้น แล้วให้เจริญเต็มที่

อาหารสูตรที่ ๑ จบ

๒. ปริยายสูตร

ว่าด้วยเหตุที่นิรวณและโพชฌงค์อาศัย

[๒๓๓] ครั้นในเวลาเช้า ภิกษุหลายรูปครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า การเที่ยวไปบิณฑบาต ยังกรุงสาวัตถียังเข้านัก ทางที่ดี เราทั้งหลายควรจะเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก

ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละนิรวณ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมอง แห่งจิต ทอนกำลังปัญญาแล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการตามความเป็นจริงเถิด แม้แต่เราทั้งหลายก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละนิรวณ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญาแล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการตามความเป็นจริงเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรมเทศนาหรืออนุสาสนีนี้ คือ ธรรมเทศนาของพระสมณโคดมกับธรรมเทศนาของพวกเรา หรืออนุสาสนีของพระสมณโคดมกับอนุสาสนีของพวกเรา จะผิดแผกแตกต่างกันอย่างไร

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นไม่ยินดี ไม่คัดค้านภาษิตของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ลุกจากอาสนะจากไปด้วยคิดว่า เราทั้งหลายจักรู้ชัดเนื้อความแห่งภาษิต นี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค

ภิกษุเหล่านั้นครั้งเที่ยวไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเช้านี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า การเที่ยวไป บิณฑบาตยังกรุงสาวัตถียังเข้านัก ทางที่ดี เราทั้งหลายควรจะเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก

ครั้งนั้นแล ข้าพระองค์ทั้งหลายจึงได้เข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกได้กล่าวกับข้าพระองค์ทั้งหลายดังนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละนิรวณ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญาแล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการตามความเป็นจริงเถิด แม้แต่เราทั้งหลายก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละนิรวณ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญาแล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการตามความเป็นจริงเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรมเทศนาหรืออนุสาสนีนี้ คือ ธรรมเทศนาของพระสมณโคดมกับธรรมเทศนาของพวกเรา หรืออนุสาสนีของพระสมณโคดมกับอนุสาสนีของพวกเรา จะผิดแผกแตกต่างกันอย่างไร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ยินดี ไม่คัดค้านภษิตของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ลูกจากอาสนะจากไปด้วยคิดว่า เราทั้งหลายจักรู้ชัดเนื้อความแห่งภษิตนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกมีวาทะ อย่างนี้ เธอทั้งหลายควรถามอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็เหตุที่นิวรรณ์ ๕ ประการ อาศัยกกลายเป็น ๑๐ ประการ และเหตุที่โพชฌงค์ ๗ ประการ อาศัยกกลายเป็น ๑๔ ประการมีอยู่หรือ พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกถูกถามอย่างนี้แล้วจักไม่สามารถตอบได้ จักถึงความลำบากอย่างยิ่ง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกถูกถามในสิ่งอันมิใช่วิสัย⁶³

ภิกษุทั้งหลาย ในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เรายังไม่เห็นบุคคลที่จะทำจิตให้ยินดีได้ด้วยคำตอบปัญหาเหล่านี้ เว้นตถาคตหรือสาวกของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากคำสอนของตถาคตนี้

เหตุที่นิวรรณ์ ๕ ประการอาศัยกกลายเป็น ๑๐ ประการ เป็นอย่างไร

คือ แม้กามฉันทะในภายใน⁶⁴ก็เป็น นิวรรณ์ แม้กามฉันทะในภายนอก⁶⁵ก็เป็นนิวรรณ์ คำว่า กามฉันทะนิวรรณ์ ย่อมมาสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ กามฉันทะนิวรรณ์ นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

แม้พยาบาทในภายใน⁶⁶ก็เป็นนิวรรณ์ แม้พยาบาทในภายนอก⁶⁷ก็เป็นนิวรรณ์ คำว่า พยาบาทนิวรรณ์ ย่อมไปสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พยาบาทนิวรรณ์นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

แม้ถีนะก็เป็นนิวรรณ์ แม้มิถณะก็เป็นนิวรรณ์ คำว่า ถีนมิถนะนิวรรณ์ ย่อมไปสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ ถีนมิถนะนิวรรณ์นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

แม้อุทัจจก็เป็นนิวรรณ์ แม้กุกุจก็เป็นนิวรรณ์ คำว่า อุทัจจกุกุจนิวรรณ์ ย่อมไปสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ อุทัจจกุกุจนิวรรณ์นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

แม้วิจิจจนาในธรรมทั้งหลายในภายใน⁶⁸ก็เป็นนิวรรณ์ แม้วิจิจจนาในธรรมทั้งหลายในภายนอก⁶⁹ก็เป็นนิวรรณ์ คำว่า วิจิจจนานิวรรณ์ ย่อมไปสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ วิจิจจนานิวรรณ์นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย เหตุนี้แลที่นิวรรณ์ ๕ ประการอาศัยกกลายเป็น ๑๐ ประการ

⁶³ **สิ่งอันมิใช่วิสัย** หมายถึงการทำในสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ เช่น การเหินศิลาขนาดเท่าเรือยนต์ ข้ามน้ำลึก และการจุดดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ลงมา เป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ (ส.สพ.อ. (บาลี) ๓/๒๓/๕)

⁶⁴ **กามฉันทะในภายใน** หมายถึงความพอใจและความกำหนัดที่เกิดขึ้นเพราะปรารถนาคัน ๕ ของตน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๓๓/๒๓๙)

⁶⁵ **กามฉันทะในภายนอก** หมายถึงความพอใจและความกำหนัดที่เกิดขึ้นเพราะปรารถนาคัน ๕ ของผู้อื่น (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๓๓/๒๓๙)

⁶⁶ **พยาบาทในภายใน** หมายถึงปฏิฆะ (ความกระทบกระทั่งในใจ) ที่เกิดขึ้นเพราะมือและเท้าเป็นต้นของตน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๓๓/๒๓๙)

⁶⁷ **พยาบาทในภายนอก** หมายถึงปฏิฆะที่เกิดขึ้นเพราะมือและเท้าเป็นต้นของผู้อื่น (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๓๓/๒๓๙)

⁶⁸ **วิจิจจนาในธรรมทั้งหลายในภายใน** หมายถึงความสงสัยในชั้นของตน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๓๓/๒๓๙)

⁶⁹ **วิจิจจนาในธรรมทั้งหลายในภายนอก** หมายถึงความสงสัยมากในฐานะทั้ง ๔ ในภายนอก คือ มนุษย์ เทวดา มาร พรหม มนุษย์โลก เทวโลก มารโลก และพรหมโลก (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๓๓/๒๓๙, ส.ฎีกา (บาลี) ๒/๒๓๓/๕๒๓)

เหตุที่โทษองค์ ๗ ประการอาศัยกลายเป็น ๑๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ แม้สติในธรรมทั้งหลายในภายใน⁷⁰ก็เป็น สติสัมโพชฌงค์ แม้สติในธรรมทั้งหลายในภายนอก⁷¹ก็เป็นสติสัมโพชฌงค์ คำว่า สติสัมโพชฌงค์ ย่อมไปสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ สติสัมโพชฌงค์นั้น จึงเป็น ๒ ประการ

แม้ธรรมที่บุคคลเลือกเฟ้นตรวจสอบพิจารณาในธรรมทั้งหลายในภายในด้วยปัญญาก็เป็น ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ แม้ธรรมที่บุคคลเลือกเฟ้นตรวจสอบพิจารณา พิจารณาในธรรมทั้งหลายในภายนอกด้วย ปัญญาก็เป็นธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ คำว่า ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ย่อมไปสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

แม้ความเพียรทางกายก็เป็นวิริยสัมโพชฌงค์ แม้ความเพียรทางจิตก็เป็นวิริยสัมโพชฌงค์ คำว่า วิริยสัมโพชฌงค์ ย่อมไปสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ วิริยสัมโพชฌงค์นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

แม้ปิตที่มีวิตกวิจารณ์ก็เป็นปิตติสัมโพชฌงค์ แม้ปิตที่ไม่มีวิตกวิจารณ์ก็เป็นปิตติสัมโพชฌงค์ คำว่า ปิตติสัมโพชฌงค์ ย่อมมาสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ ปิตติสัมโพชฌงค์นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

แม้กายบัสสัทธิก็เป็นบัสสัทธิสัมโพชฌงค์ แม้จิตตบัสสัทธิก็เป็นบัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คำว่า บัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ย่อมไปสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ บัสสัทธิสัมโพชฌงค์นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

แม้สมาธิที่มีวิตกวิจารณ์ก็เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ แม้สมาธิที่ไม่มีวิตกวิจารณ์ก็เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ คำว่า สมาธิสัมโพชฌงค์ ย่อมไปสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ สมาธิสัมโพชฌงค์นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

แม้อุเบกขาในธรรมทั้งหลายในภายในก็เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ แม้อุเบกขาในธรรมทั้งหลายใน ภายนอกก็เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ คำว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ย่อมไปสู่อุทเทสนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ อุเบกขาสัมโพชฌงค์นั้นจึงเป็น ๒ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย เหตุนี้แลที่โทษองค์ ๗ ประการอาศัยกลายเป็น ๑๔ ประการ

ปริยายสูตรที่ ๒ จบ

๓. อัคคิสสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยไฟ

[๒๓๔] ครั้นในเวลาเช้า ภิกษุหลายรูปครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุง สāvātthī (ความต่อไปเหมือนปริยายสูตร)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกมีวาทะ อย่างนี้ เธอทั้งหลายควร ถามอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยใด จิตหุนุ่ สมัยนั้น ไม่เป็นเวลาเพื่อเจริญโพชฌงค์เหล่าไหน เป็นเวลา เพื่อเจริญโพชฌงค์เหล่าไหน อนึ่ง สมัยใด จิตฟุ้งซ่าน สมัยนั้น ไม่เป็นเวลาเพื่อเจริญโพชฌงค์เหล่าไหน เป็น เวลาเพื่อเจริญโพชฌงค์เหล่าไหน

ภิกษุทั้งหลาย พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกถูกถามอย่างนี้แล้วจักไม่สามารถตอบให้บริบูรณ์ได้ จัก ถึงความลำบากอย่างยิ่ง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกถูกถามในสิ่งอันมิใช่วิสัย

ภิกษุทั้งหลาย ในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เรายังไม่เห็นบุคคลที่จะยังจิตให้ยินดีได้ด้วยการตอบปัญหาเหล่านี้ เว้นตถาคตหรือสาวก ของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากคำสอน ของตถาคตนี้

⁷⁰ สติ ในธรรมทั้งหลายในภายใน หมายถึงสติ (ความระลึกได้) ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้กำหนดสังขารในภายใน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๓๓๓/๒๓๓๔)

⁷¹ สติในธรรมทั้งหลายในภายนอก หมายถึงสติที่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้กำหนดสังขารในภายนอก (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๓๓๓/๒๓๓๔)

๔. เมตตาสหคตสูตร

ว่าด้วยจิตมีเมตตา

[๒๓๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวโกลิยะ ชื่อหลิททวสนะ แคว้นโกลิยะ ครั้นในเวลาเช้า ภิกษุหลายรูปครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังหลิททวสนนิคม ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า การเที่ยวไปบิณฑบาตในหลิททวสนนิคมยังเข้านัก ทางที่ดี เราทั้งหลายควรจะเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก

ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พวก อัญญเดียรถีย์ปริพาชกได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละนิวรรณ์ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญาแล้ว มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน⁷² ทิศเบื้องล่าง⁷³ ทิศเฉียง⁷⁴ แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถานด้วยเมตตาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่ มีกรุณาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยกรุณาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่ มีมุทิตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยมุทิตาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่ มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยอุเบกขาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่

แม้แต่เราทั้งหลายก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย จงละนิวรรณ์ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญาแล้ว มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ฯลฯ มีกรุณาจิต ฯลฯ มีมุทิตาจิต ฯลฯ มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยอุเบกขาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่ ผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรมเทศนาหรืออนุศาสน์นี้ คือ ธรรมเทศนาของพระสมณโคดมกับธรรมเทศนาของพวกเรา หรืออนุศาสน์ของพระสมณโคดมกับอนุศาสน์ของพวกเราจะผิดแผกแตกต่างกันอย่างไร

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นไม่ยินดี ไม่คัดค้านภาษิตของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ลุกจากอาสนะจากไปด้วยคิดว่า เราทั้งหลายจักรู้ชัดเนื้อความแห่งภาษิตนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค

ภิกษุเหล่านั้นครั้งเที่ยวไปบิณฑบาตในหลิททวสนนิคม กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย อภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

⁷² เบื้องบน หมายถึงเทวโลก (วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๒๕๔/๔๓๕)

⁷³ เบื้องล่าง หมายถึงนรกและนาคภพ (วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๒๕๔/๔๓๕)

⁷⁴ ทิศเฉียง หมายถึงทิศย่อยของทิศใหญ่หรือทิศรอบ ๆ (วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๒๕๔/๔๓๕)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเข้านี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไป
บิณฑบาตในหลัททวสนนิคม ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า การเที่ยวไปบิณฑบาตในหลัททวสนนิคมยังเข้านัก
ทางที่ดี เราทั้งหลายควรจะไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก

ครั้งนั้นแล ข้าพระองค์ทั้งหลายจึงได้เข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ได้สนทนา
ปราศรัยพอบเป็นที่บันเทิงใจ พอบเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกได้กล่าวกับ
ข้าพระองค์ทั้งหลายดังนี้ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายจงละนิวรณ์ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมอง แห่งจิต ทอนกำลังปัญญาแล้ว มีเมตตาจิตแผ่ไป
ตลอดทิศที่ ๑ ... ฯลฯ มีกรุณาจิต ฯลฯ มีมุทิตาจิต ฯลฯ มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่
๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่ เหล่าในที่ทุกสถานด้วย
อุเบกขาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่

แม้แต่เราทั้งหลายก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย
จงละนิวรณ์ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญาแล้ว มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่
๑ ... ฯลฯ มีกรุณาจิต ฯลฯ มีมุทิตาจิต ฯลฯ มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่
๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยอุเบกขาจิตอัน
ไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่ ผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรมเทศนาหรือ
อนุศาสน์นี้ คือ ธรรมเทศนาของพระสมณโคดมกับธรรมเทศนาของพวกเรา หรืออนุศาสน์ของพระสมณโค
ดมกับอนุศาสน์ของพวกเราจะผิดแผกแตกต่างกันอย่างไร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ยินดี ไม่คัดค้านภาชิต ของอัญญเดียรถีย์ปริ
พาชกเหล่านั้น ลูกจากอาสนะจากไปด้วยคิดว่า เราทั้งหลายจักรู้ชัดเนื้อความแห่งภาชิตนี้ในสำนักของพระ
ผู้มีพระภาค

เมตตาเจโตวิมุตติมีอะไรเป็นคติ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกมีวาตะ อย่างนี้ เธอทั้งหลายควร
ถามอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่าง
ยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด อนึ่ง กรุณาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไร
เป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด อนึ่ง มุทิตาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ
มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด อนึ่ง อุเบกขาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มี
อะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกถูกถามอย่างนี้
แล้วจักไม่สามารถตอบได้ จักถึงความลำบากอย่างยิ่ง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก
ถูกถามในสิ่งอันมิใช่วิสัย

ภิกษุทั้งหลาย ในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์
เทวดาและมนุษย์ เรายังไม่เห็นบุคคลที่จะทำจิตให้ยินดีได้ ด้วยการตอบปัญหาเหล่านี้ เว้นตถาคตหรือสาวก
ของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากคำสอน ของตถาคตนี้

**เมตตาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็น อย่างยิ่ง มีอะไร
เป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด**

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

- ๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยเมตตา ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยเมตตา อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

หากเธอหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติอยู่ ก็มีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติอยู่นั้นอยู่

หากเธอหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ว่าไม่ปฏิบัติในสิ่งปฏิบัติอยู่ ก็มีความหมายรู้ว่าไม่ปฏิบัติในสิ่งปฏิบัติอยู่นั้นอยู่

หากเธอหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติและสิ่งปฏิบัติอยู่ ก็มีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติและสิ่งปฏิบัติอยู่นั้นอยู่

หากเธอหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ว่าไม่ปฏิบัติในสิ่งปฏิบัติและไม่ปฏิบัติอยู่ ก็มีความหมายรู้ว่าไม่ปฏิบัติในสิ่งปฏิบัติและไม่ปฏิบัติอยู่นั้นอยู่

หากเธอหวังว่า เราพึงเว้นสิ่งทั้ง ๒ นั้น คือ สิ่งไม่ปฏิบัติและสิ่งปฏิบัติแล้ว เป็นผู้มึนอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็เป็นผู้มึนอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้ง ๒ นั้นอยู่ หรือเข้าถึงสุภาวิโมกข์อยู่

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเมตตาเจโตวิมุตติว่ามีสุภาวิโมกข์เป็นอย่างยิ่งสำหรับภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกียะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้

กฐณาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็น อย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยกฐณา ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยกฐณา อันอาศัยวิเวก อาศัย วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

หากเธอหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติอยู่ ก็มีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติอยู่นั้นอยู่

ฯลฯ

หากเธอหวังว่า เราพึงเว้นสิ่งทั้ง ๒ นั้น คือ สิ่งไม่ปฏิบัติและสิ่งปฏิบัติแล้ว เป็นผู้มึนอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็เป็นผู้มึนอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้ง ๒ นั้นอยู่ หรือบรรลุดอกาสนันุญาตตนฉานอยู่โดยกำหนดว่า อากาศหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนानัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวกฐณาเจโตวิมุตติว่ามีอากาศนัญญาตนฉานเป็นอย่างยิ่ง สำหรับภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกียะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้

มูทิตาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยมูทิตา ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยมูทิตา อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

หากเธอหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติอยู่ ก็มีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติอยู่นั้นอยู่

ฯลฯ

หากเธอหวังว่า เราพึงเว้นสิ่งทั้ง ๒ นั้น คือ สิ่งไม่ปฏิบัติและสิ่งปฏิบัติแล้ว เป็นผู้มีโอกาส มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็เป็นผู้มีโอกาส มีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้ง ๒ นั้นอยู่ หรือบรรลุนิยามญาณโดยตนตาม อยู่โดยกำหนดว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงอกาสนัญญาตนตามโดยประการทั้งปวง

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวมูทิตาเจโตวิมุตติว่ามีวิญญาณัญญาตนตามเป็นอย่างยิ่ง สำหรับภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกิยะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้

อุเบกขาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยอุเบกขา อันอาศัยวิเวก อาศัย วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยอุเบกขา อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

หากเธอหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติอยู่ ก็มีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติอยู่นั้นอยู่

หากเธอหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ว่าไม่ปฏิบัติในสิ่งปฏิบัติอยู่ ก็มีความหมายรู้ว่าไม่ปฏิบัติในสิ่งปฏิบัติอยู่นั้นอยู่

หากเธอหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติและสิ่งปฏิบัติอยู่ ก็มีความหมายรู้ว่าปฏิบัติในสิ่งไม่ปฏิบัติและสิ่งปฏิบัติอยู่นั้นอยู่

หากเธอหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ว่าไม่ปฏิบัติในสิ่งปฏิบัติและสิ่งไม่ปฏิบัติอยู่ ก็มีความหมายรู้ว่าไม่ปฏิบัติในสิ่งปฏิบัติและสิ่งไม่ปฏิบัติอยู่นั้นอยู่

หากเธอหวังว่า เราพึงเว้นสิ่งทั้ง ๒ นั้น คือ สิ่งไม่ปฏิบัติและสิ่งปฏิบัติแล้วเป็นผู้มีโอกาส มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็เป็นผู้มีโอกาส มีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้ง ๒ นั้นอยู่ หรือบรรลุนิยามญาณโดยตนตาม อยู่โดยกำหนดว่า ไม่มีอะไร เพราะล่วงวิญญาณัญญาตนตามโดยประการทั้งปวง

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวอุเบกขาเจโตวิมุตติว่ามีอกาสนัญญาตนตามเป็นอย่างยิ่ง สำหรับภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกิยะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้

เมตตาสหคตสูตรที่ ๔ จบ

๕. สังคารวสูตร

ว่าด้วยสังคารวพราหมณ์

[๒๓๖] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ครั้งนั้น สังคารวพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถาม พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนตร์ แม้ที่สาธยายมาเป็นเวลานานก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงมนตร์ที่ไม่ได้สาธยาย เลย อนึ่ง อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนตร์แม้ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานานก็แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พราหมณ์

๑. สมัยใด บุคคลมีจิตถูกกามราคะกลุ่มรุม ถูกกามราคะครอบงำอยู่ และไม่รู้จักธรรมเครื่องสลัดออกจากกามราคะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลไม่รู้ไม่เห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น

๕. สมัยใด บุคคลมีจิตถูกวิกิจจากลุ่มรุม ถูกวิกิจจากรอบงำอยู่ และไม่รู้ชัดธรรมชาติเครื่องสลัดออกจากวิกิจที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลไม่รู้ไม่เห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองตามความเป็นจริง มนตร์แม่ที่สาธยายมาเป็นเวลานานก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพุดถึงมนตร์ที่ไม่ได้สาธยายเลย

ภาชนะน้ำขุ่นมัว เป็นต้ม ที่เขาวางไว้ในที่มีมืด คนมีตาดี มองดูเงาหน้าของตนในภาชนะน้ำนั้น ไม่พึงรู้ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริง แม้ฉันใด

สมัยใด บุคคลมีจิตถูกวิกิจจากลุ่มรุม ถูกวิกิจจากรอบงำอยู่ และไม่รู้ชัดธรรมชาติเครื่องสลัดออกจากวิกิจที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลไม่รู้ไม่เห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองตามความเป็นจริง มนตร์แม่ที่สาธยายมาเป็นเวลานานก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพุดถึงมนตร์ที่ไม่ได้สาธยายเลย ฉะนั้นเหมือนกัน

นี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนตร์แม่ที่สาธยายมาเป็นเวลานานก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพุดถึงมนตร์ที่ไม่ได้สาธยายเลย

พรหมณ์ แต่

๑. สมัยใด บุคคลมีจิตไม่ถูกกามราคะลุ่มรุม ไม่ถูกกามราคะครอบงำอยู่ และรู้ชัดธรรมชาติเครื่องสลัดออกจากกามราคะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองตามความเป็นจริง มนตร์แม่ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานานก็แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพุดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย

ภาชนะน้ำซึ่งไม่ระคนด้วยครั่ง ขมิ้น สีเขียว หรือสีเหลืองอ่อน คนมีตาดี มอง ดูเงาหน้าของตนในภาชนะน้ำนั้นพึงรู้ พึงเห็นตามความเป็นจริง แม้ฉันใด

สมัยใด บุคคลมีจิตไม่ถูกกามราคะลุ่มรุม ไม่ถูกกามราคะครอบงำอยู่ และรู้ชัดธรรมชาติเครื่องสลัดออกจากกามราคะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ

๒. สมัยใด บุคคลมีจิตไม่ถูกพยาบาทลุ่มรุม ไม่ถูกพยาบาทครอบงำอยู่ และรู้ชัดธรรมชาติเครื่องสลัดออกจากพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองตามความเป็นจริง มนตร์แม่ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานานก็แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพุดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย

ภาชนะน้ำไม่ร้อนเพราะไฟ ไม่เดือดพล่าน ไม่เป็นไอ คนมีตาดีมองดูเงาหน้าของตนในภาชนะน้ำนั้นพึงรู้ พึงเห็นตามความเป็นจริง แม้ฉันใด

สมัยใด บุคคลมีจิตไม่ถูกพยาบาทลุ่มรุม ไม่ถูกพยาบาทครอบงำอยู่ และรู้ชัด ธรรมชาติเครื่องสลัดออกจากพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคล ย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองตามความเป็นจริง มนตร์แม่ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานานก็แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพุดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย ฉะนั้นเหมือนกัน

๓. สมัยใด บุคคลมีจิตไม่ถูกถีนมิทธะลุ่มรุม ไม่ถูกถีนมิทธะครอบงำอยู่ และรู้ชัด ธรรมชาติเครื่องสลัดออกจากถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองตามความเป็นจริง มนตร์แม่ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานานก็แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพุดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย

ภาชนะน้ำไม่ถูกสาหร่ายและแห่นปกคลุมไว้ คนมีตาดีมองดูเงาหน้าของตนในภาชนะน้ำนั้นพึงรู้ พึงเห็นตามความเป็นจริง แม้ฉันใด

สมัยใด บุคคลมีจิตไม่ถูกถีนมิถะกัฏุมรุม ไม่ถูกถีนมิถะครอบงำอยู่ และรู้ชัด ธรรมเครื่องสลัดออกจากถีนมิถะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองตามความเป็นจริง มนตร์แม้ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานานก็แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย ฉะนั้นเหมือนกัน

๔. สมัยใด บุคคลมีจิตไม่ถูกอุทัจจกุกุจะกัฏุมรุม ไม่ถูกอุทัจจกุกุจะครอบงำอยู่ และรู้ชัด ธรรมเครื่องสลัดออกจากอุทัจจกุกุจะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสอง ตามความเป็นจริง มนตร์แม้ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานาน ก็แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย

ภาชนะน้ำไม่ถูกลมพัด ก็ไม่ไหว ไม่วน ไม่เป็นคลื่น คนมีตาดีมองดูเงาหน้าของตนในภาชนะน้ำนั้น ฟังรู้ ฟังเห็นตามความเป็นจริง แม้ฉันใด

สมัยใด บุคคลมีจิตไม่ถูกอุทัจจกุกุจะกัฏุมรุม ไม่ถูกอุทัจจกุกุจะครอบงำอยู่ และรู้ชัด ธรรมเครื่องสลัดออกจากอุทัจจกุกุจะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองตามความเป็นจริง มนตร์แม้ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานาน ก็แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย ฉะนั้นเหมือนกัน

๕. สมัยใด บุคคลมีจิตไม่ถูกวิจิจจากัฏุมรุม ไม่ถูกวิจิจจาครอบงำอยู่ และรู้ชัด ธรรมเครื่องสลัดออกจากวิจิจจาที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองตามความเป็นจริง มนตร์แม้ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานานก็แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย

ภาชนะน้ำใสแจ้ว ไม่ขุ่นมัว ที่เขาวางไว้ในที่แจ้ง คนมีตาดีมองดูเงาหน้าของตนในภาชนะน้ำนั้น ฟังรู้ ฟังเห็นตามความเป็นจริง แม้ฉันใด

สมัยใด บุคคลมีจิตไม่ถูกวิจิจจากัฏุมรุม ไม่ถูกวิจิจจาครอบงำอยู่ และรู้ชัด ธรรมเครื่องสลัดออกจากวิจิจจาที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น บุคคลย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองตามความเป็นจริง มนตร์แม้ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานานก็แจ่มแจ้งได้ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย ฉะนั้นเหมือนกัน

นี้แล เหตุเป็นปัจจัยให้มนตร์แม้ที่ไม่ได้สาธยายมาเป็นเวลานานก็แจ่มแจ้งได้ในกาลบางครั้งว ไม่จำเป็นต้องพูดถึงมนตร์ที่สาธยายเลย⁷⁵

พราหมณ์ โฆษณงค์ ๗ ประการนี้ไม่เป็นนิวรรณเครื่องกางกัน ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

โฆษณงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สติสัมโพชณงค์ไม่เป็นนิวรรณเครื่องกางกัน ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

ฯลฯ

๗. อุเบกขาสัมโพชณงค์ไม่เป็นนิวรรณเครื่องกางกัน ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่งจิตที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่งวิชาและวิมุตติ

พราหมณ์ โฆษณงค์ ๗ ประการนี้ไม่เป็นนิวรรณเครื่องกางกัน ไม่เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งผลแห่ง วิชาและวิมุตติ

⁷⁵ ดูเทียบ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๓/๓๒๔-๓๒๕

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สังคารวพราหมณ์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่ ท่านพระโคตม พระ
 ภาชิตของท่านพระโคตมชัดเจนไปเพราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึง
 สรรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต

สังคารวสูตรที่ ๕ จบ

๖. อภยสูตร

ว่าด้วยอภยราชกุมาร

[๒๓๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาติชฌมกุฏ เขตกรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น อภยราชกุมาร
 เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค
 ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปुरुณะ กัสสปะได้กล่าวว่า เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มีเพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น
 ความไม่รู้ ความไม่เห็นไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มีเพื่อความรู้อุ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น
 ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ในเรื่องนี้ พระองค์ตรัสว่าอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ราชกุมาร เหตุมี ปัจจัยมีเพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้
 ความไม่เห็นมีเหตุ มีปัจจัย เหตุมี ปัจจัยมีเพื่อความรู้อุ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็นมีเหตุ มีปัจจัย

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุเป็นอย่างไร ปัจจัยเพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็นเป็นอย่างไร ความ
 ไม่รู้ ความไม่เห็นมีเหตุ มีปัจจัยอย่างไร

ราชกุมาร สมัยใด บุคคลมีจิตถูกกามราคะกั้มรุม ถูกกามราคะครอบงำอยู่ และไม่รู้ ไม่เห็นธรรม
 เครื่องสลัดออกจากกามราคะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง นี่แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความไม่รู้ เพื่อ
 ความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย แม้อย่างนี้

อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีจิตถูกพยาบาทกั้มรุม ถูกพยาบาทครอบงำอยู่ และไม่รู้ ไม่เห็น
 ธรรมเครื่องสลัดออกจากพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง นี่แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความไม่รู้
 เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็นมีเหตุ มีปัจจัย แม้อย่างนี้

อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีจิตถูกถิ่นมิตระกั้มรุม ฯลฯ มีจิตถูก อุทธัจจกุกกัจจะกั้มรุม
 ฯลฯ มีจิตถูกวิกิจจากกั้มรุม ถูกวิกิจจกั้มรุมครอบงำอยู่ และไม่รู้ ไม่เห็นธรรมเครื่องสลัดออกจากวิกิจจกั้มรุม
 ที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง นี่แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่
 เห็น มีเหตุ มีปัจจัย แม้อย่างนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมบรรยายนี้ชื่ออะไร

ราชกุมาร ธรรมเหล่านี้ชื่อนิรวรณ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค นิรวรณเป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระสุตต นิรวรณเป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 บุคคลถูกนิรวรณแม้อย่างใดอย่างหนึ่งครอบงำแล้ว ก็ไม่รู้ ไม่เห็นตามความเป็นจริง ไม่จำเป็นต้องพูดถึง
 บุคคลผู้ถูกนิรวรณทั้ง ๕ ครอบงำเลย

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง เหตุเป็นอย่างไร ปัจจัยเพื่อความรู้อุ เพื่อความเห็นเป็นอย่างไร ความรู้อุ
 ความเห็นมีเหตุ มีปัจจัยอย่างไร

ราชกุมาร ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อม
 ไปในโอสถคคะ เธอมีจิตอันสติสัมโพชฌงค์ให้เจริญแล้วย่อมรู้อุ ย่อมเห็นตามความเป็นจริง ราชกุมาร นี่แล
 เป็นเหตุ เป็นปัจจัยเพื่อความรู้อุ เพื่อความเห็น ความรู้อุ ความเห็นมีเหตุ มีปัจจัย แม้อย่างนี้

อีกประการหนึ่ง ฯลฯ ภิกษุเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัย วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ เธอมีจิตอันอุเบกขาสัมโพชฌงค์ให้เจริญแล้วย่อมรู้ ย่อมเห็นตามความเป็นจริง ราช กุมาร นี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็นมีเหตุ มีปัจจัย แม้อย่างนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมบรรยายนี้ชื่ออะไร

ราชกุมาร ธรรมเหล่านี้ชื่อโพชฌงค์

ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระภาค โพชฌงค์เป็นอย่างไร ข้าแต่พระสุคต โพชฌงค์เป็น อย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้ เจริญ บุคคลผู้ประกอบด้วยโพชฌงค์แม้อย่างใดอย่างหนึ่งพึงรู้ พึงเห็นตามความเป็นจริง ไม่จำเป็นต้องพูด ถึงบุคคลผู้ประกอบด้วยโพชฌงค์ทั้ง ๗ ประการเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ภายใจที่มีแก่ข้าพระองค์ผู้ขึ้นภูเขาคิชฌกูฏก็ระงับไป และธรรมอันข้าพระองค์ก็ได้บรรลุแล้ว

อภยสูตรที่ ๖ จบ

โพชฌงค์สาวกจรวรรคที่ ๖ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อาหารสูตร	๒. ปริยายสูตร
๓. อัคคิสสูตร	๔. เมตตาสหคตสูตร
๕. สังคารวสูตร	๖. อภยสูตร

๗. อานาปานวรรค

หมวดว่าด้วยอานาปานสติ

๑. อภิสิทฺธิกัมมทปผลสูตร

ว่าด้วยอภิสิทฺธิกัมมทปผลมาก

[๒๓๘] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อภิสิทฺธิกัมมทปผล (ความหมายรู้ซากศพที่ยังเหลืออยู่แต่ว่าง กระดูกหรือกระดูกอ่อน) ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก

อภิสิทฺธิกัมมทปผลที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สรวคตด้วยอภิสิทฺธิกัมมทปผล อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อม ไปในโอสถัคคะ

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สรวคตด้วยอภิสิทฺธิกัมมทปผล อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย อภิสิทฺธิกัมมทปผลที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก อย่างนี้แล

(๑) อภิสิทฺธิกัมมทปผลสูตร

ว่าด้วยอภิสิทฺธิกัมมทปผลอย่างใดอย่างหนึ่ง

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออภิสิทฺธิกัมมทปผลอันบุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วพึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นพระอนาคามี

เมื่ออภิสิทฺธิกัมมทปผลอันบุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วพึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นพระอนาคามี อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สรวคตด้วยอภิสิทฺธิกัมมทปผล ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยอัญญิกัสถัญญา อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออัญญิกัสถัญญาอันบุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วพึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ
อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นพระอนาคามี อย่างนี้แล

(๒) มหัตถสูตร

ว่าด้วยอัญญิกัสถัญญาเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก

ภิกษุทั้งหลาย อัญญิกัสถัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก⁷⁶

อัญญิกัสถัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก อย่างไม่
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยอัญญิกัสถัญญา ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยอัญญิกัสถัญญา อันอาศัย วิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย อัญญิกัสถัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก อย่างนี้
แล

(๓) โยคักขมสูตร

ว่าด้วยอัญญิกัสถัญญาเป็นไปเพื่อธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะ

ภิกษุทั้งหลาย อัญญิกัสถัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อธรรมเป็นแดนเกษมจาก
โยคะมาก⁷⁷

อัญญิกัสถัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะ
มาก อย่างไม่

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยอัญญิกัสถัญญา ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยอัญญิกัสถัญญา อันอาศัย วิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย อัญญิกัสถัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อธรรมเป็นแดนเกษมจาก
โยคะมาก อย่างนี้แล

(๔) สังเวคสูตร

ว่าด้วยอัญญิกัสถัญญาเป็นไปเพื่อความสังเวช

ภิกษุทั้งหลาย อัญญิกัสถัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก⁷⁸

อัญญิกัสถัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก อย่างไม่
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยอัญญิกัสถัญญา ฯลฯ

⁷⁶ **ประโยชน์มาก** ในที่นี้หมายถึงมรรค ๔ อีกนัยหนึ่ง หมายถึงสามัญญผล ๔ (อภ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๕๖๔-๕๗๐/๔๗๒)

⁷⁷ **ธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะมาก** หมายถึงสามัญญผล ๔ อีกนัยหนึ่ง หมายถึงนิพพาน (อภ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๕๖๔-๕๗๐/๔๗๒)

⁷⁸ **สังเวชมาก** ในที่นี้หมายถึงวิปัสสนา อีกนัยหนึ่ง หมายถึงมรรคแห่งวิปัสสนา (อภ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๕๖๔-๕๗๐/๔๗๒)

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สรรคตด้วยอภิวินัย อานาถวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
 น้อมไปในวิเสสัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย อภิวินัยที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งเวทนามาก อย่าง
 นี้แล

(๕) ผาสวิหารสูตร

ว่าด้วยอภิวินัยเป็นไปเพื่อความอยู่ผาสุก

ภิกษุทั้งหลาย อภิวินัย ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่ผาสุกมาก
อภิวินัยที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่ผาสุกมาก อย่างไรก็ตาม
 คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สรรคตด้วยอภิวินัย ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สรรคตด้วยอภิวินัย อานาถวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
 น้อมไปในวิเสสัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย อภิวินัยที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่ผาสุกมาก
 อย่างนี้แล

อภิวินัยหัตถผลสูตรที่ ๑ จบ

๒. ปุพพสูตร

ว่าด้วยปุพพสัญญา

[๒๓๙] ภิกษุทั้งหลาย ปุพพสัญญา (ความหมายรู้ซากศพที่มีหนอนคลาคล่ำเต็มไปหมด) ที่
 บุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ

ปุพพสูตรที่ ๒ จบ

๓. วินิลกสูตร

ว่าด้วยวินิลกสัญญา

[๒๔๐] ภิกษุทั้งหลาย วินิลกสัญญา (ความหมายรู้ซากศพที่มีสีเขียวคล้ำคละด้วยสีต่าง ๆ) ที่
 บุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ

วินิลกสูตรที่ ๓ จบ

๔. วิจจิตกสูตร

ว่าด้วยวิจจิตกสัญญา

[๒๔๑] ภิกษุทั้งหลาย วิจจิตกสัญญา (ความหมายรู้ซากศพที่ขาดจากกันเป็นท่อน ๆ) ที่บุคคล
 เจริญแล้ว ฯลฯ

วิจจิตกสูตรที่ ๔ จบ

๕. อุทฐมาตกสูตร

ว่าด้วยอุทฐมาตกสัญญา

[๒๔๒] ภิกษุทั้งหลาย อุทฐมาตกสัญญา (ความหมายรู้ซากศพที่เน่าพองขึ้นอีต) ที่บุคคลเจริญ
 แล้ว ฯลฯ

อุทฐมาตกสูตรที่ ๕ จบ

๖. เมตตาสสูตร

ว่าด้วยเมตตา

[๒๔๓] ภิกษุทั้งหลาย เมตตาที่บุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ

เมตตาสูตฺรที่ ๖ จบ

๗. กรุณาสูตฺร

ว่าด้วยกรุณา

[๒๔๔] ภิกษุทั้งหลาย กรุณาที่บุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ

กรุณาสูตฺรที่ ๗ จบ

๘. มุทิตาสูตฺร

ว่าด้วยมุทิตา

[๒๔๕] ภิกษุทั้งหลาย มุทิตาที่บุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ

มุทิตาสูตฺรที่ ๘ จบ

๙. อุเบกขาสูตฺร

ว่าด้วยอุเบกขา

[๒๔๖] ภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาที่บุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ

อุเบกขาสูตฺรที่ ๙ จบ

๑๐. อานาปานสูตฺร

ว่าด้วยอานาปานสติ

[๒๔๗] ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ (สติกำหนดลมหายใจเข้าออก) ที่บุคคล เจริญแล้ว ฯลฯ

อานาปานสูตฺรที่ ๑๐ จบ

อานาปานวรรคที่ ๗ จบ

รวมพระสูตฺรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัฏฐิภังโกตถสูตฺร	๒. ปุฬวกสูตฺร
๓. วินีลิกสูตฺร	๔. วิจฉิททกสูตฺร
๕. อุทฺธมาตกสูตฺร	๖. เมตตาสูตฺร
๗. กรุณาสูตฺร	๘. มุทิตาสูตฺร
๙. อุเบกขาสูตฺร	๑๐. อานาปานสูตฺร

๘. นิโรธวรรค

หมวดว่าด้วยนิโรธ

๑. อสุภสูตฺร

ว่าด้วยอสุภัสัญญา

[๒๔๘] ภิกษุทั้งหลาย อสุภัสัญญา (ความหมายรู้ความไม่งาม) ที่บุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ

อสุภสูตฺรที่ ๑ จบ

๒. มรณสูตฺร

ว่าด้วยมรณัสัญญา

[๒๔๙] ภิกษุทั้งหลาย มรณัสัญญา (ความหมายรู้ความตาย) ที่บุคคลเจริญ แล้ว ฯลฯ

มรณสูตฺรที่ ๒ จบ

๓. อหारेปฏิกูลสูตฺร

ว่าด้วยอหारेปฏิกูลัสัญญา

[๒๕๐] ภิกษุทั้งหลาย อหारेปฏิกูลัสัญญา (ความหมายรู้ความปฏิกูลในอาหาร) ที่บุคคลเจริญ

แล้ว ฯลฯ

อาหาเรปฏิกูลสูตรที่ ๓ จบ

๔. อนภิรติสูตร

ว่าด้วยอนภิรติสัญญา

[๒๕๑] ภิกษุทั้งหลาย สัพพะโลเกอนภิรติสัญญา (ความหมายรู้ความไม่น่าเพลิดเพลินในโลกทั้งปวง) ที่บุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ

อนภิรติสูตรที่ ๔ จบ

๕. อนิจจสูตร

ว่าด้วยอนิจจสัญญา

[๒๕๒] ภิกษุทั้งหลาย อนิจจสัญญา(ความหมายรู้ความไม่เที่ยง) ที่บุคคล เจริญแล้ว ฯลฯ

อนิจจสูตรที่ ๕ จบ

๖. ทุกขสูตร

ว่าด้วยทุกขสัญญา

[๒๕๓] ภิกษุทั้งหลาย ทุกขสัญญา(ความหมายรู้ความเป็นทุกข์) ที่บุคคล เจริญแล้ว ฯลฯ

ทุกขสูตรที่ ๖ จบ

๗. อนัตตสูตร

ว่าด้วยอนัตตสัญญา

[๒๕๔] ภิกษุทั้งหลาย อนัตตสัญญา (ความหมายรู้ความเป็นอนัตตา) ที่บุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ

อนัตตสูตรที่ ๗ จบ

๘. ปหานสูตร

ว่าด้วยปหานสัญญา

[๒๕๕] ภิกษุทั้งหลาย ปหานสัญญา (ความหมายรู้การละ) ที่บุคคลเจริญ แล้ว ฯลฯ

ปหานสูตรที่ ๘ จบ

๙. วิราคสูตร

ว่าด้วยวิราคสัญญา

[๒๕๖] ภิกษุทั้งหลาย วิราคสัญญา (ความหมายรู้วิราคะ) ที่บุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ

วิราคสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. นิโรธสูตร

ว่าด้วยนิโรธสัญญา

[๒๕๗] ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา (ความหมายรู้นิโรธ) ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

นิโรธสัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วมีผลมาก มีอานิสงส์มาก อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยนิโรธสัญญา ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยนิโรธสัญญา อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ

น้อมไปในโอสถัคคะ

นิโรธสัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก อย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อนิโรธสัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วพึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นพระอนาคามี

เมื่อนิโรธสัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วพึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นพระอนาคามี อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยนิโรธสัญญา ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยนิโรธสัญญา อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

เมื่อนิโรธสัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วพึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นพระอนาคามี อย่างนี้แล

นิโรธสัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก เพื่อธรรมที่เป็นแดนเกษมจากโยคะมาก เพื่อความสังเวชมาก เพื่อความอยู่ผาสุกมาก

นิโรธสัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก เพื่อธรรมที่เป็นแดนเกษมจากโยคะมาก เพื่อความสังเวชมาก เพื่อความอยู่ผาสุกมาก อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยนิโรธสัญญา ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่สหระคตด้วยนิโรธสัญญา อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญาที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก เพื่อธรรมที่เป็นแดนเกษมจากโยคะมาก เพื่อความสังเวชมาก เพื่อความอยู่ผาสุกมาก อย่างนี้แล

นิโรธสูตรที่ ๑๐ จบ

นิโรธวรรคที่ ๘ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อสุภสูตร	๒. มรณสูตร
๓. อาหาเรปฏิกูลสูตร	๔. อนภิวติสูตร
๕. อนิจจสูตร	๖. ทุกขสูตร
๗. อนัตตสูตร	๘. ปหานสูตร
๘. วิราคะสูตร	๑๐. นิโรธสูตร

๙. คังคาเปยยาลวรรค

หมวดว่าด้วยคังคาเปยยาล

๑-๑๒. คังคานที่อาทิสสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยแม่น้ำคังคาเป็นต้น

[๒๕๘-๒๖๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคังคาไหลไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน หลากไปสู่ทิศปราจีน ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มากย่อม น้อมไปสู่นิพพาน ไน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้น

ภิกษุเมื่อเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มากย่อม น้อมไปสู่นิพพาน ไน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ ทำโพชฌงค์ ๗ ประการให้มาก ย่อมโน้มไปสู่
นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างนี้แล

(พึงเพิ่มบาฬีให้พิสดารจนถึงเอสนาสูตร)

คังคานทีอาทิสสูตรที่ ๑-๑๒ จบ

คังคาเปยยาลวรรคที่ ๙ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฐมปาจิณนินนสูตร	๒-๕. ทุตติยาธิปาจิณนินนสูตรตจตุกกะ
๖. ฌฎฐปาจิณนินนสูตร	๗. ปฐมสมุททนินนสูตร
๘-๑๒. ทุตติยาธิสมุททนินนสูตรตปัญจกะ	

๑๐. อัปปมาทวรรค

หมวดว่าด้วยความไม่ประมาท

๑-๑๐. ตถาคตาทิสสูตร

ว่าด้วยพระตถาคตเลิศกว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นต้น

[๒๗๐-๒๗๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายไม่มีเท่า มีสองเท่า มีสี่เท่า หรือ
มีห้ามากก็ตาม มีประมาณเท่าใด

พึงเพิ่มข้อความต่อจากนี้ไปให้พิสดาร⁷⁹

ตถาคตาทิสสูตรที่ ๑-๑๐ จบ

อัปปมาทวรรคที่ ๑๐ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ตถาคตสูตร	๒. ปทสูตร
๓. ญฎฐสูตร	๔. มุลสูตร
๕. สวารสูตร	๖. วัสสิกสูตร
๗. ราชาสูตร	๘. จันทิมสูตร
๙. สุริยสูตร	๑๐. วัตถสูตร

๑๑. พลกรณียวรรค

หมวดว่าด้วยการทำงานที่พึงทำด้วยกำลัง

๑-๑๒. พลาทิสสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยการทำงานที่พึงทำด้วยกำลังเป็นต้น

[๒๘๐-๒๘๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย การงานที่พึงทำ ด้วยกำลังทั้งหมด บุคคล
ต้องอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดินจึงทำได้ แม้ฉันใด

พึงเพิ่มข้อความต่อจากนี้ไปให้พิสดาร⁸⁰

พลาทิสสูตรที่ ๑-๑๒ จบ

พลกรณียวรรคที่ ๑๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

⁷⁹ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๓๙-๑๔๘ หน้า ๗๒-๗๗ ในเล่มนี้

⁸⁰ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๔๙-๑๖๐ หน้า ๗๘-๙๐ ในเล่มนี้

๑. พลสูตร	๒. พีชสูตร
๓. นาคสูตร	๔. รุกขสูตร
๕. กุมภสูตร	๖. สุกสูตร
๗. อากาศสูตร	๘. ปฐมเมฆสูตร
๙. ทุตติยเมฆสูตร	๑๐. นาวาสูตร
๑๑. อากันตฤกสูตร	๑๒. นทีสูตร

(พึงขยายพลกณเฑียรวรรคให้พิสดารด้วยอำนาจโพชฌงค์แห่งโพชฌังคสังยุต)

๑๒. เอสนาวรรค

หมวดว่าด้วยการแสวงหา

๑-๑๑. เอสนาทีสูตร

ว่าด้วยการแสวงหาเป็นต้น

[๒๙๒-๓๐๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้ การแสวงหา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การแสวงหากาม	๒. การแสวงหาภพ
๓. การแสวงหาพรหมจรรย์	

พึงเพิ่มข้อความต่อจากนี้ไปให้พิสดาร⁸¹

เอสนาทีสูตรที่ ๑-๑๑ จบ

เอสนาวรรคที่ ๑๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เอสนาสูตร	๒. วิชาสูตร
๓. อาสวสูตร	๔. ภวสูตร
๕. ทุกขตาสูตร	๖. ขีลสูตร
๗. มลสูตร	๘. นีฆสูตร
๙. เวทนาสูตร	๑๐. ตัณหาสูตร
๑๑. ตสิณาสูตร	

(ผู้รู้ทั้งหลายพึงขยายเอสนาเปยยาลแห่งโพชฌังคสังยุตโดยอาศัยวิเวก)

๑๓. โขฆวรรค

หมวดว่าด้วยโอฆะ

๑-๙. โขฆาทีสูตร

ว่าด้วยโอฆะเป็นต้น

[๓๐๒-๓๑๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย โอฆะ (ห้วงน้ำ) ๔ ประการนี้ โอฆะ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กาโมฆะ	๒. ภโวฆะ
๓. ทิฏฐิฆะ	๔. อวิชโชฆะ

⁸¹ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๖๑-๑๗๑ หน้า ๙๑-๑๐๐ ในเล่มนี้

พึงเพิ่มข้อความต่อจากนี้ไปให้พิสดาร⁸²

โอฆาติสูตรที่ ๑-๙ จบ

๑๐. อุทัมภกคิยสูตร

ว่าด้วยอุทัมภกคิยสังโยชน์

[๓๑๑] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ภิกษุทั้งหลาย อุทัมภกคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องสูง) ๕ ประการนี้

อุทัมภกคิยสังโยชน์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปราคะ

๒. อรูปราคะ

๓. มานะ

๔. อุทธัจจะ

๕. อวิชชา

อุทัมภกคิยสังโยชน์ ๕ ประการนี้

ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุทัมภกคิยสังโยชน์ ๕ ประการนี้

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันเป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด ... อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ... อันน้อมไปสู่นิพพาน ไน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุทัมภกคิยสังโยชน์ ๕ ประการนี้

อุทัมภกคิยสูตรที่ ๑๐ จบ

โอฆวรรคที่ ๑๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โขขสูตร	๒. โยคสูตร
๓. อุปาทานสูตร	๔. คันถสูตร
๕. อนุสยสูตร	๖. กามคุณสูตร
๗. นีวรณสูตร	๘. อุปาทานักขันธสูตร
๙. โอรัมภกคิยสูตร	๑๐. อุทัมภกคิยสูตร

๑๔. ปูนคังคาเปยยาลวรรค

หมวดว่าด้วยคังคาเปยยาล อีกหมวดหนึ่ง

⁸² ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๗๒-๑๘๑ หน้า ๑๐๑-๑๐๘ ในเล่มนี้

๓๑๒-๓๒๓. ปุณคังคานทีอาทิสูต⁸³
 ว่าด้วยอุปมาด้วยแม่น้ำคงคาเป็นต้น อีกสูตรหนึ่ง
 ปุณคังคานทีอาทิสูตที่ ๓๑๒-๓๒๓ จบ
 วรรคที่ ๑๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฐมปาจันนินนสูตร	๒-๕. ทุตติยาธิปาจันนินนสูตรตจตุกกะ
๖. ัญญุปาจันนินนสูตร	๗. ปฐมสมุททินนสูตร
๘-๑๒. ทุตติยาธิสมุททินนสูตรตปัญจกะ	
- (พึงขยายคังคาเปยยาถแห่งโพชฌังคสังยุตให้พิสดารด้วยอำนาจระคะ)

๑๕. ปุณอปปมาทวรรค

หมวดว่าด้วยความไม่ประมาท อีกหมวดหนึ่ง

๓๒๔-๓๓๓. ตถาคตาทิสูต⁸⁴
 ว่าด้วยพระตถาคตเลิศกว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นต้น
 ตถาคตาทิสูตที่ ๓๒๔-๓๓๓ จบ
 ปุณอปปมาทวรรคที่ ๑๕ จบ
 รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ตถาคตสูตร	๒. ปทสูตร
๓-๗. ฎฎาทีสุตตปัญจกะ	๘-๑๐. จันทิมาทิสูตตติกะ
- (พึงขยายอปปมาทวรรคให้พิสดารด้วยอำนาจระคะ)

๑๖. ปุณพลกรณียวรรค

หมวดว่าด้วยการทำงานที่พึงทำด้วยกำลัง อีกหมวดหนึ่ง

๓๓๔-๓๔๕. ปุณพลาทิสูต⁸⁵
 ว่าด้วยอุปมาด้วยการทำงานที่พึงทำด้วยกำลังเป็นต้น อีกสูตรหนึ่ง
 ปุณพลาทิสูตที่ ๓๓๔-๓๔๕ จบ
 ปุณพลกรณียวรรคที่ ๑๖ จบ
 รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. พลสูตร	๒. พีชสูตร
๓. นาคสูตร	๔. รุกขสูตร
๕. กุมภสูตร	๖. สุกสูตร
๗. อากาศสูตร	๘. ปฐมเมฆสูตร
๙. ทุตติยเมฆสูตร	๑๐. นาวาสูตร
๑๑. อาคันตฤสูตร	๑๒. นทีสูตร
- (พึงขยายพลกรณียวรรคแห่งโพชฌังคสังยุตให้พิสดารด้วยอำนาจระคะ)

⁸³ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๐๓-๑๓๘ หน้า ๖๒-๗๑ ในเล่มนี้

⁸⁴ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๓๙-๑๔๘ หน้า ๗๒-๗๗ ในเล่มนี้

⁸⁵ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๔๙-๑๖๐ หน้า ๗๘-๙๐ ในเล่มนี้

๑๗. ปุณเณสนาวรรค
 หมวดว่าด้วยการแสวงหา อีกหมวดหนึ่ง
 ๓๔๖-๓๕๖. ปุณเณสนาทีสุตร⁸⁶
 ว่าด้วยการแสวงหาเป็นต้น อีกสูตรหนึ่ง
 ปุณเณสนาทีสุตรที่ ๓๔๖-๓๕๖ จบ
 ปุณเณสนาวรรคแห่งโพชฌังคสังยุตที่ ๑๗ จบ
 รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เณสนาสูตร	๒. วิชาสูตร
๓. อาสวาสสูตร	๔. ภวาสสูตร
๕. ทุกขตาสูตร	๖. ขีลสูตร
๗. มลสูตร	๘. นีฆสูตร
๙. เวทนาสูตร	๑๐. ตัณหาสูตร
๑๑. ตลีนาสูตร	

๑๘. ปุณโฆฆวรรค
 หมวดว่าด้วยโฆฆะ อีกหมวดหนึ่ง
 ๓๕๗-๓๖๖. ปุณโฆฆาทีสุตร⁸⁷
 ว่าด้วยโฆฆะเป็นต้น อีกสูตรหนึ่ง
 ปุณโฆฆาทีสุตรที่ ๓๕๗-๓๖๖ จบ
 ปุณโฆฆวรรคแห่งโพชฌังคสังยุตที่ ๑๘ จบ
 รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โฆฆสูตร	๒. โยคสูตร
๓. อุปาทานสูตร	๔. คันถสูตร
๕. อนุสยสูตร	๖. กามคุณสูตร
๗. นีวรรณสูตร	๘. อุปาทานักขันธสูตร
๙. โอรัมภาคียสูตร	๑๐. อุทรัมภาคียสูตร

(พึงขยายโฆฆวรรคให้พิสดารด้วยอำนาจการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด)

(พึงขยายแม้โพชฌังคสังยุตให้พิสดารเหมือนมัคคสังยุตจะนั้น)

โพชฌังคสังยุตที่ ๒ จบ

⁸⁶ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๖๑-๑๗๑ หน้า ๙๑-๑๐๐ ในเล่มนี้

⁸⁷ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๗๒-๑๘๑ (มัคคสังยุต) หน้า ๑๐๑-๑๐๘ ในเล่มนี้